friedrich nietzsche

gezgin ile gölgesi

çeviren
i. zeki eyüboğlu

oluş yayınları

OLUŞ YAYINLARI : 12

Bilgi Dizisi : 6

FRİEDRİCH NİETZSCHE

GEZGİN İLE GÖLGESİ

Çeviren :

İSMET ZEKİ EYÜBOĞLU

OLUŞ YAYINEVİ
Beyaz Saray Kitap Çarşısı
Beyazıt - İstanbul

1966 yılı Nisan ayında Baha Matbaasında dizilip basılmıştır.

Gölge : Çoktandır dinlemedim konuşmanı, bir kolaylık vermek isterim sana konuşasın diye.

Gezgin : Biri konuşuyor - nerdedir? Kimdir? Öyle yakınki bana, dersin benim konuşan, oysa cılız çıkıyor sesi benimkinden.

Gölge : (Bir süre sonra) : Sevinmiyormusun bir konuşma yolu bulduğuna ?

Gezgin : İnanmadığın Tanrıya da, bütün varlıklara da andolsunki gölgemdir konuşan, duyuyorum konuşmasını, inanmıyorum yalnız.

Gölge : Bırakalım artık bunu, uzunboylu düşünmeyelim, bir saat içinde olmuş ne varsa.

Gezgin : Ben de öyle düşünmüştüm. Pisada bir ormandayken, ilkin iki sonra beş deve (Kameele) gördüğümde.

Gölge : Bir kesmeyegörsün usumuz sesini ne de sevgili saygılı oluruz birbirimize karşı, ne iyi: sıkmayacağız birbirimizi böylesine konuşmada, başkalarınında sıkmayacağız canını, bizce anlaşılmaz olsa sözübile. Bilinmez yeterince karşılık verme bir iki söz edildiğinde çokluk. En iyi bir kuraldır başkası ile konuşmaya daldığımda. En bilge olan bile birkez aldanmaya, üçkez ussuzluğa düşer uzun boylu bir konuşmada.

Gezgin : Bir yaltaklanış değil bu sözünü açıkça söyleyişin, doğrusu.

Gölge : Yaltaklanmam gerekir mi ?

Gezgin : Ben insan gölgesi onun kendini beğenmişliğidir sanırdım, yoksa «yaltaklanmam gerekir mi» diye sorulmazdı böyle.

Gölge : Çoktandır tanıdığım insan kendini - beğenmişliği önceden iki kez yaptığım gibi konuşayım mı konuşmayım mı diye sormaz, konuşur boyuna.

Gezgin : Anlıyorum iyice, sana karşı nedenli kaba davrandığımı, ey sevgili gölgem : daha birtek söz bile söylemedim, ne çok seviniyorum bilsen seni olorta görmeden dinleyeceğime. Bileceksin gölgeyi sevdiğimi, ışığı sevdiğim gibi. Böylece yüzün güzelliğini, söylevin açıklığını, niteliğin sağlamlığını, iyiliğini koyuyor ortaya, bu yüzden ışık gibi gereklidir gölge de. Birbirinin atışanı yarışanı değil onlar. Elele vermiş sıkı fıkı

gönüldeştirler çokluk, bir çekilmeye görsün ışık yayılır gelir ardından gölge.

Gölge : Tiksinirim yalnızlıktan senin geceden tiksindiğin gibi, insanları severim ben, onlar ışığın çocuklarıdır, kıvanırım aydınlıktan dolayı, onun gözünün içindedir kişilerin öğrendiği, bulduğu, tükenmeyen öğrenişler, buluşlar. Ben'im bütün nesnelerin gösterdiği gölge, bilginin güneş ışığı üstüne düştüğünde.

Gezgin : Anladığımı sanıyorum seni, bir gölge gibi koydun ortaya kendini. Sen haklısın gene de. İyi arkadaşlar ister burada olsun ister orada bir üçüncüsü için bilmece olması gereken karanlık bir sözü bir belirtisi olarak sunarlar birbirine anlaşmanın. İyi arkadaşlarız biz de. Bu yüzdendir önsöylevin yeterliği. Baskı yapıyor içime ikiyüz soru, senin karşılık verebileceğin, zaman da çok kısa doğrusu. Nereye baksak bu konuda bütün bir hızlılık, bir barış güveni içinde biraraya geldiklerini görürüz.

Gölge : Öyle, gene de gölgeler daha ürkektir insanlardan : bildiremiyeceksin kimseye burada ne konuştuğumuzu.

Gezgin : Nedenli konuştuğumuzu mu ? Tanrı korusun beni uzun boylu yazılı, sıkıcı konuşmalardan. Plâto örümcek gibi ağ örmeden daha az sevinç duyaydı daha çok tadını çıkaracaktı okuyucular. Gerçeklik içinde yazıya geçirilmiş eğlendirici bir konuşma kalın, yanlış görüş çizgileriyle yapılmış bir tablo gibidir. Ne varsa ya kısa yada uzundur onda. Üzerinde anlaştığımız konuyu bildirebilirmiyim dersin ?

Gölge : Yeniden öğrenecek elgün senin bu konudaki görüşlerini kıvanç duyuyorum bundan. Düşünül-

meyecek senin gölgeninkiler.

Gezgin : Ey arkadaş yanılıyorsun belki de. Benden gölge algılanmıştır görüşlerim için de şimdiye dek.

Gölge : Işıktan çok gölge mi ? Olabilir mi ?

Gezgin : Ağır başlı ol ! Sevgili maskara ! Ağırbaşlılık ister benim ilk sorum evet...

— 1 —

Bilgi ağacı üstüne : Gerçeklik değildir olabilirlilik gene de : Özgür gibi görünmek de özgürlük değildir hani, bu iki yemiş yüzünden değiştirilemez bilginin ağacı yaşamınki ile.

— 2 —

Evrenin usu : Sonsuz bir usluluğun bütünü (toplamı) değil evren, bu yüzden bizim kavradığımız her **parça evren** usa uygun değildi, gösterilemez de. Evren bilgece, usauygun değilse boyuna, iyiden iyiye, öteki

evrende değil besbelli. Burada yargı büyük önermeden küçük önermeye (a **minori ad majus**), bölümden bütüne (a **parte ad totum**) doğru geçerlidir bir bakıma kesince.

— 3 —

«**Başlangıçta vardı**» : Ortaya çıkışı ululamak -gerçekötesi bir **tomurcuktur** bu, tarihin incelenmesinde yeniden ortaya konur, düşünce konusu yapılır, bütün nesnelerin en olgunu, en özlüsü Başlangıçta vardı diye..

— 4 —

Gerçeğin değer ölçüsü : Bir ölçü değil dağın doruğu için oraya çıkarken çekilen yorgunluk. Bir başka yol olmalı bilimde! - böyle söylüyor bize değmesi, kutlu sayılmayı isteyenler-, gerçeklik uğruna katlanılan yorgunluk bir kesinlik taşımalı gerçekliğin değeri üstüne. Düşünceden çıkıyor bu delice aktöre, uzunboylu sürüp gidemez «gerçeklikler» diyen düşünce, bunları çalışmaktan bitkin düştüğümüz beden eğitimi araçlarında koşucular ile tin eğitimleri için bir aktöre olarak görürüz doğrusu..

— 5 —

Dilgereksenişi ile gerçeklik : İki yüzlüce bir aşağı sayılışı vardır, kişilerin ençok önem verdiği, bütün nesnelerin; **en yakın olan nesnelerin**. «Yaşamak için» deniyor, —kargışlanası bir yalan bu, hani çocuk doğurmada birleşmeden alınan tadın özel bir amacı vardır, deyen yalan gibi. Yoksa kimse değer vermezmiş «en önemli nesnelere» duyulan yüce saygıya. Papazlar, gerçeküstücüler (metafizikçiler) alıştırmış bizi bu konularda böylesine ikiyüzlüce olağanüstü bir dili gereksemeye,

şu küçümsenen en yakın nesneler gibi bu pek önemli olayları önemseyen sezgi değiştirmemiş gene de. Bu iki katlı ikiyüzlülüğün acı sonucu süreklidir, bu pek gerekli olaylar, sözgelişi yemek, oturmak, giyinip kuşanmak, gidiş geliş, durgun olarak kavranmayan, genel bir düşünmenin, değişitirmenin konusu olamaz, insan bunları çokluk aşağılık sayar, aydınca, sanatçıya yaraşan ağırbaşlılığını uzak tutar bunlardan.. Öyleki burada alışkanlık, açık saçıklık şu düşünülmeyen, toy sayılan gençlik üzerinde kolay bir başarı sağladı: öteyandan bizim tinle gövdenin yasalarına karşı olan sürekli suçlarımız topumuzu birden, daha genç olanı da, daha yaşlı olanı da utanç verici bir bağlılığa, bir bağımsız olmamaya doğru götürüyor,— gerçekte benim düşündüğüm öğretmenlerden, doktorlardan, tin kaygılarından doğan, bütün toplum üzerinde baskısını gösteren bağlılıktır..

— 6 —

Toprak gevşekliği ile ananedeni : Pek ayırdedilmeden sık sık görülür yaşamları boyunca yumurta yediğinden pek uzun, ağızının tadına pek düşkün olan kişiler, bir bakıverince çevreye. Bilmezler karınlarında bir fırtınanın kopacağını, en iyi kokuların soğuk, açık bir havada daha güçlü koktuğunu. Bizim tadalma duygumuz ağzın her yerinde bir değildir. Yıkım getirir mideye güzel güzel söyleşip gülünerek yenen her yemek. Bu örneklerle gösterilen gözlem duygusu eksikliğinin kıvanç verecek bir yönü yoktur, bu pek gerekli olayların birçoklarınca kötü sayıldığı, onlara pek kulak asılmadığı çokkez söylenebilir. Bir ilgisizlikmidir bu ? - Şu da söylenebilir : bu eksiklik yüzünden bireylerin gövde

gevşekliği, tin gevşekliği başka bir yöne çevrilmiştir. Yaşam biçiminin düzene konmasında, gidiş-gelişin zamanında, seçiminde, uğraşıda, boş zamanlarda, buyruk vemede, eşler olmada, doğa sezgisinde, sanat sezgisinde, yemede, uyumada, düşünmede, en küçükte, en çok gündelik olanda bilmemenin, keskin bir gözü olmamanın, daha doğrusu bize nenin yıkım, nenin kazanç getireceğini öğrenmenin gereğini bilmek isteyen yok. Bu, yeryüzünün «yıkım çayırında» birçokları için neler yaptığı demektir. Her yerde olduğu gibi burda da onun bir kişi ussuzluğu içinde bulunduğu söyleniyor : çok kez-us yeterlidir, pek çok yeterlidir de, oysa us şu küçük, gerekli olaylar yüzünden yanlış yöne çevrilmiş, yapmacıklara yöneltilmiş saptırılmıştır. Papazlar, öğretmenler, her türden ülkücülerin, kaba sabaların, seçkinlerin egemenlik isteği bir çocuğa söylev çeker, o da bambaşka bir sonuca varır, şöyleki : tinin sağlığı için devlete çalışmayı, bilim isteğini, yada ün kazanma, elde bulundurma için araç olarak bütün insanlık uğruna olan çalışmaları ortaya koymalı, bu sırada birey gerekseyişini, günün yirmidört saatı içindeki küçük, büyük gereçlerini az da olsa küçümsemeli, yada buna benzer bir durumda görmeli. Sokrates bütün gücüyle insanlığın bu kendini beğenmiş yetişginliğine karşı insanın elinden tutulması için direndi, Homerosun bir sözü ile bütün kaygıların, düşüncelerin gerçek yöresi, bütünü içinde şunu ansımayı sevdi : «Beni evde iyi yada kötü ile karşılaştıran nedir ?» böyle diyordu o..

— 7 —

İki avuntu aracı : İlkçağ sonunun tin eğitimcisi Epikurosun olağanüstü bir görüşü vardı, bugün bile az

bulunur doğrusu, ona göre tinin esenliği için son, dışa dönük kuramcı sorulardan iyiçe çözülmesi gerekir. «Tanrı korkusu»ndan doğan acıyı çektirecek sözleri söylemek yetiyordu : «Tanrılar varsa bize acı çektirmezler.» - Artık bu son soru üzerine gerçekten Tanrı var mıdır sorunu verimsiz, tartışılmaya değmezdir. Oysa şu durum daha yararlı, daha güçlüdür : gidip başkasının önünde durarak onu anlamak, daha yumuşak yürekli, daha iyiliksever yapmak. O kimse kalkar bize bunun karşıtını, Tanrıların acı çektirdiğini, yoksulun nedenli bir yanılmaya, bir dikenli çalılığa düşme gereğinde kaldığını göstermeye çalışır, oysa bu yeterince inceliği, insancılığı elinde bulundurması gereken söylevcinin kurnazlığı değildir, o bu oyunda kendi esirgeyiciliğini gizlemek için bunu kendiliğinden yapar. Sonunda bir başkası her yargıya karşı güçlü bir tiksinme duyar, kendi özel savına karşı kanıt getirir, ondan soğur, salt bir Tanrıtanımazınkine benzeyen ıncı ile ilerler boyuna : «Ne ilişkisi var benimle Tanrının, götür onları şeytan.» Yarı fizikçe, yarı töresel bir varsayımın duyguyu kararttığı başka durumlarda bu varsayımı yeniden koymaz ortaya, açıkça şöyle bakabileceğini söyler : bu özel görünümü açıklamak için ikinci bir varsayım daha vardır, belki başka türlü de davranılabilir. Sözgelişi çağımızda şu tin gölgesini benimsemek için iç acılarının kaynağı üstüne olan varsayımların çokluğu yeter de artar bile. Bu gölge biricik, görülebilen, yüzlerce yönlü, çoğunsanmış varsayımlar üstüne olan düşünceden çıkıyor kolayca. Kim yıkımlara, böyle kötülük edene, sayrı olduğunu sanana, olmakta olana, bir avuntu vermek istese Epikurosun birçok soruya uygulanan şu iki büyüleyici tutumunu ansayabilir. En yal-

ınç biçimde bile şöyle söylemelisiniz : **ilkin, öyle davranmalıki** bizi ilgilendiren bulunmasın, ikincileyin: böyle olabilen başka türlü de olabilir...

— 8 —

Gece içinde. — Birden bastırdı gece, değişti en yakınımızdaki nesneler üstüne olan duyumumuz bile. Yasak yollardan dolanı gelen yeldir bu, bir fısıltı tutturmuş aradığı varmış gibi, kızgındır aradığını bulamadığından. Bir lamba ışığıdır bu, bulanık, kızıl aydınlığı ile bakar yorgun yorgun, gece isteksiz diretir durur, uyanır yerinde durmaz kulu insanın. Uyuyanların soluk alış-verişleridir bunlar, bunların görünür uyumudur boyuna dönüp duran bir kaygıyı ezgi kılığında fısıldayan, - biz duymuyoruz onu, uyuyanların sıkışık yüreği iner çıkar sessiz, soluk kesilipte gelince ölüm sessizliği : «dinlen biraz, sen yoksul, acı çekmiş tin» deriz - her yaşayana böyle baskı altında yaşadığından ilksiz sonsuz bir dinlenme dileriz, gece inandırıyor ölümü. - İnsanlar yoksun kalınca güneşten ay ışığı ile, yağla geceye karşı savaştığında felsefe örtecekmiş üstlerine örtüsünü ! Artık çok iyi anlıyor insan tinsel varlığının bu yarı karanlıkla, bu güneşten yoksunlukla nedenli yaşamının kuşatıldığını, örtüldüğünü..

— 9 —

İstem özgürlüğü öğretisinin varolduğu yer. — Birinin üzerinde tutkularının biçiminden gelen gereklilik durur, ötekinin üzerinde ise dinleme, esleklik alışkanlığı, üçüncünün üzerinde mantıkça olan bilgi, (Gewissen), dördüncünün de tutku, taşkın bir günün tadını çıkarma isteği bulunur. İşte onların sımsıkı bağlandığı

istem özgürlüğü bu dört konudan çıkarılıyor : ipekböceği onun istem özgürlüğünü örmeye koyulmuş sanırsın, durum budur işte. Nereden geliyor bu ? Bütün kişilerin kendilerince yaşam duygusunun en büyük olduğu yerde en çok özgür olmaya çalışacakları apaçıktır. Öyleyse söylendiği gibi birbakıma tutkuda, görevde, bilgide, günün tadını çıkarma isteğinde olan da budur. İnsan tekinin güçlü olduğu nesne içinde kendini dipdiri duyduğudur, düşünür insan boyuna istemeyerek gerekli mi özgürlüğünün bir ilkesi diye; insan bağımlılığı, ussuzluğu, bağımsızlığı, yaşama duygusunu birlikte bulunan gerekli ikililer diye düşünür. Burada insanın toplumsal - siyasal çevrede yaptığı bir deneme yanlış olarak bütün gerçekötesi alanlara aktarılıyor : oradadır güçlü adam, özgür adam, sevinçle acının dipdiri duygusu, umudun yüksekliği, isteyişin yüceliği, tiksinmenin erkliliği, beylerle bağımsızların buyruğu altında oradadır. Evet oradadır bunlar, kullar, tutsaklar baskı, buyruk altında ussuzca yaşarken. İstem özgürlüğü öğretisi egemen durumların bir buluşudur...

— 10 —

Yeni bağlık yok artık. — Çoktandır sezmeyiz neden dolayı bağımlı olduğumuzu, kendimizi bağımsız sayarız : yanlış bir yargı kişinin nedenli kendini beğenmiş, beylik isteğine dökülmüş olduğunu gösteriyor. Burada bağımsız sayıyor kendini bütün durumlarda, onun acısını çekiyor, alışkanlık yüzünden yaşar, yoksa bir yitirse bu bağımsızlığı sezecek duygunun karşıtını birden; bunu bir tasarı olarak benimsemek, göz önünde bulundurmak gerekir. Gerçekten bunun bir karşıtı olaydı, başka deyimle çok ilkel bir bağımsızlık içinde

yaşayaydı, orada bağlığın doğurduğu baskı alışkanlığını sezer de bağımsız olmak için çabalar mıydı ? Ancak yeni bağlıklar içinde acı çekerdi doğrusu : buna «istem özgürlüğü» demez, bir tek yeni bağlık da duymazdı o gün.

— 11 —

İstem özgürlüğü ile eylemin (1) soyutlanması. — Bizim alışılmış yanlış bir gözlemimiz olayların bir takımını BİR olarak alıyor ona eylem (faktum) diyor : sonra onunla başka bir eylem (faktum) arasında başka bir boş yer düşünüyor buna ekleşik, işte eylemi (faktum'u) soyutlayan bu olay takımıdır. Gerçekte bizim bütün davranışlarımız, bilgimiz bu aralıkların, bu eylemlerin bir sonucu değildir, sürekli bir ırmaktır. İmdi istem özgürlüğü inancı sürekli, tektürlü, bölünmemiş, bölünemeyen bir akışın tasarımı ile çekilmez olmuştur. O, bütün tekcil eylemleri, soyut, bölünmez olarak düşünüyor, o, istemin, bilginin alanında bir atomcudur ancak. Böylece biz nitelikleri dosdoğru kavramıyoruz, onları eylemlerle yapıyoruz. İmdi gene o niteliklerden, gene o eylemlerden sözediyoruz : ikisi de yoktur. Biz

(1) : Burada Nietzsche Lâtince yapmak, etmek, eylemek, bir işi ortaya çıkarmak gibi türlü anlamları olan facio sözünden türetilme Faktum'u kullanıyor. Bu söz gerçeklik, gerçekte olup biten olay, yaşanan bir olgu, eylem anlamlarını içermektedir. Ben bunu Nietzschenin düşüncesini anladığım biçimde eylem karşılığı aldım. Yazar bununla gözümüzün önünde geçen olayları, eylemleri anlatıyor bence. Okununca da o anlam çıkıyor. Almanca karşılığı yazılmamış.

bu yanlış varsayımın altında gene o yanlış eylemi, basamaklandırılmış bir değer düzeninin pek uygun geldiği eylem türlerinin elde bulunan basamak basamak düzenini överiz, yereriz : böylelikle yalnız tekcil eylemi değil, sözde küçük eylemler bölüğünü (iyi, kötü, acınmalık, imrenmelik davranışları, daha bunlar gibilerini) de soyutluyoruz - oysa bu iki durum da yanlıştır. Sözle kavram görülebilen nedendir, buyüzden biz davranışlarla, takımların soyutlanmasına inanıyoruz : onlarla yalnız nesneleri belirtmeyiz, daha doğrusu onlarla gerçeği olduğu gibi kavramayı düşünürüz. Sözlerle, kavramlarla yönetiliriz boyuna, daha yalınç gelir bize nesneler, birbirinden ayrı, bölünmezdirler, kendi kendi için her biri. Dilde felsefeye vergi bir mitbilgisi saklıdır, her gözaçımlık görünümü açığa vuran odur, yoksa daha işini bilir durumda olabilirdi insan. Evet dilde eylemlere, soyut eylemlere bile ad olan istem özgürlüğü inancının bir incilcisi (Evangelist'i), bir avukatı vardır, boyuna..

— 12 —

Kökten yanılmalar. — İnsan bu yolla tinsel bir tadalış, yada almayış duyabilir, bu iki sanıdan biri insanı egemenliği altına alabilir : başka deyimle ya kesin eylemlerin, ya kesin duyumların benzerlerine inanan insan şimdiki durumlarla daha öncekiler arasında bir bir benzerlik, benzemezlik karşılaştırması (her anıda olduğu gibi) yaparak tinsel bir beğenç, yada tadalmayış duyuyor. Biryandan da «bunu yapma gereğinde değilmişim» «bunu bir başkası da yapabilirdi» diye bir istem özgürlüğüne inandı, öyle düşündü, bu yolla bir tadalışa, almayışa vardı eşit ölçüde. Her tinsel tadalışta, almayışta etkili olan bu yanılmalar olmasa birkez bile in-

sanlık olmazdı. Onun temel duygusu insanın özgürlükten yoksunluk evreninde özgür olduğu, bir sonsuzca **usüstü eylemlerde bulununan** varlık olduğu, iyi yada kötü davrandığı, olağanüstü bir ayrıcalık taşıdığı, hayvanüstü bir varlık, nerdeyse Tanrı, yaratışın anlamı, düşünceden atılamayan, yaratılış masalının çözümü, doğanın, küçükgörücülerin üzerinde egemen, öz, kendi tarihine evren tarihi adını veren bir varlık olduğu yolundadır : **vanitas vanitatum homo...**

— 13 —

İkikez söyleyiş. — Ne güzeldir bir konuyu iki katlı anlatmak, ona biri sağ biri sol olmak üzere iki ayak vermeye kalkmak. Oysa doğruluk tek ayak üzerinde durabilir azçok, yürüyecek, dolaşacak ikisiyle şimdi.

— 14 —

Evrenin güldürücüsü insan. — Daha çok tin işleriyle uğraşan yaratıklar olmalıydıki insanlar içlerinde duran eğlenmenin tadını doyasıya çıkarsınlar, bütün evren varlığının amacı diye bakardı kendine insan, seve seve verirdi kendini bir evren - görüşüne ağırbaşlıca. Evreni bir Tanrı yaratmıştır, evet **Tanrı maymunu** uğruna yaratmış insanı sürüp giden sonsuzlukları içinde eğlenip gülmeye sürekli bir neden olsun diye Musiki ülkeleri evreni çevrelemiş olaydı bütün öteki yaratıkların alaycısı da insanı kuşatmış olurdu. Acı ile şu cansıkıcı ölümsüzlük onun gözde hayvanını kendi acılarının üzüntü verici davranışları, açıklamaları içinde, gerçekten en iğrenç yaratığın tinsel (ruhani) bulunuşunda (ortaya konuşunda) sevince ulaşsın diye gıdıkladı - bulucunun bulucusu olarak. İnsanı alaya almak için düşünenin ondan daha tini, tin içinde sevinci var-

dı demek. Burada, bizim insanlığımızın özgürce ortaya çıkmak istediği yerde, bir oyun oynadı bize bencillik, işte biz insanlar bu kendini beğenmişlik içinde eşsiz, olağanüstü bir varlık olmak isteriz. Budur evrende bizim biricikliğimiz ! Ah, o birkez bile olmayacak bir iş. Evrenden uzaklaşmakta olan gerçek bir ufkun yavaş yavaş bir bölümünün kendilerine açıldığı gökbilginleri evrende oluşla yokoluşun devokyanusununun genel niteliği için damla yaşamın anlamı olmadığını şöyle anlatırlar : sayısız yıldızların yeryuvarlağına benzer kuralları vardır yaşamın doğruculuğu konusunda, birbakıma daha da çok, öyleki daha iyi bir karşılaştırmada ilk dirilik verişi vuruşu elde etmeyen, yada ondan büsbütün uzak kalmış olan pek çok evrenler ortaya çıkacaktır : bu yıldızların herbiri üstündeki yaşam varlığın zaman süresinde ölçülmüş, bir gözaçımlık süre, bir parıldama olduğu anlaşılmıştır, uzun mu uzun süreler onların arka yönde kalan varlıklarının amacı iyice belirtilememiştir. Belkide ancak karıncalar böylesine güçlü bir düzen kurar ormanda, karınca orman varlığının amacıdır, ereğidir, yeryuvarlağının göçüşünü istemeyerek kendi düşkuruşumuz içinde insanlığın göçüşüne bağladığımızda yaptığımız gibi : biz burada son insanın ölüsü gömme töreninde genel bir evren, bir Tanrılar tanını düzenlersek daha alçak gönüllüyüz demektir. Şu pek kavrayışsız gökbilgini yeryuvarlağını dirimsiz başka bir nesne olarak görüyor ancak, insanlığın ışıldayan, kayan bir mezar anıtı gibi...

— 15 —

İnsanın alçakgönüllülüğü. — Pek az tadalış yetiyor birçoklarına yaşamı iyi saymak için, ne de alçakgönüllüymüş insan.

— 16 —

İlgisizliğin sıkıntı verdiği yer. — Bunun karşıtı olmamış olaydı o zaman bilimin ilk olaylarla son olaylar üstünde birkez yapacağı son açıklamanın sonu beklenmek istenir, buraya dek alışılagelen yolla düşünülür (daha iyisi benimsenirdi) çokluk öğütlendiği gibi. Bu alanda iyiden iyiye güvenlilikler elde etmek isteyen eğilim dinci bir eşkindir, pek de iyi değildir hani, bu «gerçekötesi gereksemesi»nin üstü kapalı kuşkulu bir türüdür açıkça. Bu bir arddüşünceyle iki kat yapılmış, uzun bir süre son güvenlilikler üstüne bir görüşe varılmamış, buraya dek «inanan» kimse bütün yöreye ilgi duymada doğru iş yapmıştır. Bizim elimizde en dış ufukta yüklü, becerikli bir insanlığı yaşamak için gereğince güvenlilikler yoktur. Çokluk uzun bir suredir bu olaylara eklediğimiz alınyazıcı bir önemlilik vardır, onun nereden geldiğini ortaya çıkarmalıyız artık : bu konuda bizim gereksediğimiz daha çok aktöreci, dinci duyuşların tarihidir. Bu duyuşların etkisi altında bilginin şu en sivri sorunları gözümüzde yücelmiş, korkunç olmuştur : tinsel (ruhani) gözün özüne işlemeksizin baktığı bu en dış alana suç ile ceza gibi (bir bakıma sonsuz ceza) kavramlar sokulmuş : bu alanların karanlık ollduğu ölçüde bu göz de düzensizdir. Eski çağdan buyana yokluğun belirlendiği bu alanda korkusuzca düşkurmalar yapılmış, bu düşkurmaların ağırbaşlı, gerçek olarak benimsenmesi için ardından gelen kuşaklar en iğrenç bir başarı ile inancın bilimden daha değerli olduğuna inandırılmıştır. İmdi şu son olay dolayisiyle bilim inanca karşı gerekseme duymuyor, ona da, sözde bilime de ilgisizlik duyuyor. Bizim buraya dek

en önemli diye önümüze konandan başka ne varsa bize daha yakın olması gerekir; ben soruları düşünüyorum: neden insan ? İnsanın ölümünden sonra eline geçecek olan nedir ? Tanrı ile nesoy barışacak ? daha bu öğrentilerin dile getirmek istediği nesneler gibi.. Böylece bu din sorunları bizi doğmacı filosofların sorunları ile ilgilendirdiği gibi ülkücülerin, maddecilerin, gerçekçilerin de ilgisini çekiyor. Bunlar bizi bu alanlarda ne bilime, ne de inanca dokunan bir ayrımı yapmaya doğru itiyor, usun girebileceği araştırılabilen yerde sislerle kapı aldatıcı bir bataklık alanını ayıran, girilmezlerin, sonsuz akıpgidiciliklerin, belirlenemezlerin bir çizgisi varsa, bilim sevenler için daha yararlıdır. Karanlığın davleti ile yapılan karşılaştırma dolayisiyle bilgi evreninin kıyısında aydınlık, bitişik, pek gerçek bilgi evreni değer kazanıyor. Yeniden gerçek nesnelerin iyi komşusu olmalıyız, şimdiye dek yapıldığı gibi onları küçük görmemeliyiz, bulutlara, geceye vergi sevimliliklere dalmamalıyız. Ormanlarda, oyuklarda, sisli çizgilerde, kapalı göklerin altında, bütün yüzyılların ekin basamakları üzerinde uzun uzadıya yaşadı insan, yoksul yaşadı. Orada öğrendi çağını, komşuluğu, yaşamı, kendi kendini küçümsemeyi, biz tinin, doğanın ışıklı alanlarında oturanlar, şimdi kalıt yoluyla kanımızda en yakınımıza karşı bu küçümseme ağusundan birazcık olsun alalım...

— 17 —

Derin açıklamalar. — Bir yazarın, düşünülen yerini, «daha derin açıklayan» kimse yazarı açıklamamış, **karanlıklaştırmıştır.** Doğanın işlenecek konuları (metinleri) karşısında bizim gerçekötesi ile uğraşanlar

(metafizikçiler)in durumu da böyledir, daha da kötüdür üstelik. Onlar derin açıklamalarını yerleştirmek için konuya böyle bir gözle bakarlar; başka bir deyimle yazarı öldürürler. Yazarın işlenecek konusunu (metni) bozma, karanlıklaştırma yolunda Schopenhauer'in kadınların yüklülüğü (gebeliği) üstüne olan düşünceleri öğretici bir örnek diye alınabilir. O, diyorki; sürekli varlığının yaşam belirtisi zaman içinde birleşmedir (coitus), onun bir isteme dayanan belirtisiyeni (çocuk) üzerine kurulmuştur, apaçık bilgi ışığının kurtuluş olanağı, aşağı yukarı açıklığın en yüksek aşamasında yaşam için istemin yenileştirilmiş bir insan-oluşudur. Bunun belirtisi buyüzden açık seçik olan yüklülüktür. Evet yüklü kadın kendini beğenmişçesine dolaşır bir o yanda, bir bu yanda, bir kan dökücü gibi kendini saklar. Bütün kadınların birleşme eyleminde taşkınlıktan kaçışı utanmadan dolayıdır, «kadının yüklülüğünde bir utanç izi bulunmıyorsa onun bir türlü kendini beğenmişlik içinde göstermesindendir.» diyor Schopenhauer. Bu durum öyle kolayca açığa vurulmaz, Schopenhauer'in bu ortaya koyuşu gösteriş olsun diye önemini belirtmesindendir, işlenecek konu için sepiniyor (hazırlanıyor) bu nedenle işlenen konu bitirilen açıklamaya uygun düşüyor. Bundan başka açıklanan olayın genelliği üstüne söylediği de doğru değildir: o, «bütün kadınlar»dan söz ediyor, pek çoğu, başka deyimle genç kadınlar (gelinler), böyle bir durumda en yakınları karşısında bile acınacak bir utangaçlık gösterirler, diyor; kadınlar daha olgun, en olgun yaşta, ancak daha aşağı bir ulustan ise böyle bir durumda daha iyi davranışlarda bulunma gereğindedirler, bundan da şu anlaşılıyor: onlara kocalarınca istek duyulur, onların gözünde komşu erkek, kom-

şu kadın, ya da daha önceden gelmiş gitmiş bir yabancı şöyle söylemiş, şöyle düşünmüş: «olabilir.» bu adak kadın bencilliğince derin, tinsel bir duruma boyuna seve seve benimsenmiştir. Yoksa durum Schopenhauer'in aşağıdaki sözlerinde olduğu gibi olacaktı, başka deyimle en uslu, en anlayışlı bir kadın en çok kendi durumundan dolayı sevincini açığa vurur, kadınlarda anlayış gücünün eşsiz çocuğunu doğurma olasılığı vardır, «istem» bu anlayış gücü içinde genel olan iyiye karşı birkez daha «olmaz» deyebilecek durumdadır, budala kadınlar yüklülüklerini(1) bütün nedenlere karşın utanç duyarak gizlerler, neden gizlerlerse.. Bu olayların gerçeklikten alındığı söylenemez. Ancak Schopenhauer, kadınlar yüklülük durumunda kişisel bir saygı duyma gösteriyorlar, başka türden, gösteriyorlar dese yerinde sözetmiş olurdu genellikle, böyle bir açıklama da onun kendinden daha tutarlı olurdu doğrusu.. Yumurtanın, içeriğin ortaya koyuluşundan önce bile tavuğun gıdaklaması düşünülebilirdi: bakın! bakın! Yumurtlayacağım! Yumurtlayacağım!

— 18 —

Yeni Diogenes. — Işıldağın bulunması gerekliydi insan aranmadan önce. **Siniklerin** ışıldağı olması gerekecek mi?

—

(1) : **Yüklü sözü Anadoluda «hamile» karşılığıdır. Arapça olan hamile de yüklü demektir, yüklü kadın demektir. Deredeki balıklar - Bıyıklıdır bıyıklı - Kocan gitti askere - Sen kimden oldun yüklü, gibi bir de türkü vardır. Çeviren.**

— 19 —

Aktöresizler. — Kendilerini beğendirmeleri gerekliydi aktörecilerin, aktöresizlere çıkışmak için, onlardı aktöreyi ayıran. Gereklidir aktöreyi bölmek isteyenin öldürülmesi. Ancak bu yolla daha iyi bilinir, daha iyi yaşanır, daha iyi yargı verilir, yok öyle iş, bütün evren ayırıyor onu.. Ne yazıkki insanlar her aktörecinin kendi genel davranışı ile başkalarının özeneceği bir örnek olması gerektiğini düşünürler boyuna. Onlar, onu aktöre öğütçüsü ile değiştirirler. Daha eski aktöreciler yeterince ne bir bölümleme yapmışlar, ne de öğüt vermişler boyuna: bu yüzden bu değiştirmeyi, bu beğenilmeyen sonucu şimdiki aktöreciler için kımıldatırlar..

— 20 —

Değiştirmek yok. — Büyük erkli, özverici bir düşünme biçimini aktöreciler azçok Plutharchos'un Yiğitlerinde, ya da gerçekten iyi erkeklerin, kadınların salt, aydınlık, sıcakkanlı tinsel durumlarında, bilginin, kuşakların çetin sonucunu tıpatıp izliyor, onları derli toplu, açık bir yalınçlık içinde gösteriyor, gözlerini oyaların örgüsü üzerine, ince dokunmuş kavram aldatışlarına, eskiden kalma, yavaş yavaş yükselen tekcil bölük duygularına çeviriyorlar, - bu aktöreciler çokluk şu **değiştirilenlerden ayrıdır:** hani çok küçük anlayış gücü olanlardan, şu düşünce biçimlerine, tin durumlarına gerçekten inanmayanlardan, şu özel mutsuzluğunu büyüklüğün, arılığın parıltısı arkasında gizlenmiş sananlardan. Şöyle diyor aktöreciler: «sorunlar buradadır», «aldatıcı ile aldatıcılıklar buradadır.», onlar düpedüz bunları **açıklamak** için canla başla çalışmışlar, **varlığını yadsımışlar..**

— 21 —

Ölçücü olarak insan. — Kimbilir belki de insanlığın bütün aktöreciliği insan atalarını içeren kendi kaynağının korkunç iç kaynayışı içinde onları ölçü, ölçme olarak, terazi, tartı olarak bulmuştur («insan» sözü ölçen anlamına da geliyor, insan büyük buluşuna göre böyle adlandırılmak istenmiş belki de) (1). Bu tasarımlarla insanlar büsbütün ölçülmez. Tartılmaz olan alanlara yükseldiler oysa bu olacak bir iş gibi görünmüyor.

— 22 —

Denge ilkesi. — Bir topluluğa onu soygunculara karşı koruyacağına söz ve soyguncu ile güçlünün gerçek eş varlık olduğu olasıyadır, yalnız ikincisi kazancını birincisinden başka türlü bir yolla elde eder; başka deyimle kurala uygun olarak topluluğa sunar kendini, bunu açıklamalarla yapar, soyup soğana çevirmekle değil. (Uzun süre tecim yapan bir kişi bir deniz soyguncusu arasında da böyle eşit bir ilinti vardır: o bu işin öğüte değer göründüğü yerde başka işler yapardı. Gerçekten bir tecim aktöresi bile yalnız bu deniz soygunculuğu aktöresinin bir **daha usluca yapılmışıdır,** böylece ucuz ne varsa satın almak - değer taşımayan işleri girişmeğe değer göstermek - sonra elden geldiğince yüksek değerle satmak.) Başlıcası bu: bir güçlü kimse soyguncuya karşı eş ölçüde direnmek

---

(1) **Nietzsche burada Alman dilinde insan anlamına gelen der Mensch sözü ile ölçem anlamına gelen der Messende sözünün eş kaynaklı olduğunu belirtmek istiyor. Çeviren.**

için söz verir, güçsüzler bunun içinde yaşamağa olanağı görsünler diye yapar bunu. Ya onlar da **eşdeğerde** bir güç çevresinde birleşecekler, ya da en güçlü olana bağlı kalacaklar. (O kimseye kendi çıkarı için uyacaklar.) Son deneme birincisine yeğ görülür, gerçekte şah (satranç oyunu) iki korkulur varlık saklamaktadır: birincisi ikincisi yüzünden, ikincisi de kazanç yüzünden, en sonuncusu ise bunlardan çıkarını sağlar, uydular severek, iyi yürekle davranırlar, bu yolla onlar yalnız kendilerini değil beylerini de besleyebilirler. Gerçekte katı, acımak bilmez olur, olacak olan boyuna, elden geldiğince, yalnız daha öncekilerle bir karşılaştırma yapılırsa **yokediş** konusunda insanlar biraz soluk alabilir bu son durumda. Korku saçan güçlerle denge sağlamak için güçsüzlerin örgütlenmesi olayının şimdilik başlangıcındadır toplum. Karşı gücü birkez olsun yoketmede güçlü olunaydı üstün gelme uğruna yapılacak örgütlenme daha çok öğüte değerdi: tek, güçlü bir yıkım getirene karşı işte böyle davranılır, kesin olarak böyle bir **deneme yapılır.** Gerçi bunlardan biri ya ana gövdedir, ya da büyük bir uydusu vardır, bu yüzden kesin, hızlı bir yoketme, uzun boylu sürüp giden savaş (kana kan alma) kolay kolay gerçekleştirilemez. Yalnız bu durum topluma en azından da olsa isteneni getirir, aradan zaman geçer, sonra döner geçim için gerekli bir kurala uygunluk içinde düşünmeye başlar, durumun her işanlaşmasını, her gözaçımlık süreyi korkuya saldığını görür. İşte bu yüzden toplum onu savunmayı, erkini en yüksek aşamaya çıkarmak için saldırıyı yeğgörür, bu yükseklikte korkulan komşunun erki vardır, ona şimdi terazinin gözünde eşdengeli bir gücün bulunduğunu anlatmak, göstermek gerekir: peki

neden insanlar birbiriyle kardeşçe geçinmek istemez? Denge en eski tüze-aktöre öğretisi için pek önemli bir kavramdır, dengelilik doğruluğun temelidir. Bu doğruluk barbarlık çağlarında «göze göz dişe diş» demişse de erişilen dengeyi tasarladığından, eşölçüde bir karşılık vermeyi elden geldiğince **korumak** istediğinden ötürüdür: öyleki birisi bir başkasına söver sayarsa o kimse gözü kapalı bir öfkeden dolayı öçalmaz artık ondan. Yoksa elden geldiğince **Jus talionis** (karşılıklı tüze) için tedirgin edici güçler ilişkisinin dengesi yeniden kurulur: bir göz, bir kol böylesi ilkel durumlarda daha çok erkin bir bölümüdür, bir ağırlık (tartı ölçüsü) tır. - Bir toplum içinde ne varsa eşdengeli olarak görülür denge ilkesinin bozulması istenmez, sövmeye, saymaya karşı durulur, ortada bir **utanç**, bir **ceza** vardır: utanç saldırışla kazanç sağlayan, saldırıcı bireylere karşı konulmuş bir ölçüdür, utançla yeniden yıkıma gidilir, yıkımlar daha önceki kazancı kaldırır, ona baskın gelir. Öte yandan ceza ile ayakta durur: ceza baskın gelişe karşıdır, her suçlunun avunduğu üstün geliş karşısında her türlü kaba güç için daha büyük bir gücün gerekli kıldığı içeri tıkılma yerini, hırsızlığa karşı ödetmeyi, ceza toplamını gerektiren gücü bulur. Böylece bir suçluya kendi eylemi yüzünden toplumdan, onun aktöre **kazancından** yoksun bırakıldığı andırtılır: toplum ona karşı apayrı, çelimsiz, kendi durumları dışında bir kimse imiş gibi davranır, bu yüzden ceza yalnız yeni bir yaptığının eşit olarak karşılığı yapmak değildir, daha çoğunu **doğal durumun katılığı yüzünden** biraz daha çoğunu içerir o, böyle bir kimseye onları birer birer göstermek ister.

— 23 —

Özgür istem öğretisinin uyduları ceza verebilir mi?

Uğraşılarından ötürü düzene koyan, cezalandıran insanlar bütün durumlarda kendi eyleminden sorumlu bir suçlunun olup olmadığını, varsa usunu kullanıp kullanmadığını, nedenler dolayısiyle bilmeyerek değil de bir baskı ile mi böyle yaptığını öğrenmeye çalışırlar. Böyle bir kimse cezalandırılır, yalnız kötü nedenleri daha iyilerine yeğgördüğünden cezalandırılır: bilmeliydi onların kötü olduğunu. Bu bilginin olmadığı yerde insan egemen olan görüşe göre özgür değildir, sorumlu da değildir, bundan dolayı onun bilgisizliği sözgelimi onun **yasa bilmeyişi** göz göre göre yapılmış bir öğrenmeye aldırmayışın sonucudur, o kendisi için gerekli olanı öğrenmek istemediğinden, kötü nedenleri iyilerine görmüş oluyor, bu kötü seçişinden doğan sonucun cezasını çekme gereğinde kalıyor. O, duygusuzluğu, ussuzluğu yüzünden daha iyi nedenleri görmemişse ceza verme doğrultusuna gidilmez: söylendiği onu seçme yanıltmış, bir hayvan olarak eylemde bulunmuştur. İyi bir ucun bile bile yaptığı yalanlama şimdi bir sanıdır, ancak cezayı gerektiren suçlarda ortaya konur. Yalnız bir kimse bile bile neden ussuz olabilir, ya da olma gereğinde kalır? Terazinin gözleri iyi ile kötü oyalarla yüklü ise yargı nereden geliyor? Yoksa bu yanılmadan, kötülükten, bir dış, bir bakıma bir iç baskıdan gelmiyor mu? (Ayrıca her adı geçen «dış baskı»nın sürekli olmadığı, korkunun, acının iç baskısının bunu yaptığı da söyleniyor.) Sorulur boyuna: öyleyse bu nereden geliyor? Usun bir ananeden olması gerekmez mi, o daha iyi nedenlere dayanarak yargı verme gücünde değil midir? Burada «özgür istem» yardıma

çağrılır: yetkin bir isteğin yargı vermesi gerekir, başka nedenlerin etkilemediği, eylemin yokluktan olağanüstü bir olay olarak ortaya çıktığı yere girmek için bir gözaçımlık süre gerekir. Bu sözde **isteklilik** isteğin sözgeçiremediği yerde, durumda cezalandırılır : yasağı, yasayı, buyruğu bilen usun bir seçim yaptırmadığı düşünüldüğüne göre onun baskı olarak, seçme olarak etkilemesi gereklidir. Suçlu «özgür istem»den dolayı bunu böyle yaptığından cezalandırılır: başka deyimle onun nedenlere dayanarak davranması gerektiği yerde nedensiz davranmıştır. Peki bunu neden yapıyor? Bu birkez bile sorulmuyor artık. Bir eylem var «niçin» siz, oyasız, kaynaksız, az çok amaçsız, ussuz. - böyle bir eylem ilkin yukarda ortaya konan ceza kuralına göre cezalandırılamaz. Bu ceza görme türü bile geçerli kılınamaz, burada bir iş yapılmamışsa, bırakılmışsa, us onu gereksemez olur: bütün durumlarda işgörmeme amaçsızdır. Ancak buyrukların bile yapılmaması cezayı gerektirir. Suçlu kötü nedenleri iyilerine yeğgörmüş bir amaca, bir nedene dayanarak yapmamış bunu: o usunu da kullanmamış, bunu da usunu kullanmasın diye yapmamış. Suçlunun bir amaç güderek usunu bir yana itip cezayı gerektiren suçu işlemesi üstüne olan sanı «özgür istem»in benimsenişi durumunda iyice ortadan kaldırılmıştır.. O cezalandıramaz, «özgür istem» öğretisinin uydusudur, sizin özel ilkelerinize bağlı değildir! Bunlar gerçekte pek şaşılacak bir kavram - mitbilgisi olarak, bütün gerçekliklerin yanıbaşında kuluçkaya yatmış, yumurtaların üstüne oturmuş bir **tavuk** olarak yok demektir.

— 24 —

Cana kıyıcı ile yargıcının yargısı üstüne. — Bütün durumların ırmağını bilen canakıyıcının yaptığı iş düzenin, kavranılır olanın dışında değildir, onu yargılayan yargıçların, ceza vericilerin düşündüğü gibi: onun cezasını **şaşkınlığının** aşamasına göre ölçülür, bu şaşma eylemin görünüşünde bir kavrayamamazlıktan gelir. - Bir cana kıyıcıyı savunanın olayın, olgunun durumundan edindiği bilgi alabildiğine genişler, onun sıralayacağı adı geçen yumuşatıcı nedenler, sonunda bütün suçu ortadan kaldırır.. Ya da daha açıkçası: savunucu adım adım bu yargı giydirici ,cezalandırıcı **şaşmayı yumuşatacak,** sonunda büsbütün ortadan kaldıracak, böylece her doğru dinleyiciye içinden şunu söyletecek: «onun bunu yapması gerekliydi, biz onu cezalandırırsak sonsuz gerekliliği cezalandırmış oluruz.» Cezanın aşaması bilginin aşamasına göre ölçülür, bu aşama bir suç olayı tarihinden edinildi, ya da genellikle kazanıldı, — Peki bu bütün doğruluklara karşı çıkış değil mi yeniden?

— 25 —

Değiş tokuş ile doğruluk. — Bir değiş tokuşta değiş tokuşçular kendine değerli görünen nesnelere çok para isterse burada işe tüketilen emek, azbulunurluluk, tükenen zaman, istek (gerekseme duyuş) işe karışır, bu yüzden doğru, haklı olur olursa. O kimse değiş tokuş yapacağı nesnenin değerini **başkasının gerekseyişi dolayısiyle** yaptığından tatlı bir vurguncudur, para bir değiş-tokuş, zengin bir kalıtçının, bir gündelikçinin, bir tecimcinin, bir yüksek öğrenim öğrencisinin elinde

bulunan bir frankentaler'in (1) pek değişik nesneler oldukları söyleniyor: her kimse yaptığı işin az ya da çok oluşuna göre kazanacak, bu yüzden de az ya da çok isteyecek - böyle olurdu doğruluk. Gerçekte ise bunun büsbütün karşıtının olduğu bilinmektedir. Büyük para acununda tenbel zenginin taler'i yoksulunkinden, çalışanınkinden daha çok kazanç getiricidir.

— 26 —

Araç olarak tüze durumları. — Hak, iki eş durumda olan kimseler arasındaki anlaşmalara dayanır, anlaşmayı yapanların gücü böyle sürer uzunboylu, ya denk olurlar, ya benzer, hakkı anlayış gücü yaratmıştır, **bunu eşit güçler arasındaki** savaşa, yararsız - tüketime bir son verme diye yapmıştır. Bu iki takımdan biri ötekinden daha güçsüz olursa işi kesin bir sonuca götürür, yoksa uyduluk çıkar ortaya hak son bulur, alınan sonuç doğrulukla buraya dek ulaştırılan tıpkısıdır. Şimdi uyduların gücü boşuna tüketilmesin diye onu korumak için üstün gelenin bir uslu buluşudur, bir öğüt verişidir bu: çokluk uyduların durumu eşit olanlarınkinden daha elverişlidir. Hak durumları usluluğu öğütleyen, erekleri olmayan süreli araçlardır. (çareler)...

— 27 —

Yavı sevincinin açıklanması. — Yavının sevinci kendisine karşı çok kez bile bile kötü düşünce besleyen kimsenin sıkıntıya düşmesinden, kıskançlığa kapılmasından, acı çekmesinden doğar: başkasının uğradığı yıkıma uğrayan kimse kendi kıskançlığını giderir. Durumu düzelince yakındakinin mutsuzluğunu kendi bilincinde bir kökvarlık olarak yıkıcı mutsuzluğuna

(1) Bir Prusya parası.

karşı koymak için gözönünde tutar onun «yavı sevinci» böyle olur işte. Eşitlik üzerine yöneltilmiş bir düşünce kendi ölçüsünü düşoluşun (tesadüfün), mutluluğun alanına atıyor: yavı sevinci büyük evren düzeni içinde bile eşitliğin yeniden kuruluşu üstüne, başarı üstüne olan genel bir anlatımdır. İnsan başka insanlarda kendi benzerliğini görmeyi öğrendiğinden, toplumun kuruluşundan buyana yavı sevinci vardır.

— 28 —

Cezaların ölçülmesinde gönül isteğince davranış. — Bir çok suçlular cezalarına kadınların çocuklarına karşı davrandığı gibi davranır. İşi onkez, yüzkez yaparlar, kötü sonucu sezmeksizin yaparlar: sonra birden bir suç ortaya çıkar ceza geliverir arkasından. Alışkanlık suçlunun cezalandırılmasına yolaçan eylemden doğan suçun bağışlatılmasını ister: ona karşı daha ağır davranmak için böyle bir eğilim ortaya çıkmıştır. Alışkanlıklara uygun gelen suça karşı bir kuşku varsa cezanın daha ağırına gidilir, alışkanlıklar bütün yumuşamalara karşı bir neden olarak geçerli kılınmıştır. Suça karşı böylesine korkunç davranan örnek bir yaşam biçimi suç işleyiciliği daha güçlü gösterme gereğinde kalırdı. Oysa cezayı yumuşatmaya bakıyor buna karşılık. Böylece her olay suçluya göre ölçülmez, topluma, onun yıkımına, karşılaştığı korkulu duruma göre ölçülür. Bir insanın daha önceki yararlılığı onun eskiden gördüğü yıkıma göre düşünülür, daha önceki yıkım ise şimdiki duruma göre ortaya konur, toplanır, bu yüzden de ceza en yüksek durumda «kesilmiş» olur. Bir insanın geçmişi bu yolla ceza, ya da ödül görürse bu ilk durumda az cezanın bir ödül olduğu yerde geriye doğru gitme

gereği vardır, böyle birinin, ya da böyle bir geçmişin cezalandırılma, ödül alma nedeni aranır, ana-babanın, eğitimcinin, toplumun, daha bunlar gibi pek çok durumlarda yargıçların bir suça karıştırıldıklarını sanıyorum. Geçmiş cezalandırılırsa bunun suçluda olduğu gibi gönül isteğincedir (keyfi): her suçun kesin olarak bağışlanışı buna eklenmek istenmiyorsa her bireysel durumda çakılıp kalmak, daha gerilere doğru bakmamak gerekir: böyle suç ayrılır, geçmişle bağlantılı kılınmaz, yoksa mantığa aykırı olarak yazıklıya (Havva ile Âdem) dek gidilir. Çokkez onun «istem özgürlüğü» gerekli yargıyı sizin «istem özgürlüğü» öğretinizden çıkarılıp korkusuzca belirliyor: «**eylemin geçmişi yoktur**»...

— 29 —

İmrenme ile onun soylu kardeşi. — Eşitliğin gerçekten yüreğe işleyip süreklice temellendirildiği yerde bütünlük içinde aktöre dışı geçerliği olan bir eğilim çıkar ortaya, bu eğilim doğal durumunda anlaşılmaz olunca: imrenme olur. Kıskanç bir kimse başkasının genel ölçüyü aşıp yükseldiğini sezince ya onu aşağı basmak, ya da kendi oraya dek yükselmek ister; hani şu iki ayrı davranış biçiminden doğan, Hesiodos'un kötü ile iyi Eris dediği yere. Böylece eşitlik durumu içinde imrenme doğar, bir başkasına onun önemi, eşitliği altında kötü gelen bir ikincisine iyi gelir: işte bunlar **soylu** insanların içten duygularıdır. Onlar insan isteğine bağlı olmayan nesnelerde doğruluğun, hakseverliğin yokluk acısını çekerler, başka deyimle onlar insanın tanıdığı doğaca, gelişigüzelce benimsenen bu eşitliği isterler, eşitliğin neden dengeli olmadığına kızarlar..

— 30 —

Tanrıların kıskanışı. — «Tanrıların kıskanışı» aşağılık, kargışlanmış birinin yücelerde bir yerde eşit olarak oturtulması (Ajax gibi), ya da alınyazısının elverişliliği yüzünden onlara eş tutulması ile ortaya çıkar (Niobe'nin ana olarak aşırı ölçüde kutlanışı gibi). Ardarda gelen toplumsal aşamalar içinde kıskanmanın ileri sürdüğü sav her kimsenin kendi yerinde bir iş görmeden oturduğu, mutluluğunun buna uygun geldiği, göreli olarak kendi bilincinin bu bölmelerde yetişmemiş olduğudur. Başarıya ulaşan bir kumandan «Tanrıların kıskancı»nı öğrendi, böylece ustalıklı bir yapıt yaratan öğreci oldu...

— 31 —

Toplumsal olmayan durumun eşkin olarak bencilliği. — İnsanlar güvenliliklerinden dolayı eş durumda bulunurlar, toplumun temellendirilmesinde bu anlayış bireyin özüne karşıttır doğrusu, az çok da baskı yapıcıdır, genel güvenlilik nedenli çok güven altına alınmışsa eski tomurcuğun yeni eşkine baskın gelişine göre durumların sınırlandırılmasında, uğraşı, önem, ayrıcalık üstüne olan savda, genellikle kendini beğenmişlikte, (davranışlarda, kılıkta dilde.. b.g.) geçerli olur. Toplum varlığının korkulur duruma düşüşü birden sezilir, genel direniş durumunda üstünlük sağlayamayan varlıklar baskı yaparlar, yeniden eşitlik durumu ortaya çıkar: saçma özel tüzeler, kendini beğenmişlikler bir süre yiter gider. Toplum varlığı toptan çöker, ne varsa karmakarışık olur, doğal durum birden bozulur, üzüntü duygusundan yoksun, saygısız bir eşitsizlik gösterir kendini, Thukidides'in bildirdiğine göre Korkyrada olduğu gibi. Ne doğal tüze kalır, ne de doğal haksızlık.

— 32 —

Başkalarının hakkını tanıma. — Doğruluğun sürekli bir gelişimi başkalarının hakkını tanımadır, o toplum eşitliğine karşı durmayan böyle durumlar içinde çıkar ortaya: yasanın önceden yazılmadığı yerde, şu ince eşitlik yapısı, şu öne arkaya bakarak «senin bana karşı tutumun ne ise benim de sana karşı öyledir.» ölçü olarak bu durumlarda uygulanır. Buna **doğruluk** denir, «o bizim eşitliğimize uygundur, bu bizim küçük ayrımlılığımızı bir eşitlik görünüşüne göre yumuşatır, isterki bizim arasıra neyi yapmamamız gerektiğini gözden geçirelim.»

— 33 —

Öcalmanın öğeleri. — «Öcalma» sözü çok hızlı söylenmiş bir sözdür: görünüşe göre bir kavramın, bir duyuşun kökü olarak ondan kaçınılmazmış gibi. Bu yüzden boyuna gene o nesneyi bulmak için uğraşılır durulur: tıpkı bizim ulusal ekonomicilerimizin bugün bile «değer» sözünden böyle bir birliğinin kokusunu almak, değerin gerçek kavramını araştırmak için yorulmak istemeyişleri gibi.. Bütün sözler Bu'nun Şu'nun Başkalarının sokulduğu çantalar değilmiş! «Öcalma» da böyledir işte, Bu, Şu azçok bir araya toplanmıştır onda. Birkez olsun şu koruyucu geri tepme incelenirse istemeden bize yıkım veren cansız nesnelere (devinen makinelere karşı olduğu gibi) karşı neden ortaya çıktığı gösterilebilir: biz bir yıkım vermeyi önlemek için makineyi durdururuz, karşı devinmemizin anlamı budur, karşıvuruşun gücü yavaş yavaş, ereğe ulaşıncaya dek olmalıdır, çok güçlü olursa makineyi dağıtır, ma-

kine insanın vuruşu ile birden dağılabilecek durumda ise vuruşlar gitgide hızlandırma yolu ile yapılır, bunu yapabilir kişi - buna benzer bir deneme yapılabilir. Bir yıkımın doğrudan doğruya duyuluşunda yıkım verenlere karşı da böyle davranılır, bu eyleme bir öcalma eylemi adı verilmek istenir, böyle de olur ancak, yalnız burada ancak kendi kendini koruma usun arabasını devinmeye geçirmiştir, gerçekte ise yıkım vereni değil kendi kendini düşünmüş, denebilir: biz yıkım verene karşı böyle davranmak istemiyoruz, bütün varlığımızla ondan kurtulmak istiyoruz. — İnsan kendi düşünceleriyle kendinden kalkıp yavıya doğru gitmek, hangi tutum içinde en duyulabilir olanla karşı karşıya gelineceğini sormak isterse zamanı gerekser.. Bu öcalmanın ikinci türünde olur: bir kimsenin yırtıcılığı, sevgi duyuculuğu üstüne olan bir düşünce onun karşısındakine acı çektirmek isteyen sanısıdır. Buna karşılık bir kimse öcalmanın görüşaçısı içinde sürekli yıkımlara karşı sürüp giden gerçek yıkımı kurala uygun olarak savmak, ona karşı daha önceden soğukkanlıca davranmak için azçok güvenaltında bulundurur. Öcalmanın ilk türünde karşı vuruşu elden geldiğince güçlü yapan ikinci vuruş karşısında duyulan korkudur: işte yavının yapacağına karşı gerçek eşitlik de böyledir burada, karşı vuruşun gücü ancak yavının bize yaptığı ile belirlenir. O ne yaptı? Yavı acı çekiyorsa bizim ona acı çektirmemizin bize sağlayacağı kazanç nedir? Bu bir yeniden kuruş davranışıdır: bu da ilk öcalma türünde kişinin ancak kendini korumasına yarar. Belki de yavı yüzünden malımızı, yerimizi (mevki), arkadaşlarımızı, çocuklarımızı yitiririz - bu yitimler öcalmakla geri alınmaz, onarma denen nesne adı

geçen yitimler içinde ancak bir ekyıkımdır. Yeniden kurma (eski durumuna getirmenin) öcü daha geniş yıkımları önlemez, acı çektirmek yıkımları gidermez - özel durumlar dışında. Yavı yüzünden namusumuza dokunur bir durum varsa öcalma onu yeniden onarabilir. Öcalma her durumda bize bile bile acı çektiren birinin acı çektiğini gösterir: yavı öcalmakla bizi korkutamadığını anlamıştır. Biz de öcalmakla onu korkutamadığımızı ortaya koymuşuz: işte uzlaşma, yeniden onarma buna dayanır.. (Amaç, korkunun eksikliğini göstermek için birkaç kişi üzerinde alabildiğine acılmak, öcalmadaki korkulur durumun - sağlık ya da yaşam yıkımının, ya da başka bir yıkımın olduğunu - öcalmanın bırakılmaz bir kural olarak geçerlik taşıdığını bildirmektir. Yargıçlıklar nedenli onlara elatarsa da onlar gene küçümseniştен dolayı gönül almak için kaynağın yolunu tutarlar. Oysa onlar gene de yıkım gören namuslarının korkusuzca onarımını yeterli bulmazlar, bu korkudaki eksikliklerini ortaya koyamadıklarındandır.) - Öcalmanın ilk anlatılan türünde düpedüz korku vardır, bu korku geritepmeye götürür insanı (karşı vuruşa): buna karşılık buradaki karşıvuruş, söylendiği gibi, korkunun bulunmadığını göstermek içindir. Bu «öcalma» sözü ile adlandırılan iki davranış biçiminin iç oyasından daha değişik olanı görünmüyor artık: buna karşı ortaya çıkan da öcalma işini yürütmenin karanlık bir tutum olduğudur, korkudan dolayı kendini koruma uğruna karşı vuruşa geçen kimse belki de onu gerçek bir eylem olarak belirlemiştir, oysa onun yıkıma uğramış namusu açısından düşünecek zamanı vardır, namus öcünün yarıya alındığını boyuna söyleyebilir: bu tutum ötekinden daha yeğ-

dir. Şimdi önemli olan onun namusunun başkalarının (evrenin) gözünde, ya da yalnız yerenin gözünde sarsılıp sarsılmadığıdır: son durumda o gizli öcalmayı yeğgörecek, ilk durumda ise bunu açıktan açığa yapacak... Onun öcalması eylemde bulunanın, ya da gözleyenin içini okuduğu ölçüde öfkeli, ya da yumuşak olacaktır, bu türden bir sanı onu iyice aldatır, öcalmayı büsbütün düşünmez olur, onda «namus» duygusu olmadığından incinme de yoktur, sonucunu doğurur. Böylece bir kimse eylemde bulunanı, eylemi görenleri küçümserse öcalmayı da düşünmez artık: öçalmanın ona bir nesne kazandırmayacağını bilir, küçümsemiş olarak da bir kazancının bulunmadığını anlar. Eninde sonunda alışılmamış bir durumda öcalmayı bırakacak, bu eylemde bulunanı sevdiğindendir: belki de onun gözünde namusa yıkım gelmiş, karşı sevgi bu yüzden azalmıştır. Karşı sevgi uğruna öcalmadan dönme sevgiyi ortaya koymak için bir adağı gerekser, sevilen varlığa acı çektirmesi gerekli değilse: bu duruma adakla daha çok acı çektirme denir (1).

Böylece : her kimse öcünü almış olur; namusu yıkım görmüşse, yıkım getirene, yerene karşı dopdolu bir sevgi duymak, yüklü yerme ile karşılık vermiş olmaktır. O kimse yargıçlığa başvurmakla da öcünü kişisel olarak almak istiyor demektir : **bunu yapmakla** gene toplumun enine boyuna düşünen, işini bilir bir insanı olarak toplumun öcünü bir tek kimseye, ona saygı duymayana yöneltecek. Böylece yargıçlığın vereceği ceza dolayısiyle

---

(1) **Bu sözü bizim Divan ozanı Nedim: «Hasmın sitemin anlamamak hasma sitemdir» biçiminde anlatmıştır. Çe.**

tek kişinin namusu toplumun namusu olarak onarılacak : başka deyimle —ceza öcalma olacak— onda öcalmanın daha önce belirtilen kuşkudan uzak başka öğeleri vardır, toplum bu öcalma ile onun **kendine korumasına** yardım ediyor, **kendini koruma** yarın bir karşıvuruşa geçmiş oluyor. Ceza sürekli yıkım vermeleri önlemek, sürüp atmak ister. Gerçekten cezada öcalmanın bu iki ayrı öğesi bu tutuma bağlıdır, belkide bu en çok etki gösterenidir, bu sözü edilen kavram kargaşalığını korumaya gücü yeten, öcalan birey ne istediğini açıkça bilmiyor doğrusu..

— 34 —

Yıkımın doğurduğu erdemler. — Biz, toplum üyeleri bize kişisel olarak büyük bir ün, biraz mutluluk sağlayan kesin erdemlerin gerektirdiğini yerine getireceğimizi sanmıyoruz, sözgelişi hertürlü yanılmaya karşı göz yummada, bağışlamada, genellikle toplum kazancının bizim erdemimiz yüzünden uğramış olacağı davranış biçiminde.. Bir tek yargıç - kurulu bile kendi gönül görüşü önünde bağışlayıcı olacağına inanmaz. İşte bu ayrıcalık krala karşı **bir birey olarak** korundu, bunda bireyin seve seve bağışlayıcı olmayı isteyeceğini, toplumun ise bağışlayıcı olamayacağını gösterecek bir yol bulunursa kıvanç duyulur. Bu ortaklık ancak kendi yararlı, yada en azından dokunulmaz erdemleri benimser. (Bu da ya yıkım getirmeyen, yada yalnız faizle işletilir, söz gelişi tüzde olduğu gibi.) Yıkımın (zararın) bu erdemleri bundan ötürü **ortaklık** içinde doğamaz, şimdi kurulmakta olan bütün ortaklıklar içinde bir kendine karşıtlık ortaya çıkıyor. Onlarda hak eşitlikleri içindeki düşünceden, bireylerden gelen erdemlerdir,

— 35 —

onlar arddüşüncelerle doğan egemen erdemlerdir: «Ben bana yıkım verecek bir duruma bile göz yumacak gücteyim yeterince, bu gücümün bir kanıtıdır.» - İşte böyle kendini beğenmişçesine yakın erdemler vardır...

Kazancın iç - tüze durumu. — Kazancın iç - tüze durumu olmayaydı aktörenin de olmazdı. En özgür, en ince anlayış bile çokkez en büyük kazancın seçiminde iki nesne arasında bir seçim yapamaz, iç-tüzenin bulunması gereklidir.

Böyle durumlarda seçme gereğinde olan insan seçer, bunun arkasından duyuşun bir deniz bulantısı (çarpması) gelir...

— 36 —

İkiyüzlü olmak. — Her dilenci her kimse gibi bir eksiklikten, bir dara düşmekten dolayı (ister kişisel ister genel olsun) ikiyüzlü olur, işini öyle yürütür.

İsteyici eksikliği duymaz uzun boylu, yok dilenmekle yaşamak isterse onu duyarak yapma gereğindedir...

— 37 —

Tutkulara tapma. — Siz, karamsarlar bilgeliğe vergi kör sürüngenler bütün evren varlığının niteliğini suçlamak için, insan tutkularının korkunç niteliğinden sözedin. Tutkuyu verdiği yerde korkulur oluşu da vermiş dersin evren! Evrende boyuna bu korkulurluğu verme gereğindeymiş dersin! - Bir aldırmayışla küçüklerde, eksiklikle kendi kendini incelemede, açığa vurulması gerekenin incelenmesinde siz ilkin tutkuları böyle hayvan-dışı olarak gelişmeye bıraktınız, şimdi «tutku» sözünden korkuyorsunuz! Size, bize yakışan

tutkulardan korkunç niteliklerini almak, yıkıp götürücü azgın sular gibi olmaları için onları ölçülü bir biçimde önlemektir.. İnsan yanılmalarını sonsuz alınyazılarına yüklemek gerekmez. İnsanlık tutkularını topluca barışseverliğe döndürmek için içtenlikle işe girişelim artık..

— 38 —

Hakkın kaynağı. — Haklar önceleyin töreye dek, törede birkezlik anlaşmaya dek götürülür. Eskiden gelişigüzel bir çağda yerinde bir anlaşmanın sonucu ile tekyanlı bir kıvanç vardı, onu açıkça yenileme yoluna gidilirdi, böyle de yaşanırdı, bu elden geldiğince yenilenmiş, adım adım unutma bulutunu kaynağının üzerine yaymış, böylece her kuşağın üzerinde ışıması gereken kımıldatılmaz, kutlu bir durumun elde edildiğine inanılırdı. Şimdi töre yararlık getirmeyen bir baskı olmuştur, bu yüzden köklü bir anlaşma yapıldı. Güçsüzler eskiden yapılan anlaşma ile güvenlik sağlamayı sonsuzlaştırmak için bütün çağlar boyunca dayanıklı kalelerini burada kurdular..

— 39 —

Aktöre duygusu içinde unutmanın anlamı. — İlk toplum içinde düşünceyi önce genel yararlığa yönelten bu davranışlar daha sonra başka kuşaklar eliyle başka konular üzerine çevrilmişti: bu konuyu isteyenlerin, öğütleyenlerin önünde ya korkudan, ya saygıdan, ya çocukluktan bu yana böyle yapıldığı görülen alışkanlıklardan, yada yapılması nerde olsa barış, güler yüz yaratan iyilikseverlikten, övülmüş olan bencillikten dolayıdır bunlar. Yararlılığın ana oyalarının unutulduğu yerde böyle davranışlara aktörece davranışlar de-

nir : onlar ne şu öteki gelişigüzel oyalardan, ne de bilinçli bir yararlılıktan dolayı yapılır. Her övülesi davranışın yararlılık davranışına karşı açıkça çıkarılmak istendiği yerde yararlılığa karşı gösterilen bu tiksinti nereden geliyor ? Toplum bütün aktöreci davranış örgütlerinin, aktörenin ocağı çoktandır oldukça katı bir durumda bireylerin özel duygusu ile, özel yararlılığı ile başka her konuyu töresel bakımdan daha yükseğe çıkarmamak için apaçık bir savaşa tutuşmuştur. İşte böyle çıktı ortaya olay, aktöre yararlılıktan doğup gelişmemiş de kaynaktan buyana toplum yararlılığı olmuş dersin, büyük emek ister bütün kişisel çıkarlara karşı başarı sağlamak, daha yüksek una ulaştırmak için...

— 40 —

Aktöre kalıtımları. — Aktörece olanlarda bile bir aktöre kalıtımı vardır : onu tatlılıklar, yumuşaklıklar, acımalar, iyilikseverlikler, başka bir deyimle bütün iyi davranış biçimleri, usu (adı geçenlerin kaynağı) atalarından edinmeyenler elde bulundurur. Bu bolluk içinde beğenilir olan onun boyuna bildirme, sunma gereğinde olduğudur, bunu yapma gereğini duyarsa, öyleki o istemeyerek aktörece bollukla aktörece yoksulluk arasındaki açıklığı daraltmaya çalışır : bu en önemli, en iyi olanı zenginlikle yoksulluk arasında bir orta ölçü bulmak için değil de genellikle zengin-olağanüstü oluşun çıkarına yapıyor. Burada ortaya çıktığı gibi aktöreci bir kalıta üstün gelen görüşü özetlendiriyor : bana öyle geliyorki bu durum aktörenin büyük bencilliği içinde (in majore gloriam) gerçekliğin ululuğu adına sürdürülüyor.

Deneme bir yargıya dayanıyor, bu yargı yalanlama değilse bu genelliğin önemli sınırlandırılması olarak geçerlik taşır boyuna. Denemenin bildirdiğine göre en seçkin anlayış olmadan, en ince seçme yetkisi, en ince ölçü için güçlü bir eğilim bulunmadan aktöre kalıtları aktörenin savurganları olacaklar : bu arada onlar esirgeyen, iyiliksever, barıştıran itimleri başı boş bırakacak, bütün evreni daha savsak, daha tutkulu, daha duygulu yapacaklar. Bu yüzden çocuklar daha kolayca aktöresel savurganlar - acına acına da olsa söylemek en iyisi— göze gelir, güçsüz başı boşlar olacaklar..

— 41 —

Yargıç ile yumuşatıcı nedenler. — «Şeytana karşı namuslu olmalı, suçlarını ödemeli» diyordu bir eski er, o zaman ona Faustun öyküsü açıkça anlatıldı, «Faust tamudadır !» — «Ah, siz korkunç adamlar !» bağırdı karısı, «nesoy olabilir bu ! O bir iş yapmadı, o zaman mürekkepliğinde boyası yoktu ! Kanla yazmak bir suçtur, oysa bunun için güzel bir insan yakılmıyor mu şimdi ?»

— 42 —

Çerçeklik üstüne ödev sorunu. — Ödev sıkıcı bir nesnedir, gerçekten baskı yapıcıdır, ona iyi dememiz onu üzerinde tartışılmaz bir varlık olarak korumamız içindir (onun kaynağı, sınırları, yetkisi üstüne bir söz söylemek istemeyiz, söylemedik de.) Düşünür her nesneyi olmuş için, her olmuş olanıda tartışmak için alakoyar, öyleyse insan ödevsizdir, - bundan dolayı düşünürdür o çoktandır. Bu yüzden ödevi, gerçekliği görmek, onlar üstüne açıklamalar yapmak için ele alma-

yacak, onları benimsemeyecek, böyle bir duyguyu sezmeyecek bile, yalınız soracak : ödev nereden doğuyor? Nereye varmak istiyor ? Ona sorulmaya değer görünen bu sorudur ancak. Tanıma eyleminde kendini gerçekten ödevsiz sezebildiyse düşünürün makinesi iyi çalışmıyor artık, daha sona erdirmemiş mi bu soruyu ? Makinenin incelenmesine yarayan özel aracın varlığı burada ısıtma işinde oldukça gerekli görünüyor. - belki de bu yol şöyle olacaktı : gerçekliği bilmede beğenilen bir ödev olaydı gerçeklik başka bir ödev türü ile ne yollu bir bağlantıyı dile getirecekti ?

— 43 —

Aktöre basamakları. — Aktöre ilkin topluluğu korumak, batışını önlemek için bir araçtır doğrusu, ayrıca topluluğu kesin bir aşamada, belli bir iyilik çizgide tutma yolunda gene bir araçtır. Onun oyları korku ile umudtur : bir bakıma daha katı, daha güçlü, daha kaba, altüst etmeye, tek yanlı, kişisel olmaya eğilim göstermede daha da güçlüdür. Korkutucu araçların burada iş görmesi gerekir, yoksa yumuşak davrananlar etkilemek istemezler, korumanın bu iki katlı türü başka bir başarıya götürmez. (Onların en güçlülerine uygun düşen sonsuz bir tamu ile öteki evrenin bulunuşudur.) Aktörenin öteki basamakları, belirli ereklerin aracı bir Tanrının buyruklarıdır (Musanın yasası gibi), bunlardan başka, daha yüksekleri kesin bir ödev kavramının «yapmalısın»la dile getirilen buyruklarıdır. Bütün bunlar sürekli vuruşlardır, ancak basamakları geniştir, şimdilik insanlar oralara ayak basamamış basmaya bilmiyor daha.. Bunların ardından tadalmanın, anlayış gücünün, eğilimin aktöresi gelir. Bu aktörenin bütün

kuramcı oyalarını aşar, kendiliğinden apaçıktır gene de. insanlık uzun bir süre bunlardan başkasını elde edememiştir hani...

— 44 —

Aşırıların ağzında esirgeyiş aktöresi. — Kendiliğinden yeterince güçlü olmayanlar, aktöreciliği sürekli ce Büyükten, Küçükten işlenmiş öz-egemenliği, özüstünlüğü olarak tanımayanlar istemeyerek şu içgüdüsel hani kafası olmayan yalnız yürekten, yardımcı ellerden çıkıyor görünen aktöreciliğin, iyi, esirgeyici, iyiliksever duyguların (kımıldanışların) ünleyicilerine bağlı kalırlar. Evet onların ilgilenişi içinde usun aktöreciliğinden kuşkulanmaya, ötekileri tekbaşlarına bırakmaya doğru bir yönelmedir bu..

— 45 —

Tinin lağımları. — Tinin de dışkılıklarını akıtması için belli lağımları olması gerekir. Buna ya kişiler, ilişkiler, durumlar, anayurt, evren yardım eder, yada - bütün yüksekten atanlar yardım eder (ben sevgili çağdaş karamsarlarımızı düşünüyorum) - sevgili Tanrı..

— 46 —

Bir sessizlik ile derin düşünceye dalma türü. — Kolla kendini, senin sessizliğin, derin düşüncelere dalman bir etçi dükkanının önündeki köpeğinkine benzemez, onu korku ileri, tutku geri götürmez : birer ağızmış gibi yırtarcasına açar gözlerini köpek.

— 47 —

Nedensiz yasak. — Nedenlerini bilmediğimiz, söyleyemediğimiz bir yasak yalnız dikbaşlar için değil, bilgiye susamışlar için de bir buyruktur : öğrenilmesi

için araştırmalar yaptırılır neden yasak konulmuş diye. On Buyruk'un yasakları gibi aktörece olan yasaklar ancak usun buyruk altında bulunduğu çağlara uygun gelir : şimdi «öldürmeyeceksin», «kocandan başkası ile birleşmeyeceksin» gibi bir yasak yıkımı, yararlılığı bilinmeden önce konmuş olacaksa nedensiz olacak..

— 48 —

Nitelik düşüncesi. — Kendiliğinden konuşabilen insan için nedir bu : «çok kolay yererim ben, hınç duymam oysa. Az çok bütün kişilerden ayrılırım, bu saygı duymak içindir, bu yüzden sayarım insanı : adı geçen sevilmeye değer nitelikler çeker götürür beni.»

— 49 —

Esirgeme ile yerme. — Esirgeme açıklanırken bir belirtisi olarak sezilir yermenin, korkunun bir karşıtı olduğu açıkça duyulduğundan bir esirgemede konur ortaya birden. Dengenin ölçeği altında batıp gidilmiş bir kez, insan bencilliğinin bu dengesi yeterli bir iş görmüyorsa da tinin yükselişi, korkunun damla damla dökülüşü her duygunun en çok istediğini veriyor. Bu yüzden esirgemenin değerlendirilmesi gibi bir sorun vardır ortaya çıkmış böyle açıklanması gerektiğinden.. Bak imdi neden **övülür** bencil olmayan : ya **yerilir o, yada** taşyüreklice **korkutulur**...

— 50 —

Küçük olabilmek. — İnsan çiçeklere, çayır biçenlere, kelebeklere, onlara uzanmaktan bir türlü geçemeyen bir çocuk gibi yakın olmalıdır. Biz yaşlı kimseler o çağları aşmışız artık. Onlara bırakmalıyız bu işleri, biz onlara olan sevgimizi ortaya dökünce biçici

bizden iğreniyor sanırım. Kim bütün iyiliklerden üleşini almak isterse saatlerce küçük olmayı anlamalıdır..

— 51 —

Vicdanın içeriği. — Vicdanımızın içeriğini çocukluk yıllarında nedensiz, ölçüye uygun biçimde, kendimizce saygı gösterdiğimiz, korku duyduğumuz kişilerden alınanlar yapar. Vicdan denince şu gereklilik duygusu (bunu yapmalısın, bunu bırakmalısın), şu niçin yapma gereğindeyim diye sormayan duygu anlaşılır. «Çünkü» ile «niçin» ile bir işin yapıldığı yerde, bütün durumlarda, insan vicdana başvurmadan davranır, bu yüzden de ona karşı çıkılmaz. Yetkililere inanç vicdanın kaynağıdır : yoksa insanın göğsünde bir Tanrı sesi değildir, ancak insanda birkaç insanın sesidir..

— 52 —

Tutkuların üstünlüğü. — Tutkularına egemen olan insan pek verimli bir toprak bölümünün buyurucusu durumuna girmiş demektir : Ormanlar, bataklıklar üzerinde bey olan bir sömürgeci gibi. Baskı yapıcı tutkuların toprağı üzerine us yapıtlarının çiğitlerini ekmek en son itici ödevdir. Baskın gelme bir araçtır erek değil, böyle görülmezse o zaman bu yağlı boş toprak üzerinde her yanda delice otu, büyücülükler yetişir hızla, dolar birdenbire daha delice olur eskisinden bile...

— 53 —

Yardımcıya gönderme (armağan). — Bütün adı geçen işleyici insanların yardımcıya bir göndermesi

(1) **Anadoluda «HEDİYE» karşılığı olarak kullanılıyor : Cev.**

vardır : bu gönderme (1) ister kendisi, ister başkası için olsun onları geçer kılan odur. Robinsonun da iyi bir yardımcısı vardı, Cuma gelince : Crusoe demekti...

— 54 —

Tin özgürlüğü için dilin korkunçluğu. — Bütün sözler birer yargıdır.

— 55 —

Tin ile sıkıntı. — Bir atasözü vardır : «Macar ken di canını sıkıntıya sokınada çok üşengendir» düşünmeye değer. En ince, en çalışkan hayvanlar bile can sıkmada yeterlidir. — Bir çıkışma büyük bir ozan için yaratışın yedinci gününde Tanrının can sıkıntısı olurdu...

— 56 —

Hayvanlarla olan ilgi. — Aktörenin doğuşu bizim hayvanlara karşı olan davranışımız içinde gözden geçirilebilir. Yararla yıkımın söz konusu olmadığı yerde bir sorumsuzluk duygusu vardır bizde iyice, böcekleri öldürürüz, yaralarız sözgelişi, yada bırakırız yaşasınlar diye, oysa bir düşündüğümüz yok burada gerçekten. Öyle kabayız ki biz inceliklerimiz çiçeklere, küçük hayvanlara hani beğencimize dokunmayanlara karşı kan dökercesinedir boyuna. Küçük hayvanların bayramıdır bugün, yılın en sıcak günü : kaynaşıyor, kımıldıyorlar çevremizde, önemsemeksizin şurada bir böcekçiği, orada tüylenmiş bir kurtçuğu eziyoruz bile bile. — Yıkım versin bize hayvanlar öyle çalışırız onları yoketmeye, acımak bilmezcedir bu yol yeterince oysa biz istemiyoruz bunu : o ancak düşüncesizliğin, acıma bilmezliğidir. Yararlıdır onlar, böyle sömürüyoruz onları; gerçek hayvanlar için başka bir davranış, başka bir yetiştirme, başka bir bakımın daha verimli, daha yarar-

lı olacağını daha ince bir anlayış gücü bize öğretinceye dek. İşte burada çıkıyor ortaya sorumluluk. Evcil haycana karşı acı çektirmekten sakınılıpta başka bir evcil hayvana karşı katı yüreklilik gösterildimi toplum yararını korkulur bir durumda gören büsbütün ilkel topluluk aktöresine göre insan ayaklanır, çokkez böyle göçer gider birey.. Toplulukta bir suç sezen kimse korkar düpedüz gelen yıkımdan kendi özü uğruna : biz ise evcil hayvanlara karşı iyi davranmazsak etin, tarımın, alış-verişin sağlayacağı çıkar uğruna korkuya kapılırız. Bundan başka hayvanlara karşı kaba davranan kimse bir kuşku uyandırıyor, güçsüzden, eşit durumda olmayandan öcalma. yetersiz insanların işidir, çok ince bir kendini beğenmişliğin, soysuzluğun doğurduğu eksikliği gösteriyor. Böylece aktöre yargılarından, duyuşlarından gelen bir ek çıkıyor : en iyi olan buna bir de boş inancı katıveriyor. Bir takım hayvanlar bakışlarla, seslerle, devinmelerle insanlara sokulur, onlarla bir yakınlık kurarlar, bir takım dinler türlü durumlarda hayvanlarda insan, Tanrı tinlerinin bulunduğunu görmeyi öğretirler : Bundan dolayı onlar soylu bir ilginin, pek saygı değer bir kaygının hayvanlarla bağlaşımlı olduğuna inanırlar. Bu boş inancın ortadan kalkışından sonra bile onların doğurduğu duygular epey daha etkisini sürdürdü, geliştirip çiçeklendirdi. Hristiyanlık bu konuda bilindiği gibi yoksul, gerici bir din olarak doğdu..

— 57 —

Yeni oyuncular. — İnsanlar arasında ölümden daha büyük bir bayağılık yoktur, ikinci dizide ölüm var, yalınız bütün ölenler doğmaz, en sonra da evlenme ge-

lir. Ancak bu küçük oynanmış tragedya güldürücüleri sayılmayan, sayılmaz olan oyunlarında yeni oyuncular aracılığı ile boyuna yeniden ortaya konuyor, ilgili gözleyiciler kazanmak için durdurulmuyor : bunlar yapılırken şuna inanmak gerekirki yeryüzü tiyatrosunun genel gözleyicileri uzun süren bir bıkkınlık yüzünden ağaçlara asılı kalmıştır. Yeni oyuncuların böyle çok olmasına karşılık yapıtlar o ölçüde azdır..

— 58 —

«Dikbaşlılık» nedir ? — En kısayol en olabilir olanı değildir, hangi elverişli yeller eserde yelkenimiz şişerse odur, böyle söylüyor gemi yönetenin öğretisi. Siz gitmeyin ardından, gitmezseniz **dikbaşlılık** denir buna: delilikle bozulmuş niteliğin sağlamlığı...

— 59 —

Kendini beğenmişlik sözü. — Ne de can sıkıcıdır bizim gerekseme duymadan edemeyeceğimiz şu aktörrecilerin tek tek sözleri, bir takımında bir töre gözden geçiriciliği varki birlikte götürürler onları bırakmazlar, insan en yakın doğaca davranışlarının din-dışı sayıldığı çağlardan kalmadır onlar. İşte bu yüzden toplum dalgalanışları üzerinde kendiyle varolduğumuz, kendisiyle değer kazandığımız, iyi bir deniz yolculuğuna çıkabildiğimiz yada bir deniz yıkımına uğramanın acısını çektiğimiz şu temel inanç-toplumla ilgili bütün davranışlar için bir gemi dümeni olması gereken temel inanç - en genel bir söz olan «boş bir kendini beğenmişlik»le «saçma»nın yangın yerine döndü : en yetkin, en içerikli nesnelerin biri gerçekten boş, yada yokluk olarak bir anlatımla, bir eksilişle, bir karikatürün tüyçizgileriyle büyük gösterildi az çok. İş yok bunda

gene de böyle sözleri kullanmamız yalınız eski alışkanlığın fısıltılarına kulağımızı kapamamız gerekiyor...

— 60 —

Türk alınyazıcılığı. — Türk alınyazıcılığının bir temel yanlışı var; insanı, alınyazısını iki ayrı nesne olarak karşı karşıya koyuyor : insan diyor, onu boşa çıkarmak için karşı koyabilir, ancak sonunda gene alınyazısı ulaşır başarıya. Boyuna, bu yüzden pek anlayışlı ol ki katlanasın, yada beğencine göre yaşayasın. Gerçekte her insan bir azcık alınyazısıdır. İnsan söylendiği gibi alınyazısına karşı koymayı düşünüyorsa alınyazısını da bunun içinde bulur.

Savaş bir yanılsamadır, alınyazına katlanma da öyyledir gene. Bütün bu yanılsamalar alınyazısının içinde kapalı kalmıştır. — Özgür olmayan istem öğretisi karşısında birçoklarının duyduğu korku Türk alınyazıcılığı karşısındaki korkudur : Türkler insanın güçsüzlüğünden dolayı katlanacağını, ellerini bağlayıp geleceğin karşısında duracağını düşünüyor, insanın gelecekte değiştirebileceği nesne yoktur da ondan, yada insan dizginleri geleceğin isteğine bırakacak oldum olası, bununla bile birkez belirlenmiş olanı daha kötü yapamaz. İnsanın bu çılgınlıkları da onun uslulukları gibi biraz alınyazısıdır : alınyazısına olan inanç önünde duyulan bu korku da bir alınyazısıdır. Sen, acınmalık korkucan evet sen, başarıya ulaşamayacak olan bir **Moira**sın, hani Tanrılar üstünde olan, çalım satan, sen orada olan bütün nesneler için mutluluksun, kargışsın, sen güçlülerin vurulduğu bağsın, sende insan evreninin bütün geleceği belirlenmiş önceden, sana yardımı yok onun, kendi kendinden **korktukça**...

— 61 —

Şeytanın savunucusu (avukatı). — »Yalınız kendi yıkımı yüzünden insan **uslu** olur, yalınız başkasının verdiği yıkım yüzünden de **iyi** olur» — her aktöreliliği esirgemeden, her anlayış gücüne dayanan görüşü insan yalıtlamasından (isolation) ayıran şu az bulunur felsefe şöyle söylüyor : felsefe her topraksı çürümenin bilinçsiz bir satranç yöneten kadınıdır. Esirgemenin acıması, yalıtlanmanın yermesi gereklidir de ondan.

— 62 —

Aktöresel niteliğin yüzörtüleri (maske). — Belli durumların niteliklerini gösteren yüzörtülerinin kesin olduğu çağlarda bunlara benzeşik olarak aktöreciler de baştan çıkarılırdı, bu aktöresel nitelikleri gösteren yüzörtülerini kesin olarak saklamak, onları belirlemek içindi. XIV. Ludwig toplumunun bir çağdaşı olarak Moliere de böyle anlaşıldı, bizim kaypaklarla ortadurumda olanlar topluluğunda ise o kılı kırk yaran bir eke (dâhi) diye görülecekti..

— 63 —

En çok beğenilen erdem. — Yüksek insanlığın ilk gök katında yüreklilik erdemlerin en çok beğenilenlerinden biridir, ikincisinde doğruluk, üçüncüsünde ölçülülük, dördüncüsünde bilgelik bulunur. Biz hangi gök katında yaşıyoruz ? Sen hangi gök katında yaşıyorsun?

— 64 —

Önceden gerekli olan. — Birdenbire kızmasına, üzüntüye kapılıp aşırı ölçüde kızgınlık göstermesine, birleşmeden aldığı tada egemen olamayan, başka bir yerde kendi başına buyruk olmaya kalkışan bir insan

tarım araçlarını azgın bir ırmağın kıyısında bırakıpta onları korumayı düşünmeyen tarımcı gibi delidir..

— 65 —

Gerçeklik nedir ? — Schwarzert (Melanchthon) : «İnsan bir yitirmeye görsün inancını arar durur onu bütün yollarda, söylev çeker onun üstüne çokluk, — pek kötü olduğu da söylenmez hani ! » — Luther : Bir melek gibi doğru söyledin bugün kardeş ! — Schwarzert : «Oysa yavılarının düşüncesidir o, sana uygulamaya çalışıyorlar.» Luther : Şeytanın arkasından söylenen bir yalan da böyle idi...

— 66 —

Karşıtlar alışkanlığı. — Genellikle kesin olmayan gözlem karşıtlıklar görür doğanın dört bucağında (sözgelişi sıcak-soğuk gibi). Karşıtlıkların olmadığı yerde ise aşama türleri vardır ancak. Bu türlü alışkanlık yanılttı bizi, şimdi de iç doğa, ussal-aktöresel evren, diye, böyle karşıtlıklara göre anlamak, bölüm bölüm açıklamak istiyor. Dille anlatılmazcasına çok acıklılık, kendini beğenme, katılık, düşünce ayrılığı, soğukluk girmiş insan duygusuna, öyleki karşıtlıkları geçitlerin yerinde göreceğini sanmış insan.

— 67 —

İnsan bağışlayabilir mi ? — Ne yolla bağışlanabilir ne yaptığını bilmeyenler ! Bağışlanmadı bir nesne bile. — Şimdi insan biliyor mu dersin ne yaptığını? Bu duruma önem verilmedikçe insanlar en azından da olsa birbirine bağışta bulunmaz, bağışta bulunmak uslulular için elde olmayan bir nesne oldu. En sonunda: kötülük yapanlar yaptıklarını bilerek yapmışsa - bizim

suçlamamız, ceza için bir yetkimiz varsa bu bağışlama yetkimizdir ancak, oysa böyle bir yetkimiz de yok ya..

— 68 —

Görünüşte utanma. — Neden utanç duyarız bize bir nesne, bir belirti gösterildiğinde, «bir iş yapmadığımız» söylendiğinde ? Öyle geliyorki bize bizle ilgisi olmayan, bize kapalı bulunması gereken bir çevreye girdikmi ayak bastığımız kutlu, pek yüce sayılan bir yerdi böyle bir yere ayak basmış başkasının yanılınası ile içeri varmış gibi oluyoruz : imdi bize biraz korku, biraz saygı, biraz şaşkınlık geliyor, biz artık uçuyormuyuz, kutlanmış bir sürenin, yada onun bağışının, kazançlarının tadını mı çıkarıyoruz bilemiyoruz bir türlü. Her utanmada bizim saygısızlık gösterdiğimiz, yada bize saygısızlık korkusu içindeymiş gibi görünen bir gizlilik vardır, her bağış bir utanma doğuruyor. — Gene de bir kez olsun «iş görmediğimiz» söyleniyor, böylece insan nesnelerin hristiyanca bir açıdan görünüşü içinde kendini bu düşünceye kaptırıyor, utanma duygusu **görünüştedir** : bir Tanrıyı **boyuna kutlamak, ona** adak sunmak içindir bu. Bu hristiyanca yorumlama bırakılsa bile her eylemin, her durumun ana sorumsuzluğu, işgörmezliği içinde bulunan iyiden iyiye Tanrısız bir bilgin için bile bu görünüşte utanma durumu olabilir. Ona karşı bunu, yada şunu yapmış gibi davransa insanlar bir yandan varlığın daha yüksek bir düzenine girmiş gibi görünür, bir yandan da kendi istemlerinin, yapabilme güçlerinin sorumsuzluğunu taşıya bilirler, özgür olur az çok iş görebilirler. Kim ona «iş yaptın» derse «sen insan değil bir Tanrısın» söylüyormuş gibi geliyor ona.

— 69 —

En beceriksiz öğreten. — Bunda karşı koyma anlayışının toprağı üzerinde ekilidir onun bütün erdemleri, ötekinde ise olmaz diyebilmek için yeteneksizliği var kendi uygun görme anlayışı içinde, bir üçüncüsünde yalnız kendini beğenmişliğinden gelen bütün aktöreciliği vardır, bir dördüncüsü kendi güçlü toplumsal eğiliminden doğan aktöre anlayışını serpilip gelişmeye bırakmıştır. Bunlardan çıkan sonuç şudur : beceriksiz eğitmen ile gelişigüzellikler yüzünden bu dört durumda da erdem çiğitleri özü bol, yağlı bir toprağa ekilmemiştir : böyle kimseler aktöreden yoksun, çelimsiz, kıvançsız kişilerdi. Bütün eğitmenlerin en beceriksizi, bu dört insanın en kötü ilişkilisi daha kim olacaktı ? İyinin yalnız iyiden çıktığını, iyi üstünde gelişebileceğini sanır aktörenin bağnazı..

— 70 —

Öngörüşün yazı türü. — A : herkesin bunu yapması gerekeydi pek çokları için yıkımlı olacaktı. Sen bu kanılara korkulur diyorsun korkulur duruma düşürenler için, açıkça katılıyormusun ona ? B: ben böyle yazıyorum ki ne ayaktakımı, ne halk ne de her türün yandaşları okuyabilsin beni.. Bundan dolayı bu kanılar apaçık olmayacaktır. A: öyleyse neden yazıyorsun? B: şu adı geçen üçüncü için yararlı, beğenilir olmasın diye..

— 71 —

Tanrısal düşünce yayıcıları. — Sokrates bile kendini tanrısal bir düşünce yayıcısı olarak görüyordu! Şu alnıyazıcı, kendini beğenmiş kavramla dile getirilen Attika alay edişinden doğan gelişme ile eğlentiye almadan ne tad duyulur bilmiyorum.. O bundan kutlu-

luk duymaksızın söz ediyor : onun atla yular tabloları kötüdür, tinsel değildir, ortaya konduğunu sezdiği gerçek dince ödevi Tanrıyı yüzlerce türde örnek olarak almaktır. Gerçeklikten sözeder gibi yiğitçe, içtenlikle saplanıp kalıyor bu davranışa, işte bu tutumla yöneliyor burada düşünce yayıcı Tanrısına. Şu Tanrının örnek olarak alınması tasarlanan düşünce özgürlüğü ile sofuluk arasındaki en ince anlaşmalardan biridir. Biz bu anlaşmayı gereğince elde bulundurmuyoruz.

— 72 —

Namuslu ressamlık. — Kilisede pek çok yapıtı olan, ancak zamanın iyilerine pek azı eşit olduğundan kilise inancının konuları içine konan Raffael kendisine ısmarlayışta bulunanların çekici, kendini beğenmiş sofuluğundan bir adım bile ayrılmamıştır : o, namusunu korudu, özellikle din törenlerinde bayrak gibi taşınmak için yapılan şu eşsiz Madonnada. Raffael burada bir görüşü resime geçirmek istiyordu : bu görüşü böylesine soylu «inançsız» genç adamlarda taşıyabilecek, gene bu görüş geleceğin kadınının, uslu gönülden sevinçli, sessiz, çok güzel, hani kollarında yeni doğmuş çocuğu taşıyan bir kadının görüşü de olacaktı. Yakarmaya, tapmaya alışık olan eskiler de burada solda duran saygıdeğer yaşlıya insanüstü bir saygı gösteriyorlar: biz daha gençler (daha sonrakiler) Raffaelin bizi çağırır gibi göründüğü, ilgiyi üzerine çeken güzel kızla sağda oturmak isteriz. Orada tabloya bakana göre pek de sofu olmayan birbakış şöyle diyor : «doğru değil mi ? Bu anne ile çocuğu bu tatlı çağırıcı bir görünüş değil mi ?». Bu yüz, bu bakış gözleyicinin yüzünde ışınlar yansıtır sevinçten, bunu bütün olarak yakalayan sanatçı çıkardı

bunun tadını. Kattı kendi sevincini sanattan anlayanların sevincine. Raffael bu çocuğun başında «kutlu olmanın» anlatımı ile bağlantı kurdu, bir tek tinsel durumu bile resme geçirmek istemeyen, varlığına inanmadığı ululanma inançlı gözleyicisini sevimli bir tutumla büyüledi, o boyuna ortaya çıkan şu doğa oyununu resme geçirdi : çocuk başında büyük insan gözü, az çok da yürekli, yardım eden bir sıkıntılı durumu gören adamın gözü. Bu gözün yanında bir de sakal vardır : bu sakal bir yüzde iki ayrı yaşın dile gelmesinden dolayı insanı yanıltıyor, işte bu inananların kendi olağanüstü inançlarının anlamı içinde yorumladıkları güzel bir saçmalıktır : bu, sanatçının kendi yorumu ile içinde yaşayan sanatından ne umduğudur..

— 73 —

Tapınma. — Her tapınmanın iki sanı içinde-şu eski çağların bir türlü yokolmamış aktöresi — ancak bir anlamı vardır : Tanrının belirlenip belirlenmeyeceği gereklidir, tapınan kimsenin en iyi bilmesi gereken ne yapması, o yolda nenin gerçekten istenmeğe değer olmasıdır. Bütün öteki dinlerde benimsenen, ortaya konan bu ki sanı hristiyanlıkça yalanlanmıştır. Buna karşın hristiyanlıkta tapınma ek olarak alakonmuş ise onun inancına göre Tanrıda tapınmayı kökten anlamsız kılan, onu Tanrıya karşı yergi sayan, pek ölçülü, pek geniş bir us var demektir. İşte böyle gösteriyor bu konuda bir daha şu şaşıp kalmaya değer yılanlara vergi anlayış gücünü, açık bir yasak «tapınmayacaksın» hristiyanları **can sıkıntısı** ile hristiyanlık dışı olana götürmüştür. Hristiyanca olan **ora et labora** da **ora** beğencin yerine geçiyordu **laborayı** yadsıyan bu mutsuzların

başladığı kutlamalar, Tanrı ile görüşmek, ondan yalnız beğenilir nesneleri istemek, bu konuda bir azcık olsun eğlenceli olmak, insanın deli olabildiği gibi, çok iyi bir babaya karşın isteğe ulaşmak, - işte bu çok iyi bir buluştu kutluluk için...

— 74 —

Kutlu bir yalan. — Arria'nın dudaklarında kendisiyle ölüp giden yalan (**paete non dolet**) ölmekte olanlarca söylenen bütün gerçeklikleri karanlığa boğuyor. Pek ünlü olan biricik kutlu yalandır o, mutluluk kokusunun eskiden yalnız yallanlarda sinip kaldığının yalanı...

— 75 —

En gerekli havari. — On iki havari arasında ancak biri kaskatı olmalıydı ki bir taş gibi boyuna, yeni kilise kurulabilsin üstüne.

— 76 —

Geçicilik, tin yada gövde nedir ? — Tüzece, aktörece, dince varlıklar içinde en çok süreli olan dışa dönük, görünür olan töre, günlük davranı ile birtakım törenlerdir. O, gövdedir boyuna yeni bir can eklenmiş ona,. Din sağlam bir söz metini gibi açıklanır boyuna, yeniden; kavramlar, duygular, akıcıdır, gelenekler ise katılıktır.

— 77 —

Sayrılığa, sayrılık olarak inanma. — İlkin hristiyanlıktır evrenin duvarına şeytanı çizen, hristiyanlıktır ilkin yazık'ı (günâh) evrene getiren. Onun taptığı araça olan inanç şimdi yavaş yavaş en derin köklere dek sarsılmıştır: oysa onun yaydığı, öğrettiği sayrılık inancı duruyor daha...

— 78 —

Dince yazı, söylev. — Önem vermez kimse söylev çeken, yazan papazın anlatacağına, daha önceden bildirilmezse Tanrının bağışı, din üstüne konuşacağı konular bir bir. Güçsüzdür insanlar Tanrılarının karşısında, papaz konuşmasının ortaya koyduğu gibi alay, kendini beğenmişlik, kötülük, hınç, kanılar kargaşalığı, değişme Tanrıda varsa dinsiz bir insan gibidir, güçsüzler nedenli çoksa onun dinleyicisi, okuyucusu olduklarındandır! Sözün kısası o bunları dinsiz yapmak için çalışacaktır.

— 79 —

Kişide korku. — Tanrı kendini nedenli çok insan sayarsa öylesine azalmış olur ona bağlılık. Daha çok bağlıdır insanlar düşüncelerine pek sevilesi sevgililerinden: bu yüzden adarlar kendilerini devlete, kiliseye, Tanrıya bile, Tanrı onların ürünlarine, düşüncelerine ilgi duysa da, kişi kılığında alınmaz nedense. Son durumlarda onlar boyuna Tanrı ile araları açıldı: en sofusunun ağzından bile şu acı konuşma çıkıverdi: Tanrım beni neden bıraktın!»

— 80 —

Evren tüzesi. — Evren tüzesi her insanın suçsuz olduğu, sorumsuzluk taşıdığı öğretisi dolayısiyle Angel'lerden çıkarılabilir: daha önceleri bu yönde böyle bir deneme yapılmış, bu iyiden iyiye insanın suçlu, sorumlu olduğunu içeren karşı öğretile dayanıyor. Hristiyanlığın kurucusu yeryüzü tüzesini kaldırıp evrensel düzenlemeyi, cezayı koymak istiyordu. O, her suçu bir yazık (günah) diye anlıyordu, başka deyimle Tanrıya

karşı suçlu. yeryüzüne karşı değil, öte yandan her insanı büyük bir ölçüye vuruyor, bir bakıma da bir suç işleyene bakar gibi bakıyordu ona. Suçlular yargıçlarla eşit durumda olma gereğinde değildir : işte böyle verir yargısını onun doğruluğu. Yeryüzü tüzesinin bütün yargıçları onun gözünde yargı giyenler gibi suçludur, evren suçsuzluğunun tutumları ona böyle ikiyüzlüce, böyle Ferisice görünür. Bundan başka davranışların, oyalarına başarılarını görmeksizin baktı, oyaların yargı giymesinde ise yalnız bir tekini keskin görüşlülük için yeterli saydı : kendince (ya da kendi anlattı gibi: Tanrı), yaptı bunu...

— 81 —

Ayrılıştaki yalancı bağlılık. — Kim bir partiden, ya da dinden ayrılmak isterse ayrıldığı nesneyi yalanlamak için yalnız kendini yeterli sanır. Bu çok kendini beğenmişçesine düşünülmüş bir nesnedir. Burada gerekli olan onu bugüne dek hangi çivilerin bu partiye, ya da bu dine bağladığını, şimdi ise iş göremez olduklarını, neden amaçların oraya sürdüğünü, şimdi de başka bir yere ittiğini açıkça anlamasıdır. Biz bu sımsıkı bilgi nedenlerinden dolayı şu parti, ya da din yönüne sürülmedik : biz ondan ayrılıyorsak bile onu yalanlamalıyız...

— 82 —

Sağlıkla doktor. — Hristiyanlığın kurucusu, kendince anladığı gibi insan tininin tanıyıcısı olarak bu büyük eksiklikler, bu sanıklıklar olmaksızın tin doktoru olarak böyle kötü bilinen kaba saba inançtan evrensel otacılığa (doktorluğa) varamaz. O, kendi tutumu içinde aradabir ağrıyı dişi çekmekle gidermek isteyen dişçiye benzer, sözgelişi o duyarlılığa öğüt vermekle kar-

şı koyuyor: "gözün ağırırsa çıkar onu" - yalnız olduğu gibi kalan ayrım bu dişçinin en azından da olsa sayrının ağrı duymayışı yüzünden ereğine ulaştığıdır, bu kaba yolla, ne de gülünç oluyor bu: bu öğütün ardından giden Hristiyan duyarlığını öldürdüğüne inanmış, aldanmıştır: o kan emici, yıkım getirici bir yaşam sürdürüyor, karşı koyucu örtünmeler içinde ona acı çektiriyor...

— 83 —

Tutsaklar. — Bir sabah tutsaklar iş yerine vardılar: bekçi yoktu. Giden tutsaklardan biri, kendi işine göre, çalışmaya koyuldu birden, ötekiler bakıyordu söz dinlemezcesine üşengen üşengen durarak. O zaman biri öne atıldı, yüksek sesle dedi ki: «ya böyle çok çalışın ya da bir iş görmeyin: ikisi de bir. Sizin gizli yönleriniz ışığa çıkmıştır, tutsaklar bekçisi sizi geçenlerde dinledi, gelecek günlerde sizin için korkunç bir yargının verilmesini istedi. Onu tanıyın, o bekçi katı yürekli, hınç güdücü, duygulu biridir. İmdi şunu dinleyin: siz buraya dek bana değer vermediniz. Ben göründüğüm gibi değilim, daha çoğum. Ben gardiyanın oğluyum, bence ne varsa olasıyadır. Ben sizi kurtarabilirim, kurtarmak isterim de, ancak iyice düşündüm taşındım içinizden yalnız benim bekçinin oğlu olduğuma inananları kurtarmak isterim, geri kalanlar inançsızlıklarının ürünlerini toplasınlar artık.» İmdi, biraz susuştan sonra tutsakların yaşlılarından biri biz sana inanmışız inanmamışız bundan senin eline ne geçer? dedi. Sen gerçekten bekçinin oğlusun, yapabilirsin dediğini, bu güzel söz bizim için ne varsa koyardı ortaya gerçekten senden gelen bir incelik olaydı. Bu inanma inanmama üstüne olan söylev işi bozdu!»

«Bu arada daha genç bir adam bağırdı, ben de ona inanmıyorum: onun kafasında pek iş yok. Ben sekiz gün içinde bugünkü gibi gene burada bulunalım bekçi bilmez bile diyorum.» «Onun bir bildiği varsa şimdi bilmiyor artık», tutsakların sonuncusu, şimdi bahçeye ilk dönüp gelen: «bekçi birdenbire ölmüş» dedi. «Hallo diye bağırdı bir çokları karmakarışık, hallo diye! Bay oğul, bay oğul, kalıtla işler yolunda mı? Şimdi biz gerçekten senin tutsakların mıyız?» - «Ben size söyledim, söyleve karşılık veriş yumuşaktı, bana inananları salıvereceğim, evet babamın yaşadığı gerçektir.» - tutsaklar gülmediler, bıraktılar onu ayaküstü öylece...

— 84 —

Tanrının ardçısı. — Paulus düşünceleri açıkladı. Calvin onun izinden yürüdü, sonsuzluklardan bu yana pek çoklarına yargı giydirildi, böyle düzenlendi işte bu güzel evren tasarısı, bununla açıklandı **Tanrının egemenliği**, uçmak, tamu, bir de insanlık - Tanrının hıncını yatıştırmak için böyle olmalıydı! Tanrının parlayan acımak bilmez, doymaz hıncı ilkin, ya da ikincileyin düşündü derin derin! Paulus böyle bir Saulus olarak kalmış - **Tanrının ardçısı...**

— 85 —

Sokrates. — İşler yolunda gidince zaman gelir aktörelice - usluca sürdürmek ister kendini kişi, İncil Sokratesin anılarını Montaigne, Horatius gibilerden, Sokratesin pek yüzden, ölmez orta yetenekli bilginlerinin anlayışına göre öncü, yolgösterici olarak yararlandığı yerde aldı ele. Türlü türlü bilgece yaşam davranışlarının yolları Sokratese geri götürüldü, bu yollar

gerçekte değişik yaratılışların yaşam tutumlarıdır.

Usla, alışkanlıkla belirlenip topluca dorukları ile yaşamdaki sevince, kişisel öze yöneltilmiştir. Buradan çıkarılmış Sokratese bütün yaratılışlardan daha çok, özgür üleş, bundan çıkmış o kanı. — Hristiyanlığın kurucusundan önce Sokrateste ağır başlılığın en sevinçli türü gözbağcılığın bütün bilgeliği, insanın tin durumunu en iyi kuran vardı. Bundan başka onun daha büyük bir anlayış gücü de vardı hani...

— 86 —

İyi yaşamayı öğrenmek. — Geçmiş artık iyi söylev çağı, il-ekinlerinin (polis-kültürü) çağı geçti de ondan. Son sınırlar Aristotelesin izin verdiği büyük devlet içindi - bir yiğit olacak durumdaydı o, bir araya toplanan bütün toplumu anlaşılır kılmak için - Bu sınırlar bizi azçok genellikle ulusların üzerinde olduğunun anlaşılmasını istediğimiz bir il topluluğu olarak ilgilendiriyor, bu yüzden şimdi iyiden iyiye Avrupaya yaraşır biçimde düşünen her kimse, **iyi, boyuna iyi yazmayı** öğrenmelidir: Almanyada, kötü yazmanın bir ulusal ayrıcalık olarak alındığı yerde doğan kimse bir işe yaramaz, **daha iyi** yazmak **daha iyi** düşünmek demektir bir bakıma da, boyuna bildirilmeye değer olanları bulabilirler, onu bildirebilirler gerçekten de, komşuların diline çevrilebilir yapmak, bizim dilimizi öğrenen yabancıların anlayış gücünce erişilebilir kılmak, bir bakıma her iyinin ortaknesne olması, özgürler için ne varsa gene özgür kalması yolunda da etkide bulunabilirler. Son olarak, bütün yeryüzü ekininin uyanışı iyi Avrupalıların eline bırakıp yönetimi onların büyük ödevi saymak, olayların şimdilik uzak görünen bunalımını **önceden hazırlayabilirler...**

Bunun karşıtını ileri süren kimseler iyi yazmaya, iyi okumaya ilgi bile duymuyorlar-, her iki erdem birbiriyle gelişir, birbiriyle cılızlaşır - böyle bir kimse gerçekte uluslara, onların boyuna nedenli çok ulusal olabileceklerini gösterir: o kimse bu çağın sayrılığını arttırır, o kimse iyi avrupalının yavısıdır, özgür tinlerin yavısıdır...

— 87 —

İyi yol öğretisi. — Yol (stil) öğretisi anlatımı bulmak için bir öğreti olabilir, onun her düzeni okuyucuya, dinleyiciye aktarılabilir, bu öğreti ayrıca bir insanın en çok istenmeğe değer düzeni için anlatım bulmak, onun bildirimini, aktarılmasını bile en çok istenir kılmak içindir: yürekten davranan, tince sevinen, aydınlık, içtenli insanın, tutkulara baskın gelenin oyu içindir: En iyi yol (stil) öğretisi iyi insana uygun gelen yol olur ancak.

— 88 —

Tutumu göz önünde bulundurmak. — Yargıların biçimi, onları verenin (autor) yorulduğunu gösteriyor dersin, biricik anlatım, onun göz önünde tutmadığı, boyuna güçlü, iyi olabilir, onun bulunuşu kendisi için, daha öncekiler içindir: eskiden düşünce onu ortaya koyana (autor) pek parlak gelmişti ilkin. Bir yorulmaya dursun Goethe, yazdırmaya başlayınca, böyleydi onun da durumu...

— 89 —

Önceden, şimdi? — A : Alman düzyazısı şimdilik gençtir daha: Goethe Wieland'ın bu yazının babası

olduğunu sanıyor. B : Evet pek genç, pek biçimsiz! C : Oysa - bence eskiden Bischof Ulfilas'ın almanca düzyazı yazdığı pek bilinmiyor, öyleyse düzyazı aşağı yukarı 1500 yaşındadır. B : Evet öylesine yaşlı, öylesine biçimsiz!

— 90 —

Köksel almanca. — Gerçekte belli bir örneğe göre gelişmeyen Alman düzyazısı Alman beğencinin köksel bir ürünü geçerliğini de taşımaz, gelecek köksel (original) Alman ekinin çalışkan savunucularının gözönünde tutabileceği örnekler, bir özenti olmadan, gerçek bir Alman kılığı, bir Alman toplum beğenci, bir Alman oda düzeni, bir Alman öğle yemeği gösterebilecekti. - uzun süre bu görüşler üstüne düşünmüş bir kimse bir korkunçluk içinde şöyle haykırdı: "inşallah biz bu köksel ekini elde ederiz - seve seve sözedilmez bundan artık!"

— 91 —

Yasak betikler. — Kendini beğenmiş saygısızların, çok bilgiç geçinenlerin, karışık başlıların yazdığı iğrenç, biçimsiz, düşüncebilgisine (logik) özgü saçmalıkları içeren nesneler okunmaz: onlar orada düpedüz düşüncebilgisi kurallarına, birdenbire gelişi güzel söylenmiş her nesnenin boşlukta yapıldığı yere başvuruyor. («böyle» denir onlarca «sen okuyucudan olan eşek, senin için «böyle» yoktur ancak benim için var» - karşılık veriş burada şunu dile getirir: «sen yazardan olan eşek neden yazıyorsun öyleyse?»)

— 92 —

Anlayış göstermek. — Kendi anlayışını göstermek

isteyen herkişi bir çok karşıt düşünceleri olduğunu da duyurdu. Fransızların pek şakacı kabalığı pek iyi düşüncelerine **yerici tutum**dan doğan bir ekleme yapmak, kendi kaynaklarına bile bile kendilerinden daha çok geçerlik kazandırma yoluna gitti, onlar bu amaçla uyuşuk uyuşuk bağışlamalarda bulunmak istediler, bu yüzden de dopdolu gömülerinden sürekli sunuşlar yapıp bitkin düştüler....

— 93 —

Alman, Fransız yazını. — Son yüzyılın Alman, Fransız yazınının yıkımı şundan dolayıdır: Almanlar zamanında ayrıldılar Fransız okulundan - Fransızlar ise daha sonra, başka deyimle zamanında Alman okuluna girdiler..

— 94 —

Bizim düzyazımız. — Şimdiki ekin uluslarından bir tekinin bile Almanlarınki gibi kötü bir düzyazısı yoktur, çok şakacı, bozulmuş Fransızlar bir Alman düzyazısı **yoktur** derse kızılmaz doğrusu, bize yaraşandan daha sevimlice düşünülmüş demek. Nedenler araştırılınca **Almanın ancak birdenbire söylenen** (irticalen) **düzyazıyı** tanıdığı, başka bir yazından tek kavram edinmediği gibi şaşılacak bir sonuca varılır. Bir İtalyan, yontucu için çıplak güzelliğin ortaya konuşu giydirilmiş güzelliğin ortaya konuşundan nedenli çok ağır olursa, düzyazı da şiirden öylesine ağır olmalı derse Almana kavranılmaz gelir bu söz bir bakıma. Dize, resim, uyum, uyak için yorulmağa değer doğrusu, bunu Alman anladı da birden **şiir** söylemenin apayrı yüksek bir değer taşıdığına eğilim göstermedi. Düzyazı da bir

yontuda olduğu gibi çalışır mı? - bu onun için masallar ülkesinden öyküler anlatmak gibidir..

— 95 —

Büyük yazışbiçimi. — Büyük yazışbiçimi güzelin devce bir başarı sağlaması ile ortaya çıkar..

— 96 —

Kaçınmak. — Belirlenmiş anlayışlarda anlatım, değişim inceliğinin nerede bulunduğu, her orta yetili yazarın eş konuların anlatımında hangi söze kaçınılmaz biçimde bağlanmış olduğu bağlanmış olacağı söylenmezse önceden bilinemez. Bütün büyük sanatçılar devrilmemek için taşıt araçlarını yönetmekten kaçınmaya, sıvışmaya bakarlar.

— 97 —

Az çok ekmek gibi. — Ekmek öteki yemeklerin tadını değiştirir, karıştırır, bu yüzden uzunboylu şölenlere vergidir. Bütün sanat yapıtlarında az çok ekmek gibi bir nesne bulunmalıdır, türlü türlü etkiler yapar bu yolla. Yoksa bu etkiler zaman zaman böyle birbiri ardınca durma, duraklama olmaksızın hızla tüketici, tiksinti duyurucu olup sanatın daha uzun bir şölenini elden gelmez kılacaktı.

— 98 —

Jean Paul. — Jean Paul çok mu çok bilgiliydi, yalnız bilimden yana boştu, sanatlar içinde türlü türlü sanat kavramlarını anlardı da sanat nedir bilmezdi, yenmeyecek nesneleri yemezdi, ağzının tadını da bilmezdi ya, duygusu, ağır başlılığı vardı, bir nesneyi tattı mı karşı koyuculuğu belirten gözyaşlarını dökerdi üzerine, şakacıydı ne yazıkki aşırı doymazlığı için pek az-

dı bunlar: okuyucuyu kuşkuya sürüklerdi ince olmayışı yüzünden. O her nesnede Schillerin, Goethe'nin ince yemiş bahçelerinde geceleyin büyüyen keskin kokulu alacalı bir delice otuydu. İyi, uygun durumda yaşayan bir kişiydi, bir bakıma gecelik içinde bir sungu idi...

— 99 —

Karşıtın da tanıdı çıkarmayı bilmek. — Bir geçmiş yapıtının çağdaşlarının anladığı ölçüde tadına varmak için egemen bir tadalma duygusu taşımak gerek dilin üzerinde...

— 100 —

Şarapözü-yazarlar. — Bir takım yazarlar vardır ne tindirler ne şarap, şarabözüdür ancak: alevler içinde tutuşurlar, sonra sıcaklık yayarlar.

— 101 —

Aracılık eden duygu. — Tad duygusu gerçekten aracı bir duygu olarak öteki duyguları çokluk kendileriyle ilgili nesnelerden gelen düşünceler konusunda kandırıp kendi yasalarını, alışkanlıklarını vermiş onlara. İnsan masa başında sanatın en ince gizemleri üstüne açıklamalar yapabilir: düşünülmüş taşınılmış nedir tad veren, ne zaman tad verir, neye, ne süre tad verir diye..

— 102 —

Lessing. — Lessingin ince bir Fransız erdemi var, Fransızlar arasında bir yazar olarak okula giden en çalışkan kimsedir. O, nesnelerini sergiye (vitrine) yerleştirmeden, iyi düzenlemeden anlar. Bu gerçek sanat, bu genel yıkım böylesine büyük olmayaydı onun düşünceleri de nesneleri gibi karanlıkta kalacaktı. O-

nun sanatından Alman aydınlarının şu son kuşağı pek nesneler öğrendi, sonsuz sevinç duydu. Yalınız bu öğrenenler olan biteni öğrenmediler gereğince, ondan şu beğenilmez olan ses-düzeni de kavgacı bir şeytanlık, saygılılık karışımı içinde öğreneceklerdi. - «Duyuşçu (lirik)» Lessing üstüne bir düşünce birliği var şimdi: «dramatikçi» üstünede olacak..

— 103 —

İstenmeyen okuyucu. — Ne çok sıkar yazarı şu kaba taslak anlayışlı, beceriksiz, yontulmamış okuyucular, nereye çarpsalar, devrilseler acı verirler boyuna..

— 104 —

Ozan-düşünceleri. — Gerçek düşünceler gerçek ozanlarda örtülü kalır boyuna Mısır kadınları gibi: ancak düşüncenin derin gözü açar örtüyü özgürcesine. -Ozan-düşüncelir, ortalama, geçerli oluşlarından dolayı değerli değildir öyle çok.. Örtü ile özel giderler dolayısiyle öder kişi kendine düşeni.

— 105 —

Kolay, yararlı yazı. — Duygusal etkinin boyalı boyalı ışıklarla ortaya konuşlarını düzenlemeyi, birlikte getirdiğimiz her nesneyi betiğine bir sungu diye yazara bağışlarız, iyi bir iş görürse kendiliğinden..

— 106 —

Wieland. — Değme kimseden daha iyi Almanca yazdı Wieland, bunun yanıbaşında onun gerçek ustaca yeterliliği, yetersizliği vardı (on Cicero'dan, Lucianos'tan yaptığı beti çevirileri en iyi Almanca çevirilerdir), ancak onun düşüncelerinin bize söyleyeceği söz kalmamış artık. Pek az katlanıyoruz onun sevimli aktöreli-

liklerine, aktöreli olmayanları gibi: ikisi de birbirine değiniyor iyice. Onlarda kıvanç bulan insanlar gerçekte bizden daha iyi olan insanlardı, - ancak iyi bir bölümü okuyucuya oldukça ağır gelen bir betiğin yazarı onu okuyanlara **kötülük** ediyor demektir - Goethe Almanları sıkıntıya sokmadı, bu yüzden Almanlar ondan yararlanmayı bilmiyorlar. Bizim en iyi devlet adamlarımıza, sanatçılarımıza şöyle bir bakılınca onların Goethe'yi bir eğitici olarak almadığı - alamadığı görülür....

— 107 —

Az bulunur bayramlar. — Ekinlerce kalabalık, sessizlik, olgunluk gibi nitelikleri olan bir yazarı bulduğun yerde bir uzun boylu bayram yapıver çöller ortasında: bir daha böyle güzel, böyle bir günün olmayacak senin..

— 108 —

Alman düzyasının gömüsü. — İnsan Goethe'nin yazılarından, Eckermannla konuşmalarından, Almancanın en iyi betiğinden elden bırakmaksızın boyuna okunacak olandan geçerse ne kalır geriye Alman düzyazısından, o yazından? Lichtenberger'in özdeyişleri, genç Stilling'in ilk yaşam öyküsü, Adalbert Stifter'in Yazsonu, Gottfried Keller'in Seldwyla ulusu - işte bunlarla son bulacak şimdiki Alman yazını..

— 109 —

Yazma yolu, konuşma yolu. — Yazmak için sanat anlatım türleri konusunda ancak söylev çekende bulunan **temel aracı** ister en önce: bu temel araçlar ise tutumlar, anlatım uyumu, bir de bakışlardır. Bu yüzden

yazma biçimi konuşma biçiminden büsbütün ayrıdır, çok da güçtür bir bakıma: yazma yolu (yazı sitili) biraz daha küçükler için konuyu anlaşılır kılmak ister, konuşma biçimi gibi. Demostenes söylevlerini bizim okuduğumuzdan başka türlü yapardı. Ciceronun söylevleri onunla eş ereğe varmada Demostenesçe olmagereğini duymuş ilkin: şimdi okuyucunun katlanabileceğinden çok daha Romaca bir biçim (Forum) vardı onlarda.

— 110 —

Eski yazıları iyi inceleme. — Genç yaratıcılar iyi anlatımın, iyi düşüncenin ancak benzerleri arasından seçilebileceğini bilmiyorlar, yeğgörülen bir ivedicilik çokkez bütün bir betiği yok edebilir, ayrıca okuyucuya şunları söylüyormuş gibi gelir, uyarır onu: «Ben bir elmasım, iyi bak, değerimi düşürücü kurşunla çevrilmişim!» Her söz, her düşünce yalnız **kendi toplumunda** yaşar: işte bu seçilmiş bir tutumun (yazıbiçiminin) aktöresidir.

— 111 —

Yanılmalar nesoy açıklanmalı? — Yanılmalar kötü ya da en iyi gerçeklikler gibi güzel söylenirse insan onlara karşı yıkım getiriyorlarmış gibi diretebilir. İlk durumda insan başına iki katlı yıkım getirirler, silinip atılmaları da oldukça güçtür, ikinci durumda olduğu gibi kesin etkide bulunamazlar: daha az bulaşıcıdırlar.

— 112 —

Kısıtlamak, büyültmek. — Homeros konunun çevresini sınırlandırdı, onu daralttı, tek tek sahnelerin ondan çıkıp gelişmesine yol açtı, büyülttü - bu yolla daha

sonraki tragedyacılar boyuna YENİDEN doğdu: her tragedyacı konuyu öncülerinden daha küçük bölümler içinde ele aldı, her biri bu sınırlandırılmış çevirgeler içinde yeni bir daha verimli tomurcuklanmayı dile getirdi..

— 113 —

Aydınlatıcı yazın ile aktöre. — Grek yazınında Grek anlayışının hangi güçlerle geliştiği, türlü dallara ayrıldığı, neden cılızlaştığı gösterilebilir. Değmesi bunlardan Greg aktöreciliğinin ne yolla göçüp gittiği, gene her aktörecilikle ne yolla batıp gideceği üstüne bir takım düşünceler çıkarıyor: ilkin baskı vardı, katılık vardı, sonra da yumuşama; bunun arkasından bilinen davranışlardaki beğenç gibi belli anlaşmalar, biçimler içinde ortaya çıkmış, bu yolla tek başına bir işleme bağlanmış, eş nesneler tekeline gidilmiştir: yarışa tutuşanlarla yolun dolup taşışı gibi bıkmanın ortaya çıkışı, yeni tutku, yeni savaş konularının araştırılışı, yaşama karşı uyandırmanın doğuşu, olup bitenleri gözleyen bir gözleyicinin çevrenin alabildiğine akıp giden görünüşü yüzünden yorgun düşüşü gibi - bir sessizlik, bir soluma gelir sonradan: dereler kumda yiter. Bu bir sondur işte en azından bir son....

— 114 —

Süreklice sevinç veren bölgeler. — Bu bölgenin bir tablo için anlamlı (önemli) bir durumu vardır, oysa ben bir yol bulamıyorum onun için, bir bütün olarak bence kavranılmaz kalıyor o bölge. Anlıyorum durmaksızın söyleşip giden bütün bu görünüşler türlü türlü oluşların altında yalınç geometri çizgili bir taslak

taşıyor. Böyle matematikçe bir temel anlam olmaksızın bir çevre sanat güzelliği taşıyan, sevindirici bir nesne olamaz. Kim bilir bu kural belki de insana bir benzeşimli çalışma yolu sağlıyor..

— 115 —

Okumak. — Okumalar insanın şunu anlayabileceği sanısını uyandırıyor: insan nerde olsa soluk boyalar kullanır, ancak kesin uygunluklar içinde solgunluğun aşaması gözönünde tutulur boyuna, göze batıcı, yüklü, derin boyalı anatablo başka, bir deyimle bölümün **açıklanışını** belirlemek içindir. Bu yüzden gerekir güçlü olması sonuncunun...

— 116 —

Drama duygusu. — Sanatın dört ince duygusundan yoksun olan kimse bütün nesneleri en kabası olan beşincisi ile anlamaya çalışır: bu da drama duygusudur.

— 117 —

Herder. — Herder her nesneyi kendiliğinden tasarlayan (kendince tasarlamak isteyeydi) bir kimse değildi: evet tüketilmemiş orman tazeliği ile yüklü büyük bir düşünür, büyük bir bulucu, sürgün yetiştirici verimli bir toprak değildir. Buna karşılık o en yüksek bir ölçü içinde durumun taşıdığı anlamı sezmiş, çağının başkalarının sonradan inanabildiği bütün önemliliğini görmüş, anlamıştı... Onun anlayış gücü aydınlıkla karanlık, eski ile yeni arasında geçitlerin, azalışların, sarsıntıların, iç kaynakla oluş belirtisinin bulunduğu her yerde bir avcı gibi pusuya yatmıştı: İlkbaharın kargaşalığı onu çevreyi dolaşmaya sürükledi, ne ya-

zık ki o kendinci bir ilkbahar değildi! - Bunu zamanında sezdi, yalnız inanmak istemedi, o tutkulu papaz, zamanının bir tin-papa'sı olurdu seve seve! Onun üzüntüsü budur: o, uzun bir süre bir çok kırallıkların savunucusu olarak göründü, bir acun-devleti düşündü, ona inanmış, uyruğu bile olmuştu: Genç Goethe ona bağlıydı. Sonunda taçların her yerde göçtüğünü görünce tükendi büsbütün. Kant, Goethe, sonra ilk gerçek Alman tarihçileri, dilcileri, kendisi için saklamayı kurduğu kimseler, onu bıraktı, - onun çokluk durgun olanda, en gizli olanda düşündüğü yoktu, kendi kendinden kuşkulanınca severek ünü, iç taşkınlığını boyunduruk altına alırdı: onlar onun çokluk aldatan, yanıltan, gizleyen giysilerdi. Gerçekten o coşkundu, alevliydi, oysa onun tutkusu çok daha büyüktü. Bu tutku alevi üfledi duramadı, parlasın, çatırdasın, tütsün istedi - oysa o daha büyük yalım istedi bu da yanmadı! Gerçek bir yaratma işine koyulmadı, tutkusu onu bu gerçek tadalışlara alçak gönüllüce elatmaya bırakmadı onu. Bu yüzden tedirgin bir konuktu, Almanların yarımyüzyıl içinde bütün evrenden, çağlardan toplayıp aldığı tinsel yemeklerin bir ilk tadıcısı idi. Gerçekten ne duydu, ne sevindi, Herder sık sık sayrılanırdı da: bundan dolayı aradabir kıskançlıkla yatağına girer onu görmeye gelene ikiyüzlülük ederdi. Onda az da olsa acı, özgür olmayış vardı: ona bizim «klâsikler» dediğimiz saçma salt bir atılganlık gelirdi.

— 118 —

Sözlerin kokusu. — Her sözün bir kokusu vardı: bundan dolayıdır sözlerle kokular arasında bir uyumun, bir uyumsuzluğun bulunuşu...

— 119 —

Aranan tutum (stil). — Bulunan tutum (stil) aranan tutumu seven için bir sövgüdür.

— 120 —

And. — Bir betik yazmak isteyen yazarı okumak istemem, o bir betik yazmak istedi: oysa onun düşünceleri beklenmedik bir betik oldu...

— 121 —

Sanatçıya yaraşır uzlaşma. — Homeros dörtteüç bir uzlaşmadır, çağdaş bir yenilik tutkusu taşımayan bütün Grek sanatçılarında durum böyledir. Anlaşma karşısında onları her korku yanıltırdı, bu yüzden onlar toplumla bağlaşıktı. Anlaşmalar başka deyimle dinleyicinin ele geçirilmiş sanat açıları idi, sanatçının gerçekten düşüncelerini **bildirebileceği** toplum dili binbir güçlükle öğrenildi. Özellikle Grek ozanları, Grek musukicileri gibi yaprada her sanat yapıtı ile **birden** başarıya ulaşmak isterse-ki açıkça bir ya da iki yarışıcı ile çekişe alışmıştır o - ilk koşul onun **birden anlaşılmasıdır:** bu da anlaşma ile olabilir. Sanatçının anlaşma üstüne bulup çıkardığını daha sonra özgür bir oyunda en iyi durumlarda başarı ile ortaya koymayı göze aldı, yeni bir anlaşma **yarattı.** Alışılagelen için köknel olan karşısında şaşkınlık duyulurken, gitgide ona tapıldı, ancak pek az anlaşıldı, uzlaşmada dikbaşlı diye kaçınıldı ondan: anlaşılmak istenmedi. Öyleyse neyi gösteriyor çağımızın yenilik tutkusu?

— 122 —

Sanatçılarda bilim yapmacıklığı. — Öteki Alman sanatçıları gibi Schiller de tin taşıyan bir varlığın bü-

tün güç konular üzerinde bile duraksamadan kalemle iş görülebileceğine inanmış. İmdi onun düzyazıları şuracıkta duruyor - estetikle aktörenin bilimsel sorunlarının neden her durumda kolayca kavranamayacağını gösteren bir örnek - ozan Schiller'e duydukları aşırı sevgide pek yürekli olmayan genç okuyucular için korkulur bir durum var ortada, onlar düşünür, yazar Schiller üstüne pek az düşünüyor. Sanatçıyı böyle kolay, böyle kavranılır biçimde yakalayan bir araştırma bilimde bir sözü açıklamaya kalkmak bile onun için yasak bir tutum olarak alınıyordu eskiden. - En becerikli kimse bile geçici bir süre için onun sanatını, çalışma yerini katlanılmaz buluyordu - Bu araştırma sanatçıyı bütün evrene göstermek için uzağa götürür, evrenin görmeyi gereksemediği sanatçıyı, başka deyimle kendi düşünce odasında sıkışık, düzensiz görüneni - neden böyle? O evrende oturmuyor da ondan! Onun bilgisinin yedek anbarları bölümcek boş, yırtık pırtıklarla dolu - neden öyleyse? O, gerçek sanatçı çocuğa kötü bir nesne yakıştırmıyor da ondan-, başka bir deyimle başlangıçta kolay olan bilimsel yöntemlerin daha kolay tutulması için onun oynakları alışkın, güçlü değildir - o, onu gereksemeyişinden de utanmıyor doğrusu! Buna karşılık çok kez en küçük bir sanatı bile geliştiremiyor o, yanılmalar bütün işe yaramayanlara, kötü aydınlara, bilimsel lonca da ortaya çıktıkları gibi, özenmeden doğar, inançta da olaya değil de olayın görünüşüne inanılırsa böyle olur durum, böylesi sanatçıların yazılarında bu tutum düpedüz bir türlü tadalmadır, burada sanatçı istemeyerek görevi ne onu yapar: bilimsel, sanatdışı varlıklara özenir durur...

Bilim uğruna özentiye götürecek başka bir durum gerekmez onun için, o ne de olsa bir sanatçıdır, evet yalnız bir sanatçıdır....

— 123 —

Faus-düşüncesi. — Küçük bir dikişçi kız baştan çıkarılır, mutsuz yapılır, suçlu ise dört fakültenin de büyük bir bilginidir. Bu gerçek olaylarla ortaya çıkmış olmaz mı? Olmaz, kesin olarak olmaz! Gövdeli şeytanın yardımı olmaksızın büyük bilgin bu işi bu duruma getirmezdi. Gerçekten daha büyük Alman «tragedyaca düşüncesi» Almanlar arasında söylendiği duyulan böyle bir durumda mı olmalıydı? Goethe için bile ne korkunçtur bu düşünce, bunu onun yumuşak yüreği olmazdı, küçük dikişçiyi «birkez kendini unutuveren iyi tini», şeytanın oynadığı apaçık bir oyunla elinde olmayan ölümünden sonra kutluların yanına, büyük bilginlere kendi eliyle, uçmak da sağ yana, «karanlık bir saldırışla» «iyi insanlara» götürdü onu. - orada, gökte sevenler yeniden buluşuyorlar - Goethe gerçek tragedyaca olanın özü için kurtuldu demişti bir kez...

— 124 —

«Alman klasikleri» var mıdır? — Sainte Beuve bir kaç yazın türü için «klasik» sözünün bir anlam taşımadığını, bu arada sözgelişi «Alman klasikleri» nden kolaylıkla söz edecek bir kimsenin bu sözü kullanmak istemeyeceğini anladı! - Bilmem bu konuda bizim Alman kitapçıları, bir aralık bizim de inandığımız şu elli Alman klasiğinin olduğunu söyleyenler, bunları elli daha arttırmak için ne der? Öyle benziyorki 30 yıl ö-

lüymüşler, sonra sungulârın ılgarlanmasına izin verilmiş beklenmedik bir sürede kalkım günü düdüğünü klâsiklerden dinlemek için fırlamışlar. Bir zamanın, bir ulusun içinde altı büyük yazın atasından beşi yaşlanır ,ya da yaşlanmıştır (eskir ya da eskimiştir), - bu süre, bu ulus onun yokluk utancını çekmiş olaydı az çok! Onlar bu zamanın **güçleri** önünde geri itilmişler.- O dosdoğru düşünüyor derin derin! Benim anladığıma göre onlar yazılarının «ulusal yazıların» daha yüksek birtürüne bağlıdır. Bu yüzden o kendi **ulusu** için ne yaşamla bağlantılı, ne yeni oluşla, ne de yaşlanmakla. O ancak bir kaç kişi için yaşadı, yaşıyor da: pek çokları için o aradabir Alman sınırları üzerinde esen kendini beğenmişliğin bir borusu (çalgı) değildir. Goethe, yalınız iyi, büyük bir insan değil, bir **ekindir,** Goethe Alman tarihinde ardçısı olmayan bir alaydır: şu son 70 yılın Alman politikası içinde, sözgelişi bir bölüm Goethe olarak kim gösterilir! (bu arada biraz Schiller, belki de biraz Lessing gibi çalışır olmuştur.) Oysa şu öteki beşi: Klopstock yaşam süresince çok saygı değer bir biçimde yaşlandı, böyle köklü, onun son yıllarının derin düşünceli ;betiği, aydınlar - cumhuriyeti, doğrusu bugünedek kimsece önemsenmemiştir. Herder mutsuzdu ne yeni, ne de eskiydi yazıları, daha inci, daha güçlü başlar için (Lichtenberg için olduğu gibi) Herderin anayapıtı İnsanlık Tarihi Üstüne Düşünceler'di, çıkar çıkmaz eskimişti az çok.. Wieland, bolluk içinde yaşadı, uslu bir kişi olarak ölümüyle etkisinin yokoluşunu önledi. Lessing belki bugün de yaşıyor, - genç boyuna daha genç aydınlar arasında! Schiller, şimdi delikanlıların ellerinden çocukların ellerine, bü-

lün Alman çocuklarının ellerine geçti. O pek bilinen bir kocalmış türüdür, bir betikki boyuna olgunlaşmamış yaşlardan iner aşağı. - Peki bu beşi ne bıraktı geride ki iyi öğrenim görmüş çalışkan kişiler okumaz onu artık? Doğruların, gerçekliklerin önünde daha iyi tadalma, daha iyi bilgi, daha iyi saygı, şu beşi dolayısiyle gürültülü erdemler (on, yirmi daha başka az gürültülü ad) yeniden Almanyada **eşkinlendirildi,** bu erdemler şimdi yüksek bir orman olarak, onların sinleri (mezarları) üzerinde saygının gölgesi yanında bile unutmanın gölgesi yüzünden az çok genişliyorlar.. Oysa **klâsikler** aydın ile yazın erdemler eliyle dikilmiş **eşkinler** değildir, onlar ulusların üzerinde duran **olgunlar,** yüksek ışık doruklarıdır, bunlar yere inerse ötekilerden daha yeğnik, daha özgür, daha olgun olmalarındandır. Uluslar Avrupasının koyu bir unutma olduğu yerde insanlığın yüksek bir durumda bulunması olanağı vardır, Avrupanın otuz yaşını geçtiği yerde eskimeyen betikler **yaşasın:** klâsikler de...

— 125 —

İlgi çekici de güzel değil. — Bu konu anlamını gizler, oysa gene de açıklanabilecek bir durumdadır: nereye baksam sözleri, belirtimleri görürüm, okurum, söz biçimine sokarım, yalnız bu belirtimlerin bütün bilmecelerini çözen yargının nereden başladığını bilmem, buradan mı, şuradan mı okumalı diye evirir çevirir, ararım.

— 126 —

Yenilerin diline karşı. — Yenilerin ya da eskiçağcıların dilinde az bulunur olan, yabancı olan yeğgörü-

lüyor, söz gömüsünün varlıklı kılınması sınırlandırılmak isteniyor, bu olgunlaşmamış, öldürülmüş bir tadalmanın belirtisidir. Bir varlık içinde gizli kalmış soylu bir yoksulluk söylevde Grek sanatçılarına ustaca bir özgürlük belirtimi veriyor: onlar **daha azı** elde etmek isterlerdi, oysa ulus eskide, yenide oldukça varlıklıydı, - onlar bu az olanı **daha iyi** elde etmekteydi. Onların eskilerinin (arkaiklerinin), yabancı türlülüklerinin sayılması ile iş hızla bitmiştir, oysa insanın iyi bir gözü olursa sözlerde, değişmelerde görülebilir olan uzun boylu tüketimlerle, günlük işlerle onların karşılıklı davranışlarında bu ince, bu kolay tutuma karşı duyulan aşırı sevgi bitmez doğrusu..

— 127 —

Üzüntülü, ağırbaşlı yazarlar. — Neye üzüldüğünü kâğıda geçiren **üzüntülü** bir yazar olur: oysa **çektiğini**, neden şimdi sevinç **içinde** dinlendiğini bize söyleyen **ağırbaşlı** bir yazardır..

— 128 —

Tadalmanın sağlığı. — Nedendir sağlıkların sayrılıklar gibi bulaşıcı olmadığı, genellikle tadalma hani? Yoksa sağlığın bir salgını mı var?

— 129 —

Yargı. — Eş zamanda doğan, (mürekkeple) kutlanan (vaftiz edilen) betik okunmaz...

— 130 —

Düşünceleri düzeltmek. — Yazış biçimini (stil) düzeltmek, - başka deyimle düşünceleri düzeltmek, arkasını getirmemek! Bunu açıkça birden söylemeyenin bu konuda inandıracağı da yok kimseyi...

— 131 —

Klâsik betikler. — Şu klâsik betiğin en cılız yüzü yüzyılının anadilinde en çok yazılmış olanıdır.

— 132 —

Kötü betikler. — Betik mürekkepli kaleme, yazımasına eğilim gösterir: oysa alışılagelmiş mürekkepli kalemle yazı masanın betiği istediği. Bu yüzden onun üzerinde çok az betik var şimdi..

— 133 —

Duygu varlığı. — Halk tablo üzerinde düşünürse, oysa şiir üzerinde düşünürse araştırıcı olur: Bir gözaçımlık sürede sanatçı onu çağırır, boyuna **doğru** anlam vermede yanıltır onu, bu durumda kendi anlayışına değil duyguya yönelmiş demektir, şimdi.

— 134 —

Seçilmiş düşünceler. — Önemli bir zamanın seçilmiş tutumu (stili) yalnız sözleri değil düşünceleri de seçer, bir bakıma ikisini de **alışılagelenden, buyurucu** olandan seçer: yiğitçe, taptaze kokuşlu düşünceler olgun bir tadalma için yeni, delicesine yürekli görüşlerden, anlatımlardan daha az aykırı değildir. Daha sonra ikisi de —seçilmiş düşünceyle seçilmiş söz— ölçüllülüğe göre salar kokuyu, hızla uçar gider seçilmişin kokusu, sonra yalnız alışılanla gündelik olanın tadı çıkarılır bunlardan..

— 135 —

Tutum biçiminin (stil) bozulmasında ananeden — Bütün sanatlarda, bütün dillerde bir nesneye karşı olduğundan çok duygulu davranmak tutum biçiminin bo-

zulduğunu **gösterir.** Çokluk her büyük sanat bu tutuma karşı bir eğilimdedir: töresel olarak bu durum her için de böyledir, kendi yolunda duyguyu korumayı, **büsbütün** sona erdirmemeyi ister, sanatın sevdiği de budur. Yarı görülür duygudaki bu utanma kendiliğinden duygudan daha ölçülü olunca, sözgelimi Sophokles'de, en güzel olanı incelemeye çevrilmiş, duygu varlıklarının açıklanması yoluna gidilmiştir..

— 136 —

Tutumu ağır olanlara göz yumma. — Yavaş söylenen sözün kulağa ağır geldiği pek seyrektir, gerçekten bozulur olayın dengesi. Yüksek ses sanatı (musiki) okulunda yapılan eğitimden yoksun kulaklarda ses kötü çınlar, adına söylev denen de budur işte.

— 137 —

Kuşbakışı. — Azgın sular gelir dört bir yandan döküldür uçuruma: ne de saldırıcı gir devinişi var suların, alıp götürüyor gözü uzağa, çıplak, ağaçlı dağ yamaçları çepçevre batış nedir bilmez, **aşağı akar** gibi görünürler. Birden korkuyor koyuveriyor kendini insan, yavılar gizlenmiş dersin arkalarda, kaçmak gerekiyor bütün nesnelerden, bir uçurum koruyakmış sanırsın bizi buna karşı. Geçirilmez resime bu durum bir kuş gibi bomboş havada süzülür insan bu görünüş üzerinde. Bir sanatçının gönlünce devinmesi değil bu kuşbakışı denen, biricik olanaktır..

— 138 —

Atılganca yapılan karşılaştırmalar. — Atılganca yapılan karşılaştırmalar yazarın kızgınlığn gösteren kanıtlar değilse yorgun düşgücünün kanıtlarıdır. Bütün durumlarda onun kötü beğencinin kanıtlarıdır onlar.

— 139 —

Bağlıklar içinde oynamak. — Her Grek sanatçısında, ozanında, yazarında şu soru vardır: çağdaşları için ilgiye değer kılınıp benimsettirilen **yeni baskı** hangisidir (özenici bulan? «Buluş» denen nesne (metrikler sözgelimi) kendiliğinden konulmuş bir bağlıktır boyuna. «Bağlıklar içinde oynamak», aldanış kolaylığı bu yüzden çıkar ortaya, —bu onların bize göstermek istedikleri sanat yapıtıdır. Önceleri Homerosta yıkılmış biçimlerden koçaklamacı öykü kurallarından kurulu böyle bir bolluk görülmüştür, onların **içinde** oynamak gerekliydi: Homeros kendiliğinden gelecek kuşaklar için böyle yeni uzlaşmalar yarattı, bunlara ekledi. İşte bu Grek ozanlarının eğitim okulu idi. İlkin çok yönlü bir baskıyı benimsettirdiler ,sonra buna buldukları yeni bir baskıyı eklediler, onu da benimsettiler, yiğitçe başardılar bu işi: öyleki baskı ile başarı yolu öğrenildi, çok da beğenildi hani..

— 140 —

Yazar bolluğu. — İyi bir yazarın vardığı sonuç verimdir, onu yanında taşıyan iyi bir yazar olamaz. En soylu yarış atları başarılarından dolayı **dinleninceye** dek arık olur.

— 141 —

Soluyan yiğitler. — Duygunun göğüs tutukluğu (göğüs darlığı) acısını çeken ozanlar, sanatçılar bırakırlar yiğitlerini çokluk solusunlar diye: onlar kolay soluk almadan anlamazlar..

— 142 —

Yarıgörmez. — Yarıgörmez başını alıp giden yazar-

ların candüşmanıdır. Bunlar görmezin hınçla betiği yere vuran kızgınlığını bilmelidir, görmez bu kızgınlık yüzünden yazarının beş düşünceyi bildirmek için elli sayfa gereksediğini anlar: bu yüzden bu kızgınlığı, gözlerinin artığını karşılıksız olarak böyle korkulur bir duruma düşürmüştür işte. Bir yarıgörmez der ki: **bütün** yazarlar gidicidir. «Kutlu tin de mi?», kutlu tin de.. Yalınız o büsbütün görmezler için yazmış yazacağını..

— 143 —

Ölmezlik yolu (stil). — Thukydides gibi Tacitus da yapıtlarının işlenişinde ölümsüz bir süreklilik düşündü: onların olduğu bilinmese bile bu yapıt yazılış biçiminden anlaşılacaktı. Biri düşüncelerine tuz koymakla, öteki pişirmekle süreklilik verdi, evet ikisi de düşüncesinde yanılmadı gene..

— 144 —

Görüşlerle benzetişlere karşı. — Görüşlerle, benzetişlerle inandırılır ancak, bir saptama yapılmaz. Bu yüzdendir kişinin bilimde görüşlerden, benzetişlerden doğan utangaçlığı, dosdoğru bir kanıtlama istenir burda, **inandırıcı**-yapma değil, en soğuk bir güvensizlik bile anlatım tutumu ile, çıplak duvarlarla yanıltır insanı: güvensizlik kesinliğin altını için bir ölçü taşıdır..

— 145 —

Öngörüşlülük. — Temel bilmelerde onun yoksunluğunu çeken Almanyada yazmaktan sakınır. İyi Alman «o bilmeyedir» demez de, «kuşkulu bir paratılıştadır» der. Bu çok ivedilikle verilen yargı öteki Almanlara önem kazandırdı..

— 146 —

Boyalı iskelet. — Boyanmış iskelet: bunlar etleri yokolupta yapma boyalarla eksiklikleri giderilmek istenen yazarlardır..

— 147 —

Alımlı, daha yüksek yazışbiçimi. — Alımlı çalımlı yazma kolay, kötü yazmadan daha hızlı öğrenilir. Bu yüzden aktöresel olanının içinde yiter gider, nedenler..

— 148 —

Sabestien Bach. — Nedense Bach'ın musikisi ezgi bakımından bağımsız, uyum bakımından birbirine bağlı, biraz özgürce bir tutum türünün daha olgun, daha anlayışlı bir taşıyıcısı olarak dinlenmedi ,bundan dolayı gerçek sanatçıya yaraşır beğence karşı gerekseme duyulmadı pek, bizim için onun musiksinin dinleyicileri olmak bir yiğitliktir doğrusu (bizim Goethe ile eş ululukta olduğumuzu anlatmaya benzer) biz onun yanında evreni yaratan Tanrı oluyormuşuz dersin.. Bu, burada oluş içinde azçok bir Büyük'ün varlığını seziyorsak ta şimdilik yeni Büyük musikımiz değil, demektir. Bu musikı eskiden evreni sarmıştı, öyleki kiliseye, uluşçuluklara, ezgi bakımından bağımsız ses bakımından uyumlu olmaya üstün gelmişmişti. Bach'da olgunlaşmamış bir Hristiyanlık var bolundan, o Avrupa musikısinin eşiğinde duruyor da Ortağaça buradan bakıyor.

— 149 —

Haendel. — Kendi musikısinin bulunuşu içinde yürekli dir, yeniyi isteyicidir, bir gerçektir, güçlüdür, yiğitlere yakındır, yaklaşıktır, ondan bir ulus çıkabilir,—

yapıtını bitirince kendi de biterdi, buz kesilirdi, yorulurdu, denenmiş bir kaç yöntemi uygulamaya dönerdi, hızlı yazar, çok yazar, sevinirdi bitirince de, —oysa işinde sevinçli değildi. Tanrının yada öteki yaratıcıların evreni yarattıkları günün akşamında oldukları gibi..

— 150 —

Haydn. — Şöyle iyi insanla yüceusluluğun birleşebilmesi için gereken ne varsa Haydn'de vardı. O aktöreliliğin anlayışgücüne götüren sınırlara değin gitti, gür bir musiki yaptı, «geçmişi olmayan» bir musiki...

— 151 —

Beethoven ile Mozart — Beethoven'in musikısi uzun süre yitik sanılan bir parçanın «Unschuld in Tönen-Seslerde suçsuzluk» beklenmedik bir yeniden dinlenişi içinde çok coşturucu olan **duyuluşuna** benzer: o musikı üstünde bir musikıdır. Sokakta çocuklarla dilencinin türkü'sünde, Dorfschende'de, yada karnaval gecelerinde oyun,-işte orada bulup çıkardı «Ezgiler»ini: onları yanında taşırdı bir arı gibi, bir burada bir orada bir ses, bir kısa başarı kapıverdi. Onlar onun için «daha iyi bir evren»den gelen aydınlık **anılardı**. Platonun İdeleri düşündüğü gibi. Mozart ise ezgilerinin yanında bambaşka bir durumdadır: o esinliklerini musikı dinleyicilerde değil yaşama, devingen **güney** yaşamına bakmakta buldu: İtalyada olmadığı sıralar İtalya üstüne düşler kurardı boyuna..

— 152 —

Uyaksız şiir. — Başlangıçta uyaksız şiir kurıydu, şimdi **ıslak uyaksız şiir** çağında yaşıyoruz: suya düşmüş, dalgalar onu istedikleri yere sürüklüyor..

— 153 —

«sevinçli» musiki. — Uzun bir süre yoksundu kişi musikıdan, böyle gidiyordu, sonraları ağır bir güney işledi kana son hızla, baygın, başı dönmüş, yarı uyanık, yarı uykulu bir tin bıraktı arkada. İşte budur **pırıl pırıl** musikının yaptığı, bu musikıdır şeker katılmış ağulu bir içkinin yudum yudum içilişi gibi içilmesi gereken, acılık, şaşkınlık, bıkkınlık, yurdözlemi veren bütün nesnelere, budur. Tatlı tatlı yayılan ince bir ses salonu doldurur, ışık yitirir aydınlığını, bastırır bir koyuluk: suçlular evinde (hapishane) çınlar sanırsın musikı, hani acınmalık bir kimse evine duyduğu özlem yüzünden uyuyamaz bir türlü, işte öyle.

— 154 —

Franz Schubert. — Franz Schubert öteki musikıcilerden daha az önemli bir sanatçı, dörtbir yandan büyük bir varlıklılık getirdi musikıye. O varlıklılığı dopdolu bir açık ellilikle dağıttı iyi yüreklice: öyleki musikıciler daha bir iki yüzyıl onun düşünceleri, çöküntüleri içinde **beslenecekler.** Onun yapıtlarında biz **tükenmemiş** buluşların gömüsüne kavuştuk, başkaları ise tükenmişlik içinde onların büyüklüğünü bulacaklar. - Beethoven'e bir çalgıcının örnek dinleyicisi denirse Schubert de örnek bir çalgıcı adını almaya değecekti doğrusu..

— 155 —

Musikının yeni anlamı. — Musikıda büyük tragedyaca - dramca anlam **büyük yazıklının** davranışlarına özenme yoluyla nitelik kazandı, hristiyanlığın düşünüp dilediği gibi; ağır ağır yürüyene, kendini sevgiye kap-

tırmışcasına düşünüp taşınana, iç acılarınca şuraya buraya atılana, korkuya kapılıp kaçana, büyüleyerek yakalayana, kuşkulu kuşkulu sessiz durana, kısacası büyük yazıklının belirtileri olan bütün nesnelere özenti duydu. Ancak hristiyanların sanısı altında bütün insanlar büyük suçlulardır, birer suçlu olarak anlatma biçimini her musikiye uygulamaktan başka yapacak bir işleri yoktur, kendilerinin yerinde bir iş gördüğünü göstermek için: musikı her insan eyleminin, güdüsünün bir görünümü olaydı, büyük suçun davranışlar dilini (tutumlar anlatımını) sürekli olarak konuştururdu. Yeterince hristiyan olmayan bir dinleyici bu düşünce kuralını anlamak için böyle böyle anlatmada korkudan çığlığı basar: «Tanrının isteğiyle gelmiş musikıye suç yükleme»..

— 156 —

Felix Mendelssohn. Felix Mendelssohn'un musikısı bütün iyilerde iyi beğencin musikısidir, var olmuş ne varsa: kendi arkasında bilir onu boyuna. Bu musikının «önünde» pek çok nesi varsa gelecekte de gene bolundan olacak demektir! - Felix Mendelssohn bu musikiyi elde etmek **istedi** mi? Onda sanatçılarda seyrek görülen bir erdem vardır, bu da amaçsız bir kendini verişin erdemidir: bu erdemi bile kendi arkasında biliyor.

— 157 —

Bir sanat anası. — Bizim kuşkulu çağımızda gerçek **sofuluğa** bağlı kaba saba bir tutku yiğitliğidir; saplantılı gözyummalar, dizçökmeler yetmiyor artık.. Bütün zamanlar için en son sofulukta katolik kilise musikısinin bir babası olacaktı, hani son kilise yapı biçiminin daha önceden bir babası olduğu gibi, alamazmıydı? (İşte buna Cizvit tutumu deniyor.)

— 158 —

Bağlıklar içinde özgürlük. — Bir ilhan özgürlüğü - Güzelliğigören, yalvaran yeni musikının sonuncusu, Leopardi gibi, bir uç olan Schopen gibi, şu öğrenilmez olan gibi - Bütün kuşaklar onun önünde, arkasında bu niteliğe elde etme yeteneği kazanmıştır - Raffael'in en yalınç, yaklaşıcı boyaları kullanarak gösterdiği, uzlaşmanın görklüce bir ayrıcalığını elde bulundurdu, - oysa boyalara (renk) dayanarak değil de ezgiye, uyuma vergi yaklaşılıklarla yaptı bunu. O bunları **Etiquette doğum**'da geçerli kıldı, tıpkı bu bağlıkların içinde oynayan, zıplayan en özgür, en yürekli bir tin (Geist) gibi - onları küçümsemeden..

— 159 —

Schopen'in Barcarolesi. — Aşağı yukarı bütün olayların, yaşama davranışlarının bir kutlu süresi vardır. İyi sanatçılar bunu açığa vurmayı bilirler. Yaşamın kıyıda kendince böyle cansıkarcasına tozlu topraklı, sağlıksız bir süresi vardır, en gürültülü, en tutkulu ayaktakımı yanında masal uydurur durur. Schopen'in bir kutlu süresi (an) vardır, uzun bir yaz akşamı kayıkta Tanrıları kendiliklerinden aşırı bir isteye kaptırabilen Barcarole de çınlatmış onu.

— 160 —

Robert Schumann. — «Gençlik» Almanyasının, Fransanın romantik türkücü ozanlarının bu yüzyılın ilk üçtebir döneminde düşledikleri gibi - büsbütün türküye, sese yönelmiş - Robert Schumann bu sonsuz gençliği kendi gücünde duydu iyice: evet içlerinde onun musikısinin sonsuz «yaşlı ayak takımından olan kızı» andığı, süreleri vardır..

— 161 —

Dramca türkü çığıranlar. — «Neden türkü çığırır bir dilenci» - anlamıyor belki de inlemekten. - «Doğrusunu yapıyor: oysa bizim inleyen dramcı türkücülerimiz türkü çığırmaktan anlamıyor, - onların da yaptığı doğru mu?»..

— 162 —

Dramca musiki. — Çevreyi görmeyen, sahnede önde giden bir kimse için dramca musiki gereksiz bir nesnedir, iyi sürekli bir açıklama da yitip gitmiş bir anayazı (metin) için gereksizdir böylesine. Gerçekten kulakların da gözlerin olduğu yerde olmasını ister musiki, bununla güç verildi Euterpe'ye: bu acınmalık musa gözlerinin, kulaklarının bütün öteki musalarda nerde ise orda bırakılmasını istedi.

— 163 —

Başarı ile usluluk. — Sanatçıların yapıtlarıyla, onları savunma konuşmaları ile kımıldattıkları estetik savaşlarda bile yargıyı veren us değil güç oluyor sonunda, ne yazık.. Bütün evren bir tarihçe gerçek olarak **Piccini** ile savaşta mutluluğun haklı çıktığını, boyuna onun yendiğini, gücün onda olduğunu onaylıyor.

— 164 —

Musikıde anlatma ilkesi. — Musiki anlatımının şimdiki sanatçıları, sanatlarının en yüksek buyruğu olan her bölüme o zaman elden gelebilecek pek çok **yüksek kabartma resim** (rochrelief) gücünü, her değeri **dramca** bir dille konuşturacaklarına gerçekten inanıyorlar mı? Sözgelişi Mozart'a uygulanan bu durumda gerçek bir suç büsbütün tine karşıt değildir, Mo-

zart'ın güler yüzlü, pırıl pırıl, ince, yumuşak duyuşlu tinine, onun ağırbaşlılığı daha iyiliksever, daha verimli olmayan bir ağırbaşlılıktır, onun düşleri görücüleri bir korku, bir kaçış içinde avlamak için duvardan dışarı sıçramak istemezler. Yada şöyle düşünün Mozart'ın musikısi «taştan konuğun musikısi» ile eş anlamlı olur mu? Yalınız Mozart'ın musikısi değil her musikı bu durumda eş anlamlı olur mu? - ancak siz kendi ilkenizin yararına daha büyük bir etkiyi dile getirmek için bu görüşe karşı çıkın - ancak etkinin kime yapıldığını içeren bir karşıt soru, ayrıcaklı bir sanatçının etkide bulunmak isteyebileceği biri olaydı siz haklı olacaktınız. Oysa ulusa birkez bile etkide bulunulmadı! **Olgunlaşmamışlara** da öyle! Duygulara da yapılmadı! Sayrılıklara da yapılmadı! Bütün bunlar bir yana köreltilenlere de yapılmadı bu!

— 165 —

Bugünün musikısi. — Yeni musikı güçlü solungaçları (ciğerleri) ile, artık sinirleriyle kendi kendinden korkuyor boyuna..

— 166 —

Musikının yerli olması. — Yeni musikı üzerinde tartışma yapamayan, yada yapmak istemeyen kişiler arasında büyük gücüne kavuşur. Bu yüzden onun ilk aşamasının ilerleticileri yanlarında eleştirmenin bir kez bile düşünülmesini istemeyen ilhanlardır (prensler), sonra da ya dinden, yada ilhandan gelen her hangi bir baskı altında bulunan susmaya alışma gereğince kalan, ancak böyle büyüleyici çok güçlü bir aracı iç sıkıntılarına karşı aramayı gerekseyen toplumlar gelir (alışılagelen sonsuz seviye kapılma, sonsuz musikı), üçüncü-

sü içlerinde «dernek» bulunmayan bütün uluslar, yalnızlığa, yarı karanlık düşüncelere, her söylenmeyene karşı saygı duymaya bağlı kalmak için böylesine aşırı bir ölçüde tek tek olan ancak gerçek musiki anlayışı taşıyanlardır. - Konuşmanın, tartışmanın beğencine varmış bir ulus olan Grekler bu yüzden musikıyi katık olarak sanatlarda kullandılar, musikı üstüne gerçek tartışma, konuşma yaptırdılar: musikı üstüne salt **düşünmenin** olmadığı bir çağda. Pythagorasçılar, bu seçkin Grekler bir çok bölümlerde söylendiği gibi, büyük musikıcilerdi. Gene bu adamlar, hani şu beş yıl susanlar, ikili tartışmayı (dialektik) **bulmadılar.**

— 167 —

Musikıde duygusallık. — En ağırbaşlı, en verimli bir musikıde öylesine tartılı olmuşki belkide karşıt bir konunun tek tek öğrenim süreleri içinde yenilgiye uğranmış, büyülenilmiş, öylesine eriyip gidilmiş, ben öyle sanıyorum: şu pek yalınç İtalyan operaları - melismenleri, hani şu bütün çocukca uyumluluğuna, tekbiçimliliğine karşı bize yavaş yavaş musikının özü gibi gibi söylenir görünenler. İster bağışlayın, ister bağışlamayın sizin iyi tadalma yobazınız bence öyledir, burada bana düen iş bu bilmeceyi çözmek, ondan az çok bir sonuç çıkarmaktır. Biz de çocuktuk bir çok nesnelerin bal özünü o çağlar biz de tattık, bir tek balda bile o eski tad kalmamıştı, ilkbaharın, ilk çiçeklerin, ilk kelebeklerin, ilk gönüldeşliğin biçimi içinde en uzun yaşamı baştan çıkaran odur işte. Eskiden - belkide yaşamımızın dokuzuncu yaşında idi - ilk musikıyi dinlemiştik, bu ilk **anladığımız** musikı idi, en yalınç, en çocuksu musikı, bir dadı türküsünün, bir çalgıcı tutumunun iplik

iplik uzayıp gidişinden çok değildi o musiki. (Başka deyimle çelimsiz «görünümler» için bile sanat **önceden hazırlanmış, öğretilmiş** olmalıdır: Bilgelerin bile üstüne bir çok böylesine güzel öyküler anlattığı sanatın «doğrudan doğruya» bir etkisi yoktur.) Bu ilk musiki ilgilendirmelerine - bizim yaşamın en güçlüleri - düğümlüdür duyuşumuz, bir dinlesek şu İtalyan melismenlerini: bu çocuksu mutluluk, bu çocuksu yitiriş, bu tadına varılmış edinmenin, bu bir daha gelmezliğin duygusu - dokunur canımızın teline, öyle güçlüki en verimli, en ağırbaşlı sanat varlığı gibi tek başına bir iş gelmez elinden. - Adına duygusallık denen güzellikbilgisine vergi sevinçle aktöresel acının karışımı bana öyle geliyorki az çok yüksekten atıcıdır - ilk sahnenin kapanışında Faust'un sesi gibidir - dinleyicilerin bu «duygusallığı» şu vurdum duymazlığı seven «salt güzellik bilimcilerin (estetikçiler)» sanatın denemesini yapmış ince geğençlileri olan İtalyan musikisinin iyiliğinden geliyor bu. Ayrıca musiki ilkin **büyüleyiciliğinden dolayı,** bizim onu özel **geçmişin** dilinden konuşuyor diye dinlediğimiz yerde, etkisini gösteriyor: sanattan anlamayan için bütün eski musikiler daha iyidir. Bütün buna benzer biçimde doğan nesnenin de az çok değeri vardır: söylendiği gibi onda bir «duygusallık» uyarımı yoktur, musikinin köklü mutluluk - ilkesi bu sanatta beğenç duymak isteyen her insanın sanatçı olmasının gereksenmediğidir.

— 168 —

Musiki severler. — Önünde sonunda musikinin karşısında ayışığı karşısındaymış gibi durulur iyiden

iyiye. İkisi de geçemez güneşten, - elden geldiğince iyi aydınlatsınlar isterler gecelerimizi. Doğru değil mi? Oysa alay ederiz, birde güleriz ona üstelik değil mi? Az da olsa gene yaparız bunları? Zaman zaman yaparız değil mi? Aydaki erkeğe! musikedeki kadına!(1)

— 169 —

İş zamanında sanat. — Bir çalışma çağı bilincimiz vardır bizim: bu bilinç en iyi saatlarımızı, öyle öncesini sanata vermemizi önler, üstelik bir de bu sanat pek büyük, pek önemli olursa.. Sanat bizim için gerekimin, gelişmenin gerçek olayı olma gereğini taşır: biz zamanımızın, güçlerimizin arta kalanlarını veriyoıuz ona oysa. - Bu sanatın yeri dolayısiyle yaşama çevrilen en genel bir gerçektir: bu gerçeğin, büyük zaman ile güç halkalarını sanat algılarına yönelttiğinde kendi kendine karşı bir becerikli, bir çalışkan olma bilinci vardır, bu gerçek bilinçsiz oluşlara, boşvermelere ayrılmıştır, bunlar kendi yapılarına göre büyük sanata bağlanmış değildir, onların savları kendini beğenmeler olarak seziliyor. Bu yüzden bitmiş oluyor onun işi, o özgür havadan, özgür soluktan yoksundur da ondan, - büyük sanat bir kabalaşma, bir kılık değişikliği türü içinde, yada öteki havada yörece olmayı öyle kalmayı denedi, bu hava gerçekte küçük sanat için, gelişmenin sanatı için eğlendirici oyalamanın doğal ilkesidir. Bu her yer-

(1) Alman dilinde ay (der Mond) erkekçe, musiki (die Müzik) dişice birer söz yapısı taşır. Nietzsche burada bir söz oyunu yapıyor. Ay'a çokluk «aybaba» dememizde böyle bir anlam vardır. Ç.

de olagelmiştir, büyük sanatın sanatçıları bile gelişme, dağınıklık gösteriyor, onlar bile bitkinliğe uğruyor, bitkinliği bile çalışma günlerinin akşam saatlarında istiyor - alınlarının derin ağırbaşlılığına karşın gözlerinin yorgunluktan bitercesine batıklığı ile sağlanan başarılarından dolayı bütün işe girişmiş sanatçılar gibi kıvançlıdırlar. Şimdi daha büyük arkadaşlarının kaş göz arasında gördüğü iş hangisidir? Bunların betikçiklerinde yarı ölüye bile korku salacak pek güçlü kımıldatış araçları vardır, onların uyuşturucukları, esriklikleri, korku salıcılıkları, gözyaşı savaşları vardır: onlar bunlarla üstün gelirler yorulmuş bitmişlere, bununla uykusuzluktan tükenenlere bir dirilik verirler, bir büyülenmenin, korkunçluğun dışa vuruluşuna yol açarlar. Büyük sanatçı kendi aracının korkunçluğundan dolayı ortamını opera, tragedya, musiki olarak yaşayabilirse, ona pek üzüntülü bir yazıklı (suçlu) kadın diye kızmak olur mu? Kesin olarak olmaz: o yüzkez yaşamış tan ışıltılı sessizliğin salt ilkesi içinde, dinleyenlerin, bakanların beklenen el sürülmemiş, güçlülük dolu tan tinlerine dönmüş yüzünü. Alkış tutalım ona, odur böyle yaşamayı kaçınmaktan yeğgören: şunu da söyleyim bir kez daha; barış - bayram dolu günler getirdi eskiden özgür olan bir çağ için yaşama, **bizim** kullanılmaz olacak artık bizim büyük sanatımız.

— 170 —

Bilimin, ötekilerin kuruluşu. — Gerçekten becerikli, verimli aydınlar topluca «bir işe yerleştirilmiş» olarak belirtildi. İlk yıllarda onların kavrayış keskinliği yeterince işleneydi bellekleri dolardı, elle, gözle iyi bir güvenlilik kazanılmış olaydılar daha eski

bir öğretiden bilimin bilimin kaynağına, niteliklerinin yararlılık getirebilecekleri yere dönülürdü, onların eksik, yıkımlı bilim kaynaklarına bakışlarını çevirmelerinden sonra bilim orada iş göremedikleri yerde kendiliğinden kuruluverdi. Bu insanlar bilimin bu yüzden istemiyorlar topluca: oysa iyice olgunlaşan pek az, pek seyrek varlıklar (insanlar), «bilimin varlığı da bu yüzdendir» - onlara öyle gelir en azından -: çokluk beğenilmeyen, yetişkin, dikbaşlı, belli bir aşamaya değin büyüleyici olan insanlar vardır. Onlar kurulmuş (yetişmiş) olmadıkları gibi yetiştirici (kurucu) de değildir, onlar ancak ötekilerce işlenmiş, kurulmuş olan kesin güvenli bir ilhan (prens) bırakılmışlığı içinde cılız, pek az övgüye değer bir durumda yardımcı olurlar: varlığın daha aşağı bir türüne bağlıymış gibidir onlar.. Onların başkalarından ayırdedilebilecek nitelikleri vardır ancak, bu nitelikler de yavaş yavaş, işlenmeden gelişmiştir. Bundan başka onlarda ötekilerde bulunmayan özel bir **sınırlılık** vardır, bu yüzden onlarda bir ödev düzenlemek, yararlı bir araç bulmak pek görülecek iş değildir, - onlar ancak kendi özel havalarında, kendi topraklarında yaşayabilirler. Bu sınırlılıktır bir bilimden gelen «onlara özgü olanı» başka deyimle onların kendi havasına, kendi oturdukları yere götürebileceklerini sandıkları bütün nesneleri veren boyuna. Onların kendi özel kalıntıları içinde bir yapı kurmalarına engel olunuyor, bu yüzden onlar sığınaksız kuşlar gibi yerde dolaşıyor, bir veremdir onlar için özgür olmayış. Başkaların bulduğu yolda bilimin tek tek konuları içinde uğraşırlar, boyuna böyledir onların durumu, onlar için gerekli yemişler, çiğitler nerde varsa, nerde biter geli-

şirse, onların işine gelecek bir durum nerde bulunursa orda yaşarlar, yoksa Bütün'de görülen bilimin ekilmemiş, yada kötü bakılmış bir alanı mı vardır onlar için? Onların ancak arada bir insan oluşları gibi bilgi sorunlarına **kişiliksiz** katılmaları da aldatır onları, böylece onların bütün görüşleri, bilgileri yeniden bir kişide, bir diri çok yönlü kimsede toplanır gelişir, onun tek tek aldıkları birbirine bağlı, birbiriyle iç içe geçmiş olur, onlar topluca beslenirler, oysa Bütün'ün özel bir havası, özel bir kokusu vardır. Böyle kişilerin kişisel bilgileri - kuruluşları ile bir bilim (yada bütün bir felsefe) bütünlenmiş, ereğe varmış; **yaşam** onların yetişmesinde bu büyüyü yapmış gibi bir **aldanmaya** yolaçıyor işte: o zaman çağlara göre bilim için bu bir alınyazısıdır. İşte yukarda daha önce yazılanların yanıltıcı olduğunu anlayan gerçekten becerikli bir düşünce işçisidir demek, öte zamanlar için gene çoraklık, verimsizleştirme egemen olmuş. Dirilik verici serin bir dinlenme yerinin soluğu gibi etkisini göstermiştir. Alışıldığı üzre böyle insanlara şimdi **bilgeler** deniyor..

— 171 —

Yetinin tanınması. — S. köyüne gittiğimde bir çocuk kırbaçla dövülmek için güçlü kimselerce sımsıkı tutulmuştu - çocuk bunu çok önceden öğrenmiş biliyordu. Tanımak için ona şöyle bir gözattım, - bu yüzden bana acı bir **üzüntü** geldi - işte bir çok yetilerin tanınmamasında böyle yaparız. Onlar bize acı verdiğinde iyilik ederiz onlara..

— 172 —

Gülmekle gülümsemek. — Tin nedenli sevinçli güvenli olursa o ölçüde çok unutur insan sesli sesli gülü-

şü (kahkahayı), buna karşılık onda tin gülümsemesi iyi varoluşun sayısız, yaygın çekiciliklerine duyulan aşırı beğencin bir belirtisi olarak fışkırır.

— 173 —

Sayrıların bakımı. — Bir tinsel acıya düşüldüğünde nedenli saçlar dikilir, alına dökülür, yanaklar kırışırsa gözler de Oudipusunkiler gibi delinir burgu burgu batar: öyle çağırır kişi güçlü acı bir duyguyu yardıma güçlü gövde sancılarına karşısında, yavaş yavaş. Ansır yericiyi, kuşkulanıcıyı, geleceğimizin suçsuzluğunu, kötülükleri, kılıçyarasını, insanın tinde olmayana karşı fırlattıklarını, böylece.. Şu da olur aradabir: ötekilerini kovdu bir şeytan, - sonra gene ötekiler elde edildi. Bu yüzden sayrılara öteki salık verildi, gönüldeşi, yavıyı ortaya koyan iyilikseverliklerle, sevimlilikler üstüne düşünebilmek için onda diner göründü ağrılar..

— 174 —

Yüzörtüsü olarak ölçülülük. — Derin düşünen bir anlayış gücünü taşıyabileceği en mutlu yüzörtüsü (maske) ölçülülüktür. Büyük yığının, başka deyimle ölçülülerin yüzünü örtmek için (maskelemek için) düşünmeye bırakmaz kişiyi-: anlayış gücü onu ötekilerden dolayı yeğgörür, - bırakmaz onları ardlarından çekip götürmeleri, acımadan, iyiliklerden ayırmaları için insanları.

— 175 —

Katlananlar. — Çamlar gizlice dinler sarı çamlar bekler gibidir: katlanamaz ikisi de: - sağolun demiyorlar küçük insanlara aralarında, katlanmazlıklarını, ilgilenmelerini yiyip bitirenlere.

— 176 —

En iyi alay. — En tatlı gelen aylardır bana, bir andiçme yerine düşünülmeyen bir düşünce de değildir hani, bir parmak belirtimi, bir göz açıp kapamaya benzer de..

— 177 —

Her saygının ayrıntısı. — Geçmişin saygı gördüğü her yerde ayrıntıcıklarla, arıtıcılar bırakılamaz. Soğuluk değneksiz, pisliksiz, süprüntüsüz olmaz doğrusu.

— 178 —

Aydınların büyük korkusu. — Doğrusu en becerikli, en köklü aydınlar büyük bir korku içindedir, onların yaşama ereği daha aşağı bir duruma düşürülmüş görünüyor, bunu duyuyorlar da ikinci yarısında boyuna mutsuz, çekemez oluyorlar yaşamı. Ilkin geniş umudlarla yüzüyorlar bilimlerinin içinde, ödevleri soğukkanlılıkla ölçüyorlar, erekleri gitgide düşkurmaları ile yitip gidiyor: sonra büyük, bulucu bir kaptanın yaşamında olduğu gibi bir gözaçımlık süre vardır; bilgi, sezişle güç birbirini boyuna daha yükseğe çıkarır hani - ilkkez bakınca uzaklarda bir nesnenin kıyı gibi ışıldadığını görür ya öyle. Artık sıkışan insan yıldan yıla öğreniyor bu konuda ne çok nesnenin olduğunu, araştırıcının bireysel ödevinin elden geldiğince kısıtlı bulunduğunu, bu yüzden **kalıntısız** çözülüp gidileceğini, şu dayanılmaz güç tüketiminden kaçınmanın elde olduğunu, hani daha önceki bilim evrelerinin acısını çektiğini öğreniyor: bütün işler ona kez yapılmıştır, onbirincisi en son, en iyi sözü söylemiştir. Bu bilmecenin kalıntısız çözümünü aydın nedenli çok öğrenirse, onunla uğraşır-

sa bundan duyacağı sevinç te o denli büyük olur: ancak burada «kalıntısız» denenle ilişkinli olarak gelişiyor onun savlarının ağır basıcılığ. Bu anlam içinde eksik kalan ne varsa aydın onu bir yana atar, böyle yarı çözülür olana karşı tiksinme, hulantı duyar, - Bütün'de belirlenmeyenlerde bir güvenlilik türü ortaya koyabilen ne varsa ona da karşıdır. Onun gençlik tasarıları bakışlarının önünde dağılıyor: bir düğüm, yada bir ilmikçik bile kalmıyor geride, ilmik çözülüşünde şimdi bir usta beğenci vardır, onun gücünü gösteriyor. İmdi bu yararlı, şaşırmış eylemin ortasında onu, daha erkli olanı, derin bir mutsuzluk ,bir türlü iç acısı yakaladı birdenbire: o, değişmiş bir kimse olarak kendine bakıyor, küçülmüş dersin, kısalmış, hecerikli bir **güce** olsun diye yaratılaydı sıkıntı duyardı, ustaca yöneten Küçük'ün içinde bir dinleniş yok sanırsın, yaşamın, biçimlenmenin büyüklüğü için yapılan uyarma karşısında bir kaçamaklılık yokmuş dersin. Oysa **öteyanda** işgöremez artık, - zaman geldi..

— 179 —

Betikler çağında öğretmenler. — Böyle kendi kendine eğitimle, kardeş - eğitim genelleşiyor, öğretmen kendi alışılagelen tutumu içinde yoksunlaşma gereğindedir. Kendini toptan bilime vermek isteyen öğrenmede tutkulu gönüldeşler bizi betikler çağında daha kısa, daha doğal bir yol buluyorlar, bu da «okul» ile «öğretmen»dir.

— 180 —

Büyük yararlılık olarak kendini beğenme. — Güçlü kişi yalnız doğaya değil, topluma, güçsüz bireylere

karşı da bir güçlü - isteme nesnesi olarak davranır, elinden geldiğince yararlanır ondan, sürdürür bu işi. Çok güvensiz yaşar o, bıkkınlıkla açlık arasında değişir, bu yüzden öldürür bir çok hayvanları, böyle sağlayabilir besini, ılgarlar, çokluk kötü davranır insanlara karşı gereğinde. Onun gücünü açığa vurması öcünü açığa vurmasıdır ürktüğü, korktuğu nesneye karşı: olduğundan daha güçlü görünmek ister, kötüye kullanır bu yüzden eline geçen olanakları: yarattığı korku büyümesi gücünün büyümesidir .. Ne olduğuna değil, zamanla ilgili olana, kendince gerçek olana bakar, onu taşır yada atar aşağı: işte buradadır kaynağı kendini beğenmişliğin.. Güçlü olan bütün araçlarla kendi gücüne olan inancın çoğalmasına çalışır. - onun önünde titreyen, ona çalışan uydular onun geçer olandan daha çok değer taşıdığını sanırlar, kesin olarak: bu yüzden bu geçerlik için çalışırlar, kendi özel mutluluklarını düşünmezler bile. Biz kendini beğenmişliği yalnız en güçsüz biçimler içinde, onların yücelmelerinde, küçük ölçülerinde tanırız, biz daha sonra gelen, oldukça yumuşatılmış bir toplum durumu içinde yaşıyoruz: gerçekte o büyük yararlılıktır, korunmanın en güçlü aracıdır. Birey nedenli küçük olursa kendini beğenmişlik de o ölçüde büyük olur. Güce olan inancın çoğaltılması kendi gücünün arttırılmasından daha kolaydır, ancak anlayış gücü olan için bu - yada ilkel durumlarda olanlar için, denmesi gerek doğrusu, o düzencidir, iki yüzlüce iş görendir...

— 181 —

Ekinin belirtileri. — Ev ile bahçe bakımı için en azından da olsa yanılmaz olan bir takım kesin hava

belirtileri vardır ekinin sevinç duyulmalı elde bulunduklarından dolayı. Bizim olup olmadıklarını anlamak için - özgür anlayışları göz önünde tutuyorum - insan kendi hristiyanlık duygusunu bir yoklasın. Gelişi güzel bir tutumla ona karşı **eleştrici** olarak davranırken onu bir yana atalım: o bize salt olmayan bir yel, kötü bir hava getirir. **Bizim** ödevimiz bir samyeli olan böyle insanları okutmak değildir, onlarda havanın, acıkmanın yalvaçları, Musa'sı vardır. Onlar bunları bile dinlemek istemez, böyle.

— 182 —

Öfkeyle cezalandırmanın da bir çağı vardı. — Öfkelenmek, cezalandırmak bizim bir armağanımızdır. İnsan ilkin bu beşik armağanını hayvanlara geri verirse olgunlaşır. İnsanların elde bulundurduğu büyük **düşüncelerden** biri burada gömülüdür. Bu düşünce bütün ilerlemelerin ilerlemesiyle ilgilidir. Gönüldeşlerim gelin birlikte bir kaç bin yıl ileri gidelim! İnsanlar için **pek çok** eğlence saklıdır orda, yaşadığımız çağlara bir koku bile ulaşmamış ondan! Söz verebiliriz böyle bir sevinç için, gereğince söz veririz andiçeriz de, insan usunun gelişimi **durmuş değildi,** yoktur böyle bir durum. Eskiden öfkelenme, cezalandırma içinde saklı bireyce yada toplumca işlenen **düşünce bilgisine vergi** suç **artık gönüle** sokulmuyor. Eskiden gönülle baş yanyana durmayı şimdi birbirinden uzak kalmayı öğrendiği gibi öğrenmişti: gönülle baş başlangıçta oldukları gibi birbirinden **uzak değil artık,** insanlığın bütün gidişine çevrilen bir bakışta durum besbelli az çok, bir iç çalışmanın yaşamını gören birey kendini beğenmişçene bir sevinçle baskın gelen uzaklaşmayı, erişilen yaklaşma yüzünden

bilinçli kılınıyor, bu konuda daha umudlar beslemeyi göze alabiliyor..

— 183 —

«Kötümserlerin» kaynağı. — İyi besinin ısırılması açık gözle yada umud dolu olarak geleceğe bakıp bakmadığınızı gösterir çokluk: bu en yüksek, en tinsel olana doğru gidiştir. Kıvançsızlık, evren karamsarlığı eski açlık acılarından şimdiki kuşaklara kalan bir kalıttır. Biçim sanatçılara, ozanlara sık sık bakıldığında kendiliklerinden verimli yaşasalar da, iyi kaynaktan gelmedikleri, kötü beslenmiş baskı altında yaşayan atalarından dolayı bir takım değişiklikleri kana, içbaşa (beyne) geçirerek aldıkları yapıtlarında konu, seçilmiş boya olarak nenin bulunduğu açıkça görülür. Greklerin ekini yeteneklerin, bir bakıma eski yeteneklerin ekinidir. Onlar bir kaç yüzyıl bizden **daha iyi** yaşadılar (bütün alanlarda daha iyi, başka deyimle pek yalınç yemekde, içmede), bu yüzden işbaçlar (beyinler) yetkindi, inceydi, kan daha hızla akardı ve pırıl pırıl sevinç veren bir sücü (şarap) gibi, onlar da iyi ile daha iyi, daha bulanık, coşmuş, güçlü değildi, güzel, güneşli çıkardı ortaya..

— 184 —

Usluca bir ölüm üstüne. — Kendinden beklenen yapıtı veren makine durmuş, - yada kendince duruncaya dek devinmesinde alabildiğine bırakılmışsa bu onun yıkılıp gidinceye değin boş bırakılması demektir. Peki burda usa daha uygun olan nedir? Son durum korunmaya değer olanın bu kötü tüketimi, iş görenin bütün gücüyle kötü kullanılması değil de nedir? Başka bir

yerde pek sıkıntı yaratacak olanın burada bir yana atılması değil mi? Bu makinelere karşı aldırmayışın yaygın bir türü, bu yolla bir çok nesnelerin yararsız olarak saklanması, kullanılması değil mi? Ben elde olmayan doğal (doğal olan), elde olan (usa uygun olan) ölümden söz ediyorum. Doğal ölüm bütün uslardan bağımsızdır, gerçek **usluca olmayan ölümdür,** bu ölümde kabuğun acınacak özü eğitin dayanıp dayanamayacağı süre gibi belirlidir. Onda solmuş, çokluk sayrılanmış, ussuz, suçluevi bekçisi vardır işbaş (beyin), bu bey en gözde yargı giymiş olanının nerede ölmesi gerektiğini göstermiştir. Doğal ölüm doğanın kendi özüne kıymasıdır, başka deyimle birincisine bağlı, usdışı olanın yüzünden uslu varlığın yok edilmesidir. Dine vergi aydınlatma altında bu büsbütün karşıt durumda da ortaya çıkabilir ancak: doğru, yüce us (Tanrı) ona nesoy buyruk vermişse daha aşağı durumda olan us da kendince ona katılmış, öyle. Dince olan düşünce türü dışında bir tek doğal ölümün değeri yoktur. - Ölümün bilgelik dolu düzeni, yönetimi kendi tan kızıllıkları içinde anlatılmaz bir mutluluk olarak parlaması geleceğin kavranılmaz, aktöresel, çınlayan töresine bağlıdır.

— 185 —

Geri götürücü olma. — Bütün öldürücüler (caniler) toplumu ekinin (kültürün) ilk basamaklarına doğru, olduğundan daha geri kendi bulundukları yere iterler, onlar **geri götürücü** olarak etki yapar. Bir düşünülsün kendini savunma gereğile kurulan toplumun yarı buçuk yapıp saklamak gereğini duyduğu araçlar, aldatıcı polislere, suçlularevi bekçilerine, cellâdlara bir ba-

kılsın, açıktan açığa suçlayıcı avukatlar unutulmaz, sonunda insan sodar kendi kendine yargıç, ceza, bütün yargıçlık tutumları kendi çalışmaları içinde kan dökmeyen için çok önceden yücelmiş görünüşler olarak indirim yapıp yapmadığını düşünür: kendini savunma gereği duymanın, öcalmanın, suçsuzluğun giysilerini değiştirmeyi bir kez bile başaramaz. Böylelikle insan topluluk ereği yolunda bir araç olarak kullanılır, adanır, bütün daha yüksek insanlık bunun üzüntüsünü duyar..

— 186 —

Bir çıkar yol olarak savaş. — Bitkin, acınmalık olan uluslara savaş bir çıkar yol diye öğütlenebilir, yaşamlarını sürdürmek isterlerse: uluslar - veremi için bile bir yontulmamışlık vardır. Sonsuz yaşamı isteme, ölmeme duygu bunaklığının bir belirtisidir ancak: nedenli olgun, becerikli bir yaşanırsa biricik iyi bir duygu için, yaşam o denli hızla hazırlanmış olur bu konuda. Yaşayan, duyan bir ulus savaşı gerekli bulmaz..

— 187 —

Çıkar yol olarak tin ile gövde aşılanması (gelişme). — Türlü türlü ekinler türlü türlü tinsel ülkelerdir, bunların her biri bu yada şu diri için yıkıcı yada sağlık vericidir. **Tarih türlü** türlü ekinlerin bilgisi olarak bir **onucu öğretidir,** sağlık koruma bilgini değildir. **Otacı** (doktor) gereklidir doğrusu her kimseyi gelişebileceği ülkeye göndermek için bu onucu öğretiye yardımcı olur böylece. - arada bir, yada boyuna.. Çağımızda, biricik ekinin içinde yaşamak genel bir reçete olarak geçerli değildir, bunun yanısıra çağımızda yeterince sağlam soluk alamayan pek çok yararlı insan-

lar da silinip gitmiş olacaklar. Tarihle onlara **soluk** (ortam - yaşamak için hava) sepindirilir (hazırlanır), onlar kendilerini korumaya çalışır, öyleki geride kalmış ekinlerin insanları bile onlar için değer taşır.. Bu tinler (anlayış güçleri) öğretisi insanlığın gövde ilişkileri içinde bile ölme gereğinde olduğu ilkesine dayanır. Yeryüzünün her bir yöresinin hangi soysuzlaşmalara, sayrılıklara yolaçtığı, buna karşın sağıltıcı etkenlerin uygulanacağı gizemini öğrenmek için bir tıp çoğrafyası olmalıydı. Sonra yavaş yavaş halk birlikleri, bireyler böyle uzun boylu dayatarak kalıtımla gelen gövdesel yoksunluğun başına buyruk oluncaya değin aşılanma gereğindedir. Önünde sonunda bütün yeryüzü sağlık duraklarının bir Bütün'ü olacaktır.

— 188 —

İnsanlık ağacı ile us. — Yaşlılığın kısa görüşlülüğü içinde insanlığın yeryüzündeki çoğalışından korkan, umudla dolu olanın eline büyük bir ödev verir: insanlığın birbiri yanında duran yemiş olacak milyar milyar çiçeklerle bütün yeryüzüne gölge salacak bir ağaç olması gerekli, yeryüzü de besinin yapacak bu ağacın. Şimdiki **daha küçük** bir ekleme yapıyor, güç katıyor ona sayısız damarlarda bütünün, bireyin beslenmesi için özsu her yana aksın diye. Bunlardan, bunlara benzer görevlerden dolayı şimdi insan yararlı yada yararsız mı diye bir **ölçü** elde edilmiştir. Ödev söylenemeyecek durumda büyüktür, atılgandır: biz bu ağacın zamanla çürümemesi için gerekeni yapmak istiyoruz. Tarihçi baş insan varlığının, insan itimlerinin zamanın bütünlüğü içinde önümüzde duran pek ustaca yapılmış bir karınca varlığı gibi gözönüne konulma işini başarı-

yor iyice, Bütün insan varlığının da karıncalar gibi «içgüdü» dolayısiyle konuşturulacağı üstüne şöyle yüzden bir yargı verildi. Sıkı bir incelemede bütün ulusların, bütün yüzyılların yeni bir araç bulmayı denemek için nedenli yorulduğunu, bununla bir insan bütünlüğüne, insanlığın büyük toplu - yemiş ağacına iyilik edebileceğini, bu denemede bireylerin, ulusların, zamanların boyuna yıkım acısı çektiğini, bu yıkımlar yüzünden her kez bireyin **uslu** olduğunu, onlardan bu usluluğun yavaş yavaş bütün ulusların, bütün zamanların ölçü kuralları üzerine akıp yayıldığını anlıyoruz. Karıncalar da şaşırırlar, bir nesne buldularını kapışırlar, insanlık zamanla aracın budalalığı yüzünden yerinde olarak yokolur, kuruyup gider, artık ne onlar için (insanlar), ne de bunlar için (karıncalar) güvenle yönetebilecek bir içgüdü kalır. Biz çok kez büyük ödevin **görünüşüne** kapılır, yeryüzüne daha büyük, daha sevinçli bir verimlilik gelişmesini **ortaya koyacak** diye, - usun ödevine de us için bakma gereğinde kalırız..

— 189 —

Çıkarı olmamanın kaynağına övgü. — Yıllardır iki komşu boy arasında bir anlaşmazlık vardı: devletler birbirlerini çölleştiriyor. sürülen yoldan çıkarılmış, evler yakılıp yıkılmış, ne varsa karmakarışık olmuştu, ikisinin de gücü denkti. Bir üçüncüsü ülkesinin kapalı kalışı dolayısiyle bu kan hıncından uzak kalabilmişti, oysa gene de bu pek tutkulu davranan komşulardan birinin kesin olarak üstün geleceği korkusu onu bütün gün titreten bir nedendi, sonunda iyilikseverlikle savaşanların arasına girdi, Gizlice barış savını ağır bir koşul altında ileri sürdü, ayrıca onlara bir bir durumu an-

lattı, bundan böyle barışı kim bozarsa ötekiyle bir olup ona karşı çıkacaktı. Onun önünde toplanıldı, bugüne değin öcalmaya yolaçanlar bu işte parmağı olanlar duraklaya duraklaya ona el uzattılar, gerçekten denendi barış içinde yaşama. Her biri birdenbire kendi mutluluğunun, güzelce yaşamasının geliştiğini, kötü açıktan açığa yıkıcı eylemde bulunma yerine komşu komşuya iyi bir alış-veriş düzeninin kurulduğunu şaşırarak gördü. Önceden görülmeyen sıkıntılı durumlarda bugüne değin görüldüğü gibi komşunun sıkıntısından yararlanma, sıkıntısını en yüksek aşamaya çıkarma yerine karşılıklı olarak birbirini kurtarma yoluna gidildi, öyleki bu bölgedeki insan döğüşünün çok uzun bir süredir barışa döndüğü sanılırdı. Gözler ışımış, alınların kırışıklıkları gitmiş, her kişi kendi geleceğine karşı güvenli olmuştu, - artık insan tinleri, gövdeleri bu güvenden başkasını istemez olmuştu. Yıllar boyu bu boyların her gün barış içinde yaşadıkları, birbiriyle anlaştıkları görüldü. Aracının yüzünde bile davranış biçiminden dolayı bunların yararlılığının büyüklüğü ölçüsünde bir kıvanç vardı, bu yararlılığı ona borçluydular.. Buna **çıkarı olmama** dendi - bakışlar pek sevinçli olan bu özel, bu pek ürünlü yararlılığa, komşunun davranış biçiminin daha iyi görülmesi amacı ile çevrildi. Komşunun durumunda ise pek göze batar bir değişiklik olmadı, komşu olduğu gibi kaldı, görünüşe bakılırsa gözünde kazanç tutkusu yoktu pek. İlk kez çıkarı olmamanın bir erdem olduğu söylendi: kesin olarak küçüklerde, kişisellerde kendilerinde olana karşı eğilim göstermeleri istendi çok kez yalnız önceleyin bu erdem için gözönünde bulundurulmuştu. Bu erdem ilkin büyük yazılarla

her kimsenin okuyabileceği bir durumda duvara çizilmişti. Erdemler adı altında alınmış, ona o ad verilmiş, saygı gösterilmiş, aktöresel niteliklerin benimsenmesi öğretilmişti. Bu yüzden bu erdemler bütün toplulukların mutluluğu, alınyazısı için **görünür** biçimde yargılar vermiştir. Duygunun yüksekliği, içsel yaratıcı güçlerin kımıldatışı birçoklarında öyle büyüktüki bütün kişilerde bulunan iyiden doğan niteliğe bağışlanıyordu. ağırbaşlı olan ağırbaşlılığın kendi güveni için, değerli olan kendi değeri için, kadınlar kendi yumuşak yüreklilikleri için, gençler varlıklarının bütün umudu, gelecekteki verimliliği için bu erdemi taşıyordu. Ozan erdem sözünü, adını işareti olarak alır birbirine benzeşik kimselerin (varlıkların) halka halka oynadıkları bir oyunda düzene koyma diğe anlar, bir soykütüğüne verir, sanatçıların yaptığı gibi ona döner yakarır, düşgücünün tablosunu yeni bir Tanrı olarak gösterir, ona yalvarmayı **öğretir.** Bir erdem böyle doğar işte, sevgi ile gönülborçluluğu (şükran) ona çalışır, bir yonutta (heykel) iyinin, saygı değer olanların **toplanışı,** bir tapınak, tanrısal bir kişi gibi..

Çıkarcı olmama şimdiye değin gerçek olmayan bir varlık niteliğinde durur boyuna, kendiliğinden üstelik, kutlu, insanüstü olmanın erkini, yeteneklerini dile getirir. - Daha sonraları Yunanistanda iller böyle Tanrılaştırılmış soyutlamalarla dolmuştu (bu pek özel olağanüstü kavram uğrına yapılıyordu). Ulus böyle Platoncu bir «ideler uçmağını» kendi toprağının ortasında kurmuştu, ben herhangi bir Homeros Tanrısından daha az canlı olarak sezildiğine inanmıyorum bu ideler uçmağında oturanların..

— 190 —

Karanlık çağlar. — «Karanlık çağlar» Norveçteki gibi güneşin bütün gün ufkun arkasında kaldığı gibi olanlara denir. Isı düşer boyuna adım adım batıp gidince insanlık geleceğinin güneşi.

— 191 —

Bolluğun bilgesi. — Bir bahçecik incirler, birazcık peynir, üç dört gönüldeş işte Epikurosun bolluğu..

— 192 —

Yaşamın evreleri. — Yaşamın gerçek evreleri duraklamaların kısa süren çağlarıdır, yönetici bir düşüncenin, yada duygunun içten yükselişi, inişi ortasında.. Bir **Tanrı** vardır burda gene: bütün ötekiler açtır, susuzdur - yada bıkkındır..

— 193 —

Düş. — Alışıldığı üzre düş kötü bir çalışmadır, bizim düşlerimiz ayrıcalı bir durumda bir kez başarıya ulaşsa, yetkinleşse bile öyküler söyleyen bir ozanın bulunduğu yerde yansıtıcı salıneler - düş bağlıklarıdır, yaşantılarımızı, bekleyişlerimizi, ilişkilerimizi bir şiir yürekliliği, belirliliği ile ayrı biçimde yazar ozan, bir anmaya görelim düşlerimizi ne de bayılırız kendi kendimize günaçımında. Neler tüketiriz düş içinde öyle ozanca neler - bu yüzdendir çokluk yoksul geçtiği günün..

— 194 —

Doğa ile bilim. — Doğada olduğu gibi bilimde de kötü, verimsiz yöreler ilkin iyi işlenmişti - bunun içindir ilgili bilim aracının şöyle böyle yeterliliği.. Verimli yörelerin işlenmesi iyice gelişmiş şaşırtıcı yöntem gücünü kazanılmış bireysel sonucu işçilerden kurulu bir

bölüğü, gönlünce yönetilmiş işçileri varsayar; - bütün bunlar daha sonra bulunur topluca. - katlanmazlık, tutku çokluk daha önceden elde eder bu pek verimli yöreleri. Ancak alınan sonuçlar gene boştur. Doğada yerleşik olanların canına okumak için bu yıkımlar açıkça alırlar öclerini bu yolla..

— 195 —

Gösterişsiz yaşama. — Güçtür gösterişsiz bir yaşama yolu: bu yüzden pek çok düşünce, buluş yetisi olan bir kimse daha çok sıkıntı verir insana apayrı yaşayanlardan. Belki de şöyle diyecek onların en soylusu: «zamanım yok benim böyle uzun boylu düşünmeğe: gösterişsiz yaşama benim için yeğgörülen bir erektir, onların bulduğu, benim olduğumdan daha bilge oluncaya değin beklemek isterim doğrusu.»

— 196 —

Doruklar, dorukcuklar. — Düşük, verimlilik, sık sık görülen soysuzluk, genellikle bilgili, yüksek anlayış güçlerinin soydan gelme gözü pekliği, bağlı bulundukları toplum katlarına göre köklüdür insanlık ekonomisinde: us tanır, tinsel gelişmenin en dış ucunda sinirli bir gelecek korkusunun nedenli çok büyük olduğunu bundan çıkarmayı gerekser: böyle insanlar insanlığın doruklarıdır - onlar dorukçuklarda sürekli koşmayı istemezler..

— 197 —

Bir tek kişi bile sıçrama yapmaz. — İnsan hızla ilerlemiş, bir çelişmeden bir başkasına atlamış görünürse kesin gözlemler içinde bile, hani yeni yapının eskisinden çıkıp geldiği yerde, dişliler bulunacak. Bir ya-

şamyazarının ödevi var şöyle: temel yargılara göre düşünmeli yaşam üstüneki bir tek sıçrama dahi yapılmasın.

— 198 —

Az çok saltça. — İyi yıkanmış yırtık pırtıklar giyen bir kimse bile az çok arı duru giyer, oysa gene de giydiği yırtık pırtıklardır.

— 199 —

Bir kıyıya çekilmiş tek başına yaşayan kişi söylüyor. — Pek çok bıkkınlık, mutsuzluk cansıkıntısının ödülü olarak kendi içine, doğaya derinlemesine girişin çeyreksaatları biçiliyor - ne varsa kendisiyle birlikte götürmeyi gereken gönüldeşsiz, betiksiz, görevsiz, tutkusuz kendi içine kapanmış, kıyıya çekilmiş kişi gibi-. Can sıkıntısına karşı çok iyi sığınaklar yapan kimse kendine karşı da sığınak yapar: kendi iç kaynağından gelen yatıştırıcı içkiyi içmeye yanaşmaz bile..

— 200 —

Yanlış ünlülük. — Yalnız bilim yoluyla, başka deyimle coğrafyaya özgü olan şöyle böyle önem taşıyan doğa güzelliklerinden iğrenirim, oysa onlara karşı ancak güzelliğe susanmış anlamda susuzluk duyulur: sözgelimi Cenevrede Montblanc'ın görünüşü - az çok bilginin ivedici başiçi (beyin) sevinci yardımı olmayınca anlamı da yok onun. Orada daha yakın tepeler daha güzel, daha anlamlıdırlar - oysa «uzun sürmez bu yükseklik», şu cılızlaşmaya eklenen saçma bilgi gibi, Göz karşı koyar bilmeye bu sıra: onun karşıtı içinde gerçekten sevinç duyulabileceği gibi!

— 201 —

Eğlence gezintisi. — Onlar hayvanlar gibi çıkar tepeye, öyle budala, öyle terleyerek; yolda güzel görünüşlerin olduğu unutulmuş onlara söylenmeye.

— 202 —

Pek çok ile pek az. — Pek çok yaşar insanlar, pek az düşünürler şimdi: onların aşırı açlığı, karnağrısı vardır, bu yüzden cılızlaşırlar boyuna, öyle de çok yerler ki. - şimdi «yaşamadım» düpedüz bir dangalaktır.

— 203 —

Son ile erek. — Her son erek değildir. Ezginin sonu ereği değil onun, oysa ezgi sonuna da ulaşamadı, ereğine de varamadı. Bir benzetiş..

— 204 —

Büyük doğanın yandaş olmayışı. — Büyük doğanın yandaşsızlığı (dağda, denizde, ormanda, çölde) beğenilir, ancak kısa bir süre: daha sonra katlanamayız buna. «bunların bize bir söyleyeceği var mı? Biz onlar için yokmuyuz yoksa?» Böyle doğuyor bir **kişinin güçsüz oluşundan dolayı büyük suç** duygusu.

— 205 —

Düşünceleri (erekleri) unutmak. — Gezide çokluk unutulur erek. Aşağı yukarı her uğraşı bir ereğe varma aracı olarak seçilir, öyle başlanır, son erek diye sürdürülür. Ereklerin unutulması sık sık yapılan bir deliliktir.

— 206 —

Düşüncelerin (idelerin) güneş yörüngesi. — Bir düşünce ufukta eş durumda yükselirse bu sırada tinin ısısı da alışılabeldiği üzre çok soğuk olur. Düşünce sıcak-

lığını adım adım geliştirir, bu en çok olan sıcaklıktır, bir de düşünceye olan inanç batmışsa yeniden (bu en yüksek etkisini yapıyor demektir)..

— 207 —

Ne ile her nesneye karşıt olunurdu. — Şimdi biri çıkar da derseki: «Benim için olmayan bana karşıdır», böylece ne varsa karşıt yapar kendine. Bu duygu çağımıza ün veriyor..

— 209 —

Varlıklı oluştar utanma. — Çağımız varlıklı oluşundan utanç duyan varlıklılar soyuna katlanıyor ancak. Birisi için o çok varlıklıdır» dendiği duyulursa şişirici, şişmanlatıcı, yada su yapıcı bir sayrılığa bakar gibi bir duygu sarar kişiyi: böyle bir varlıklılık içinde dolaşabilmesi için onun insanlığını biraz düşünmek gerekir, o bizim ona karşı olan iğrenme duygumuzu anlamıyor bile.. Kendi varlıklılığını az çok iyilik, sayar kendince, böyle karışır bizim duygumuza insan deliliğinin bu yüksek aşaması üstüne olan acınaklı şaşkınlığımız aşağı yukarı. Eller göğe kaldırılır bağırılmak istenir «acınmalık biçimsiz, çok katlanıcı, yüzyönlü bağlılıklara vuruk, her saat beğenilmeyen bir duygu **getirebilir yada getirir** sana, bu üyelerin içinde **her** olay yirmi ulus eliyle devindirilir, senin bu durumda mutlu olduğuna bizi inandırmaya kalkışın gibi.. Sen herhangi bir yerde olorta göründüğünde senin yalnız soğuk bir iğrenme, usandırıcı, sessiz sessiz alay edici apaçık bakışlar altında iki sıra dizili erlerin arasından geçerek dayak yemekle cezalandırılmış olduğunu biliyoruz.. Senin kazancın ötekilerden daha kolay oldu: oysa o se-

vinci az aşırı bir kazançtır, senin bütün kazançlarının **korunması** daha çok emek isteyen kazançların korunmasından çok güç bir iştir. **Şimdi boyuna** acı çekeceksin, boyuna yitirdiğin içindir bu. Sana yararlı olana başkalarının boyu kanı karışıyor yeni yeni. Bu yüzden senin ensene yapışan sülüklerin orada durdukları sürece sana verecekleri acı azalmayacak! - Oysa kolay olmayacak, gene de güçtür, elinde değildir bir bakıma varlıklı olmaman: korunmalısın, yeniden kazanmalısın, varlığının kalıtımla gelen bir boyunduruğu var boynunda senin - işte bundandır bizim aldanmadığımız, **utanma,** ünle taşıdığın boyunduruk yüzündendir apaçık, sen anlayış gücünün kökünde bitkinsin, kendi başına buyruk değilsin onu taşımak için. Dokunmuyor sana bu utanma..

— 209 —

Kendini beğenmişlik içinde savurganlık. — Öyle kendini beğenmiş kişiler vardırki açıkça çok beğendikleri bir büyüklük yüzünden başkalarını övmeyi bilmezler, bu büyüklüğü kendilerine geçit veren bir önbasamak, bir köprü olarak ortaya koyarlar.

— 210 —

Alçaklık toprağı üzerinde. — Kişiler üstüne bir tasarı edinmek isteyen kimse o tasarıyı yalanlamak için ne alışageldiğini yapar yeterince, ne de içinde duran anlamsız solucanı dışarı atmak ister: çok kez kurdu öldükten sonra bütün **yemişi** çamura atar, onu insanlar için beğenilmez kılmak, ona karşı iğrenme duyurmak için, Böyle inanmış arac bulacağına, yadsınan varsayımlarla böyle alışılagelen «üçüncü günü yeniden kal-

kım»ı olanaksız yapacağına.. Aldanıyor o, **alçaklık toprağı** üzerindedir büsbütün, pisliğin ortasıda varsayımın yemiş çiğiti yeni çiğitler çıkarıyor hızla. - Öyleyse, iyice bir yana atılmak isteneni alaya almıyor, çamurlamıyor, **baş üstüne koyuyor**, boyuna budur yaptığı, içinde bulunduğu durum dolayısiyle varsayımlar çok katı bir yaşam taşıyor. Burada en son durumda şöyle davranmak gerekir: «Bir yalanlama yalanlama değil»...

— 211 —

Aktörenin çözülüşü. — Tinlerin bağlılığı çözülüp gitmiş, kesin olarak azalıyor aktöre (kalıtımla gelen, gelenekle gelen, içgüdüye vergi davranış biçimi **aktöre duygularına göre**): oysa bireysel erdemlere, ölçülülüğe, doğruluğa, tin dinlenişine dokunulmadı, - bilinçli tinin büyük özgürlüğü onlara doğru gidip **yararlı olarak** öğüt verdi bile..

— 212 —

Güvensizlik bağnazı ile güvenlilikleri. — Yaşlı: sen **dev'e** karşı durmayı, insanlara büyük olmayı öğretmek istiyor musun? Senin güvenliliğin nedir? - **Pyrrhon**: ben insanları karşımda uyarmak isterim; burda işte: varlığımın bütün yanılmalarını açıklamak, ivediliklerimi, çelişikliklerimi, ussuzluğumu bütün gözler önüne çırıl çıplak koymak isterim. Dinlemeyin beni, ben size sizin durumunuza düşmediğimi, ondan daha sıkışık bir durumda olduğumu söylemek isterim.. Gerçekliğin karşısına dikildiniz, uzun süredir bunu yapabildiniz ancak, kendiyararınıza çalışanların karşısında iğrenmeden dolayı. Ben sizin için aldatıcı, baştan çıkarıcı olacağım bende ünden, saygıdeğer olandan bir nesnecik bulursanız. - Yaşlı: çok konuştun, bu yükü taşıyamazsın sen.

Pyrrhon: böyle söylemek isterim insanlara söyleyeceğim, ben cılızım dayanamam. Değersizliğim nedenli büyük olursa gerçekliğe güvensizliği de o denli çok olur onların sözüme kanarlarsa.. Yaşlı. sen güvensizlik öğretmeninin gerçekliğe karşı olmasını mı istiyorsun? Pyrrhon: güvensizliğin, şimdi evrende olmadığı gibi, her nesneye, her kişiye karşı güvensizliğin. Gerçekliğe giden biricik yoldur o. Sağ göz sol göze güvenemez, aydınlığa bir süre karanlık denmek gerekecek, bu onun geçmesi gereken bir yoldur. Onun sizi yemişli ağaçlara, güzel çayırlara götüreceğine inanmayın. Onda küçük buğday taneleri bulacaksınız, - gerçekliklerdir bunlar: on yıl süreyle avuç dolusu yalanlar yutmanız gerekecek, gitmeyecek açlığınız da, anlayacaksınız onların yalan olup olmadığını.. Bu taneler ekilmiş, yere gömülmüştür, belki de evet belki de ürün biçme vardı: kimsecikler ona bir bağnaz olduğunu **söyleyemiyor.** Yaşlı: Ey gönüldeş! ey gönüldeş! senin sözlerin de bağnaz sözleridir! - Pyrrhon: Doğru diyorsun! Ben bütün sözlere karşı güvensizim.. - Yaşlı: sonunda susacaksın. - Pyrrhon: insanlara şunu söylemek isterim ki ben susacağım, onlar benim susmama karşı güvensizlik duyacak. - Yaşlı: el mi çekiyorsun giriştiğin işten? - Pyrrhon: geçmem gereken pek çok kapı gösterdin bana. Yaşlı: kendini büsbütün yalnız sanıyorsun. - Pyrrhon döndü, güldü. - Yaşlı: Ey gönüldeş! susmak, gülmek. - bütün felsefen bu mu senin? - Pyrrhon o en kötüsü olmayaydı..

— 213 —

Avrupa betikleri. — Montaigne'yi, La Rochefourcauldo'yu, La Bruyer'i, Fontenell'i (başka deyimle

ölüm konuşmaları), Bauvenarques' Chamfort'u okurken insan başka ulusların herhangi altı yazarlı bir bölüğünden daha yakın sayıyor kendini İlkçağa. Bu altısı dolayısiyle eskiçağ hesabının **son yüzyılanlayışı** yeniden çıkmış ortaya - onlar Renaissance'ın süregelmekte olan büyük bağlılığı içinde önemli bir üye oldular topluca. Onların betikleri ulusal beğencin, felsefe türlenişlerinin değişimi üstüne yükseliyor, onlarda alışılagelen için her betik bir parıltıdır, yada parıltı olma gereğindedir böyle bir üne kavuşmak için: onlar Alman felsefesinin bütün betiklerinden daha çok **gerçek düşünceler** içeriyor topluca: düşünceleri yapan sanat düşüncelerini, benim sırası gelince sonra anlatacağım düşünceleri içeriyor, yeterince, bu yazarlar bana çocuklar için, sürü için, genç kızlar için, Hristiyanlar, Almanlar, gene sırası gelince bir çizelgesini çıkaracaklarım için yazmamış görünüyor. Onlar grekçe yazılmış Greklerce anlaşılmış olaydılar bir Almanın övgüsüne değerlerdi doğrusu. Oysa buna karşılık yalnız Plato bizim en iyi Alman düşünürlerinin yazılarından, sözgelimi Goethe'den, Schopenhauer'den, gerçekten **anlaşılabilenlerden** daha çok değer kazanmıştır, bizim yazarların yazıbiçim kimi kımıldatmışsa kızgınlıktan dolayı susulmuş, başka deyimle karanlık, aşırı, gerçekten bir iskelet gibi cılız, - yanılmalar içinde adı geçen Alman düşünürlerinin pek azı çok acılar çekmiştir (Goethe bir düşünür olarak bulutları seve seve kucakladı, Schopenhauer cezalandırılmadın nesnelerin içinde bulunma yerine nesnelerin benzeşikleri arasında yürümedi boyuna).. Buna karşılık şu Fransızlarda bulunan pırıl pırıl aydınlık, ince belirlilik! Bunu sanata duyarlı Greklerin bile doğ-

rulamaları gerekirdi, Grekler bunların bir tekine bile aşırı beğenç duymuş, Fransız anlatımının ince anlayışlılığına tapınmış olacaklardı: daha da çok sevecektiler onları hani..

— 214 —

moda ile modacılar. — Bilgisizliğin, saltolmayışın, saçma inancın bol olduğu, alışverişin aksadığı, tarımın yoksullaştığı, papazların güçlü olduğu her yerde **Ulusal çabalayışlar** gösterir kendini. Buna karşılık çelişikliklerin belirdiği yerde **moda** egemen olur. Moda şimdi Avrupa **erdemlerinin** yanında yer alıyor. Onların bir gölge yönü olması gereklimiydi gerçekten? İlkin **erkek** giyinişi şu modacıların artık ulusal olmayanının, onun taşıyanı anlatıyor düpedüz. Avrupa erkeği şimdilik **bireysel** olarak, bir **yüksek aşama**, yada bir **halk adamı** olarak aşırı beğenç duymayı istemiyor, o, bu kendini beğenmişlik türmelerinin bile bile yapılan bir yolgöstericiliğini yasa durumuna getirmiştir: oysa Avrupa erkeği çalışma gereğindedir, onun böyle giyim kuşam, püslenme için bol zamanı yoktur, kumaşta değerli olma, özde değerli olma, karşıt düşüncede karmakarışıklıtan sıyrılma onun çalışması ile bulunmuştur, en sonunda o kendi kılığı ile bir Avrupalı insan olarak gelecekte ortaya çıkacak olanı yada çıkmak isteyeni bu okutulmuş, bu iç varlığı bakımından yetiştirilmiş uğraşılar için bir kılık olarak gösterdi. Bu sırada vurguncuların elde bulunan ulusal kılıkları dolayısiyle, çoban yada er en çok istenen düzenleyici yaşama kurumları olarak parlayıp duruyor.. Bu erkek modasının genel niteliği içinde büyük illerin genç erkeklerin, gösterişseverlerin, başıboşların kılıklarının ortaya koyduğu şu

küçük çalkantılar vardı, artık onların bu Avrupa insanları daha olgunlaşmamıştır bile. - Avrupa kadınlarının durumu da bundan aşağı kalmaz, bu yüzden onlarda görülen çalkantılar çok daha büyüktür: onlarda kılıkta Alman, Fransız, Rus olarak tanınmayı istemez, tiksinirler üstelik de, bireysel olarak kalmayı daha sever, isterler. Böylelikle kimse kendi giyimi yüzünden kuşkuya uğramuyor, toplumun daha saygı değer bir bölümüne («iyi» yada «yüksek», «büyük - evrende») bağlıdır onlar, böyle bir bölüme değil de daha çok değerli sayılanlar yanında görülmek isterler. Her nesneden önce genç bir kadın daha yaşlının giydiği bir nesneyi giymek istemez, o kılıkla daha ilerlemiş bir yaşta olduğunu sandıracak kuşkusu içindedir de ondan. Daha yaşlı olan kendisinden daha genç olana yaraşan kılıkla insanı kandırır, epeyce - hangi yarışmadan dolayı geçici modalara uymak gerekirse onlarda gençliğe özgü olan kuşksuz, özentisiz olarak görünür iyice. Gençliğin böyle açık durumlarda genç sanatçı hanımların buluş anlayışı zaman boyunca bayram düğün eylemiş, - yok bütün gerçekliği söylemek gerekirse, bir kez daha eski saray ekinlerinin (kültür) buluş anlayışı yaşayan uluslarınki gibi, genellikle bütün birlik içinde yeryuvarlağına öğütlenmiş, İspanyalılar, Türkler, eski Grekler güzel etin yasaklanışı (örtünüşü) yolunda elbir eylemiştir. Böylece insanın kendi kazancı uğrunda en iyi olanının hangisi olduğunu anlamadığı yeniden ortaya koyulmuş oluyor, erkekleri etkilemek için güzel bir gövde yapılan gizli oyun daha mutlucadır çıplak yara yarıçıplak bir namusluluktan (doğruluktan), şimdi beğencin, kendini beğenmişliğin tekeri bir kez daha kar-

şıt doğrultuda dönüyor: daha eski genç kadınlar kendi günlerinin doğduğunu anlıyorlar az çok, en sevinçli, en saçma yaratıkların yarış savaşı yeniden sesler çıkarıyor. Kadınlar nedenli çok içten sayılırsa, buraya değin olduğu gibi, onların arasında olgunlaşmamış eski toplum katı üstünlüğünden söz edilmez olmuş artık, onların bu giyiniş çalkantıları öylesine ivedici olur, süslenişleri öylesine yalınç olur. Herhangi bir konu üstüne böyle kolayından eski örneğe göre yargıda bulunulmazsa güney ülkelerinin deniz kıyılarında oturan kadınların giyim ölçüsüne göre de değil, ancak Orta, kuzey Avrupanın ülke koşullarına uymada başka deyimle Avrupanın şimdiki anlayış, şimdiki biçimlendirici yüceusu içinde en sevgili yurdunun olduğu yerde yargısını verebilir. Bütünlük içinde alındığında **değişen** modanın, modacının damgasının taşıyan bir belirti olamaz, değişme az çok geri durumdur, şimdilik **olgunlaşmamış** erkek, kadın Avrupalıyı gösterir: o, **ulusal sürekli, bireysel bencilliğin yadsınmasıdır.** O, övülmeğe değer, zaman kazandırıcıdır da ondan, Avrupanın yöreleri, tek tek illeri bütün öteki giyim işlerini düşünüyor, buluyorlarsa her kişiye biçim düşüncesi iş görmek için verilmemiş anlamına gelir bu, sözgelişi Paris uzun süredir bu çalkantılara kapılmış, bu bolluk içinde biricik bulucu, biricik yenici olduğunu ileri sürerse bu toptan yükseklere götürücü bir tutku değil doğrusu.. Bir Alman, bir Fransız ilinin bu savına karşı hıncından dolayı başka türlü giyinmek ister. Sözgelişi Albrecht Dürer'in giydiğini giyer, eskiden Almanların giydiği, bulduğu bir giysiyi giydiğini söylemekten kaçınmaz, - Almanları Alman olarak gösteren bir kılık konmamış or-

taya, ayrıca o bu kılıkla dıştan nesoy görüldüğünü, büsbütün yeni bir başın kendi çizgileriyle ondokuzuncu yüzyıla giren, Dürer giyimine karşı bir direnmede bulunup bulunmadığını da görmek ister. - Burada «modern» ile «Avrupaca» kavramların eşanlamlı olduğu yerde Avrupa adı altında pek çok ülkeler anlaşılır, coğrafya Avrupası olarak Küçükasya yarımadasını da kapsar: başka bir deyimle Amerikada buna bağlıdır, bizim ekinimizin bir kızyurdudur.. Öteyandan bütün Avrupa şu ekin kavramı altında «Avrupa» giremez, ancak Grek - Roma, Yahudi - Hristiyan bir de onların geçmişine bağlı bütün uluslar, boylar girebilir..

— 215 —

«Alman» erdemi. — Geçen yüzyılın bitiminde aktöresel bir uyanış akımının Avrupaya aktığı yalanlanamaz. O çağlar erdem gene sözkonusu olmuştu, bu erdem yükselmenin, coşkunluğun baskısız davranışlarının bulunduğunu gösteriyordu. Artık kendinden utanmıyor, felsefelerin, şiirin kişisel ününü düşünüyordu. Bu akımın kaynaklarına göre araştırma yapılıyordu. Böylece bunu yapan ilkin gizemci Rousseau çıktı ortaya, yazılarının basımından sonra - aşağı yukarı şöyle deniyordu: o gizemci olarak açıklanan yazılarına göre - kendi uydurduğu bir takım ilgi çekiciliklerden sonra tanındı (o da, ulusu da bir ülkücü (ideal) biçim içinde çalıştılar boyuna) öteki kaynak büyük Roma stoacılığının yeniden ortaya çıkışı içinde Fransızların Renaissance çalışmalarına çok önem kazandırıp sürdürdüklerinde duruyor. Onlar eskiçağa vergi biçimlerin yeniden ele alınması (onlara özenti) dolayısiyle eskiçağ niteliklerinin yeniden işlenmesi yolunda en olağanüstü ba-

şarılarla günümüze değin geldiler: onlar en yüksek ünler için bir belirtim (unvan), yeni insanlığa bugünü değin en iyi betikleri, en iyi kişileri veren bir ulus olarak saklanıyorlardı. Bu iki katlı örnek oluş, ğimezci Rousseau'nun, yeniden uyanan Roma anlayışının iki katlı örnek oluşu, daha güçsüz komşuları etkiledi, Almanya da böyle anlaşıldı aşağı yukarı: o Almanyaki kendi yeni, iyice alışılmamış hızlanışının sonucunda istem ile öz-egemenliğinin büyüklüğü yolunda kendi yeni özel erdemini başkalarını şaşırtıcı bir nitelikle ortaya koydu, «Alman erdemini» evrene saçtı, bundan daha soylu olanı, bir kalıtım diye veremezmiş gibi. Aktöresel isteğin bencillik, büyüklük konusunda Fransız uyanışını kendilerince aktaranlar borçluluklarını unutmadılar. Nereden geliyor Kant'ın aktöreciliği? Birkaç kez anlattı bunu: Rousseau'dan, yeniden uyanan stoacı Romadan. Schiller'in aktöreciliği: gene o kaynaklardan, o kaynakların ululanmasından. Beethoven'in aktöreciliği şöyle yükseltiyor sesini: o Rousseau'un sonsuz övgüsüdür, eski Fransızların, Schiller'in. İlkin «Alman gençliği» onlara olan borcunu unuttu, bu arada Fransız hıncının söylevine (dinci söylevine) kulak verildi, bir süre çok bilinçli olarak her Alman genci başka gençliklerin yanında öndiziye geçmede yeterli sayıldı. Alman gençliği onun babalığını sezeydi yerinde olarak Schiller'in, Fichte'in, Schleiermacher'in yakınlığını düşünürdü, oysa onun büyük babaları Paristeydi, Cenevrede araştırma yapma gereğindeydi, onun inandığına inanmak çok kısa görüşlülüktü, erdem otuz yaşından çok değildi de ondan, Eskiden bu «Alman» sözünde bile ek olarak bir erdemin bulunduğu konusu üzerinde anlaşılmıştı: öyle-

ki bugünkü günedeğin unutulmuş artık bu ek sözü şu adı geçen aktöre uyanışının, aktöre görüşlerinin **bilgisi** konusunda, ancak yıkımlar, geıiye doğru gidici devinmeler ayırd ediliyor artık. Kant'tan buyana düşünülen bütün bu Alman, Fransız, İngiliz, İtalyan aktöre felsefesi bu ekkonularla, oyana buyana öğrenim için gönderilenlerle nedir? Helvetius'a karşı yarı Tanrıbilimci bir kötü düşünce, uzunboylu yorulmalarla, savaşmalarla elde edilen özgür görüşü doğru yolun göstericisi, başka deyimle son kez onun açıklayıp toparladığını yadsıma neden.. Bugünkü güne değin Helvetius bütün Almanyada bütün gerçekçilerin, bütün iyi aktörecilerin, iyi insanların en iyi yerenidir..

— 216 —

Klâsik ile romantik — Romantik düşünceli anlayış güçleri klâsik olanı bir gelecek görüşü ile nedenli birlikte götürürse götürsün - bu iki türün boyuna var olduğu gibi, birinciler çağlarının gücünden, ikinciler ise **cılızlığından** doğuyor.

— 217 —

Öğretmen olarak makine. — Makine içiçe girmiş insan yığınları dolayısiyle eylemlerde bulunurken, her kişinin ancak **bir** iş yaptığı yerde öğretir öğreteceğini. Makine örgütlenme bölümünün, savaş yönetiminin bir örneğini verir. Bu yüzden bireysel bir kendi başına buyrukluk öğretemez: **bir** makine, **bir** erek için her bireyden bir araç yapar: belli bir yerden yönetilmenin yararlılığını öğretmek içindir bu..

— 218 —

Yerleşme yok. — Küçük ilde seve seve otururlar,

zaman zaman bizi en kendi içine kapanmış yalnız, en açılmaz doğaya doğru iter bu: sonra, başka deyimle, bu doğa bizim için yeniden saydam olursa. En sonunda **sağlığa ulaşmak** için bu doğadan gideriz büyük ile gene. Bir kaç gidiş - geliş daha olur bu yerden, - buluruz onun bardağının durduğu yeri - küçük ille başlangıçta olduğu gibi, yeniden başlar dolaşım. - işte böyle yaşar yeniler (modernler): her nesnede az çok **köklü** olanlar öteki çağların insanlarına benzeyenler, **yerleşmek** için.

— 219 —

Makine ekinine karşı tepki. — Yüksek düşünme gücünün bir ürünü olan makine kendine yardımcı olan kişilerin yanında durur, daha aşağı düşüncesiz güçleri devindirir yalnız. Makine uykuya dalmış aşırı bir gücü çözer bağdan, bu bir gerçek, oysa makine yükselenleri, daha iyi iş yapanları, sanatçı olanları kımıldatmaz bile. Çalışır makine tek düzenli - bir karşı etki doğurur sürede, boyuna değişen, boş gezenlere susamayı öğreten kuşkulu bir sıkıntı verir tine..

— 220 —

Aydınlanmanın korkulurluğu. — Yarı çılgınca, aktörece, hayvanca-taşyüreklice, aşırı ölçüde birleşmeden alınan tada düşkünce, daha doğrusu duygusal, kendinden geçirici, şu **geriletici özü** ortaya koyucu, **gerileme karşısında** Rousseau et ile tin olmuştu - bütün bu varlık sinsi iki yüzlü bir taşkınlıkla şimdi bile **aydınlanmayı** ışıklandırıcı bir görkem içinde bu aydınlanma ile parlamaya başlayan başa oturttu: gerçekte bu varlığa yabancı olan aydınlanma kendi kendini yönetiyor, o, bulutlarla geçip gidecek olan bir ışık parıltısı gibi durgundur, uzun bir süredir yalnız kişi teklerini değiştir-

mekten dolayı kıvançlıdır: bu aydınlanma pek yavaş olarak ulusların törelerini, kuruluşlarını bile değiştirmiş olaydı.. Oysa şimdi güçlü, birdenbire ortaya çıkan bir varlığa bağlıdır, aydınlanmanın kendisi bile güçlüdür, birdenbire yapılmıştır. Onun korkulurluğu büyük gerileme kımıldanışına yolaçan kurtarıcı, ışıklandırıcı yararlılıktan daha büyük olmuştur. Bunu kavrayan, hangi karışımdan çıkarıldığını, kirletmeden dolayı dile getirildiğini bilir de: sonra, o **kendi kendine,** aydınlanmanın yapıtını **sürdürmek,** gerilemeyi daha doğarken hınçla boğarak ortaya çıkamaz duruma getirir....

— 221 —

Ortaçağda tutku. — Ortaçağ büyük tutkuların çağıdır. Ne ilkçağın ne de bizim çağımızın böyle bir tin genişlemesi vardı: onun **boşluğu** daha büyüktü, daha uzun ölçülere vurulmuştu. Barbar ulusların doğasal orman gövdeliliği (yabanlığı), tarikatçı hristiyan gençlerinin boyuna parlayan, dipdiri gözleri, en çocuksu en dilekanlıca olan, aşırı olgun, yaşlılıktan dolayı pek yorgun, yırtıcı bir hayvan yontulmamışlığı vardı, sonraki çağ anlayışının ise ince duygululuğu, sivriliği - o çağlar bütün bunların bir kişide toplandığı pek seyrek görülür bir olay değildi. Biri bunu tutkuda başarırsa, duygunun hızlı ırmağı daha güçlü, su çevrentisi daha şaşırtıcı, düşüş daha derin olurdu ötekinden gereğince. - Biz yeni kişiler burada yapılan yıkımla kıvanç duyabiliriz..

— 222 —

Ilgarlama ile biriktirme. — Bütün tinsel devinme-

ler ileriye gider, onların büyükleri ılgarlama, güçlükleri biriktirme umud edebilirler. Bu yüzden Alman Reformu ileri gitti, sözgelişi...

— 223 —

Sevinçli Tinler. — İçkiye, esrikliğe, pisliğin kötü kokulu bir türüne şöyle bir göz atılacak olursa yaşlı Almanların içi sevinçten taşar, - yoksa canlarının sıkıldığı gündür, işte onların anlayış içtenliği oradadır..

— 224 —

Savurgan Atina. — O çağlar Atina balıkpazarının düşünürleri, ozanları vardı, Grek savurganlığı boyuna arı duru bir görünüş taşırdı, Roma, Alman savurganlığına göre. Juvenali'in sesi orda oyuk bir trampet gibi gürledi: ona sevinçli, çocuksu bir kahkaha karşılık vermişti...

— 225 —

Greklerin usluluğu. — Orada başarmayı, önde gitmeyi istemek doğanın altedilmez bir davranışıdır, eşitleştirmenin bütün saygılarından, sevinçlerinden daha eski, daha soyludur, Grek devletinin eş durumda yapılan musiki-idman yarışmaları vardı, böyle sınırlı bir güreş alanında her istek siyasal düzeni korkuya vermeden yerine getirilebilirdi. İdman, musiki yarışmasının son çöküşü ile Grek devleti de içtedirginliğine, çöküntüye uğradı..

— 226 —

«Sonsuz Epikuros». — Bütün çağlarda yaşamış, yaşıyor Epikuros, şu bilinmeyen, Epikurosçular denen, denmekte olanlar ünsüz yaşıyorlar bilgeler arasında..

O, kendi de unutmuş adını: onun fırlatıp attığı ağır bir yüktü o...

— 227 —

Üstünlük yolu. — Öğrenci Almanla Alman öğrencinin konuşma biçiminin öğrenim görmeyen öğrenciler arasında bir kaynağı vardır, bu öğrenim görmeyen öğrenciler ağırbaşlı arkadaşları arasında bir üstünlük sağlarlar, yetişmede erdemliliği, okumuşluğu, düzeni, bütün üstü örtülü olayların ölçülülüğünü ortaya çıkarmayı, bu olanlardan çıkarılan sözleri süreklice dile getirmeyi daha iyiler, daha okumuşlar gibi biliyorlar, yalnız bakış içinde bir şeytanlıkla, onunla atbaşı giden bir yüz buruşturmakla yaparlar bunu. Üstünlüğün bu dilinde - Almanyada kökten yeni olan biriciklerin - devlet adamları, gazete eleştiricileri de ellerinde olmadan konuşuyorlar imdi: sürekli alaylı bir Citiren, bir tedirgin, uyuşmaz, göz şaşılığıdır bu, sağa sola kayan, bir kazayakçığı, yüzburuşturma Almancasıdır bu...

— 228 —

Gömülenler. — Geri çekiliyoruz şimdi gizli olana: çağımızın siyasal, sosyal ilişkilerinin bizi yeterli kılmadığından, ya da başka kişisel bir mutsuzluğumuzdan dolayı değil, geri çekilişimizle güç biriktirmek, güç toplamak istiyoruz, **daha sonra** bu güçler ekinin başına sıkıntı getirecekler, bu çağ nedenli çok **bu** çağsa **onun** ödevi de böyle iş görür. Biz bir başvarlık (kapital) kuruyor, onu güvenle yerleştirmeye çalışıyoruz: hani çok korkulu çağlarda onu **gömdüğümüz** gibi...

— 22 9—

Tinsel Tyranlar. — Çağımızıda her kişi aktöresel

bir akımın baskısı altında sayrı olup kalmak, kendindeki «değişmez düşünce» den söz etmek için Theophrast ile Moliére'in kişileri gibi pek sıkışık durumda kalacaklardı. Orda bir gezinti yapmaya kalkaydık üçüncü yüzyılın Atinasında delilerle ne denli dolup taştığını görürdük. Şimdi bütün başlarda bir **kavramlar** demokrasisi egemenliğini sürüyor. — **Pek çokları bir araya geliyorlar beydirler:** tekcil bir kavram var **bey** olmak isteme, o da söylendiği gibi «değişmez düşünce».. Bu bizim tiran olan türümüz, - biz deliler evine bir göz atalım...

— 230 —

Korkulu göç. — Rusyada bir anlayış göçü var: iyi betikler okumak, iyi yazmak için sınırlar aşılıyor. Anlaşılıyor, orada tinin bırakıp gittiği anayurt küçük Avrupayı yutmak isteyen Asyanın öne doğru uzayıp açılan ağzının suyunu akıtıyor..

— 231 —

Devlet çılgınları. — Yunanistanda kralın din sevgisi kenti aştı, işte o gün krallıkla göçüp gitti. Orada bir kavram bir kişiden çok değer taşıyordu, sevilen insanlar için olduğu gibi seven için de başda bir uyarım yapmıyordu (- insanlar nedenli çok sevildiklerini bilirse o ölçüde saygısız olurlar çokluk, onlar sevgi için önemsiz kalırlar, bir ayrılık çıkar ortaya gerçekten), işte bu yüzden kent-devlete duyulan saygı önde gelen herhangi bir ilhana (prens) duyulan saygıdan çok daha büyüktü. Grekler eski tarihin devlet çılgınlarıdır, yeni tarihin de öteki uluslar...

— 232 —

Gözlere önem vermemeye karşı. — İngilterenin aydın bir toplum katında, Times okuyanlar da her on yıl görüş gücünde bir azalma olduğunu göstermedi mi dersiniz?

— 233 —

Büyük yapıtlar, büyük inanç. — Her kişinin büyük bir yapıtı, arkadaşlarının da o yapıta karşı büyük bir inancı vardır, ayrılmazdır onlar: oysa birincinin çağlara bağlı olduğu apaçıktır..

— 234 —

Tatlı tatlı konuşan kimse. — «Kendimi iyi sezmiyorum» dedi biri, topluma karşı olan eğilimini açıklamak için. «Toplumun kursağı benimkinden daha güçlüdür, o katlanıyor bana.»

— 235 —

Tinin göz kapaması. — Davranışlar üsttine düşünmeye alışılmış, çalışılmış, bu yüzden davranışta (yalnız beti yazmada, yemede, içmede) gönül gözünü yummak gereklidir kendince. Evet, böyle anlamalı sıradan insanlarla konuşmada kapalı gözlerle düşünür, - başka deyimle sıradan düşünmeye ulaşmak, onu kavramak için. Bu göz-kapama bile bile yapılan daha iyi iş görücü bir eylemdir..

— 236 —

En korkunç öcalma. — Bir yavıdan iyice öcalmak istendiğinide bütün gerçekliklerin, doğrulukların ele geçirilinceye, ona karşı ölçülüp biçilip son koz oynanıncaya değin beklemek gerekir: öyleki öcalma doğrulukla göçüp gitsin.. Bu öcalmanın en korkunç türüdür:

öcalmanın kendi çıkarına başvuracağı bir yer yoktur. Böyle aldı öcünü Voltaire Piron'dan, bütün yaşamı, yaratması, istemi üzerine yöneltilmiş beş dizilik bir yazı ile: öyle çok söz, öyle çok gerçeklikler, Büyük Friedrich'ten de böyle aldı öcünü (Ferney'den ona yazdığı bir beti ile)..

— 237 —

Lüks vergisi. — Dükkândan gerekli, yararlı nesneler alınır çok para ödeme gereğinde kalınır, kişi kendine düşeni öder bu işte, orda satılır olan ne varsa pek az alıcı bulur: savurgan, ölçüsüzce yaşamaya tutkulu kendi kendine kötülük eden böyle sıradan kimseler böylesine bir vergi uygular..

— 238 —

Neden dilenciler bugün bile yaşıyor. — Bütün adaklar (sadaka) yalnız esirgeyicilere verilecek olursa bütün dilenciler açlıktan ölüp gider topluca..

— 239 —

Neden dilenciler bugün bile yaşıyor. — Ey büyük adayıcı (sadaka verici) kadın korkaklıktır..

— 240 —

Düşünür konuşmadan nedenli yararlanır. — Gizlice dinleyen olmaksızın insan çok nesneleri dinleyebilir, iyi görebilir, zamanın kendi kendine gözden uzaklaştığını anlayabilirse. Oysa bilmez insanlar bir konuşmadan yararlanmayı. Gerçek **dinleyicinin** çokluk geçici olarak karşılık verdiğini, inceliği yüzünden bu arada bir iki söz etmekle yetindiğini anlamazlar bile. Çok ilgi ile bakar karşı durmak istediği konuya, buna karşılık dinleyici kendi pusu kurucu belleği ile başkasının açığa

vurduğu ne varsa başarır, sesle, tutumla yapar bunu açığa vurdugu gibi..

Alışılmış bir konuşmada yanyana giden, burada şurada küçük çarpışmalar yapan iki gemi gibi olmayı düşünür her yönetici, karşılıklı olarak iyidir düşündükleri, komşu gemiler birbiri ardından gelse de, çekilse de..

— 241 —

Kendini bağışlatmak için sanat. — Bir kimse çok iyi iş yapması gerektiğinde yapamaz da kendini bağışlatmaya çalışırsa onu daha kolay suçlu sayarız, bir duygu uyanır içimizde onu beğenmeme yolunda..

— 242 —

Elde olmayan göçüş. — Derine dalıyor düşüncelerinin gemisi, yokolabilirsin bu sevinçli, bu sürekli karşıt tutumlu kişilerin sularında. Pek çok kum sıraları, sığ yerler vardır oralarda. Dönüp dolanıp duracaktın şu şu sürüp giden şaşkınlık içinde, onlar da şaşkınlığa uğrayacaktılar, senin şaşkınlığın yüzünden, nedenini bilmeyişlerinden..

— 243 —

Tilkiler tilkisi. — Gerçek bir tilki uzanamayacağı üzüme o bozulmuş demez, başkalarının önceden aldığı ulaşabildiklerine de demez..

— 244 —

Yakın gidiş geliş. — Sıkı fıkı olur birbirine bağlanırsa insanlar kendi topluluk ufuklarında daha dört gök yolunun olduğunu görürler, ancak ayrı ayrı saatlarında ayırd ederler bunu..

— 245 —

Iğrenmenin susuşu. — Bir kimse olarak, insan olarak derin, acıklı bir değişmeye uğradı, bunun kanıtını

da koydu ortaya açıkça. Dinleyiciler anlamadı bile! Büsbütün yaşlılardan vardı ona inanan! Bu alışılmış deneme iğrenti verdi bir takım yazarlara: kişi anlayış gücüne yüksek bir ilgi gösterdiler, övündüler, işte o gün anladılar yanılmalarının susmak olduğunu..

— 246 —

İş ağırbaşlılığı. — Bir takım devletlerin, ileri gelenlerinin işleri uzun boylu alışkanlıkları yüzünden **başı boş kimsenin dinlenme** türündendir. Öyle bir kimse bu görevleri bundan dolayı ağırbaşlı, bir gönül isteğiyle benimser, başka kimselerin seyrek görülen boş zamanlardaki kalkınmaları, gönülverişleri benimsediği gibi..

— 247 —

Gözün iki anlamlılığı. — Nedenli titreşir, taşarsa bir su birintisi ayak basınca öyle olur insan gözünde de kuşkululuklar, iki anlamlılıklar, sorulur onlaraca: aaa bir titreme mi o? Bir gülüş mü? yoksa ikisi mi dersin?

— 248 —

Olumlu, olumsuz. — Kimseyi gereksemez bu düşünür, yalanlar onu: o yeter kendi kendine.

— 249 —

Boş ağların öcü. — Yorgunluk dolu bir işgününün akşamında boş ağlarla evine dönen balıkçının acı duygusunu taşıyan kimseler karşısında tartar insan kendini..

— 250 —

Onun hakkı geçerli değil. — Erk üzerinde işlemek yorgunluk verir, mutluluk gerektirir. Bu yüzden bir çokları iyi, pek çok iyi hakkını geçersiz kılar, bu hak

bir türlü erktir, onlar onu işleme konusunda üşengendir, korkaktır. Bu yanılmaların giydiği örtü-erdemlerinin adına **gözyumma, katlanma** denir..

— 251 —

Işık taşıyan. — Toplumda güneş ışığı olmayaydı, onu yeni doğmuş yaltaklanıcı kediler alıp içeri götürmeyeydi, ben bu adı geçen sevimlileri düşünüp dururum.

— 252 —

En çok yabanlık. — İnsan biraz bolundan önlenir, biraz da yer içerse bu en çok yabanlık demektir işte..

— 253 —

Işıkta. — İnsanlar daha iyi görmek için değil, daha parlamak için ışığa doğru itinirler. Kimin önünde ışık saçılırsa seve seve ışık değeri verilir ona..

— 254 —

Aşırı sevgi düşkünü. — Aşırı sevgi düşkünü Hypochonder) acılarını, yıkımını, yanılmalarını kökten benimsemek için yeterince anlayışı, beğenci olan bir kişidir. Onun üzerinde beslendiği yöre çok küçüktür yalnız. Bu yüzden yayılır eninde sonunda tek tek küçük bitkicikleri bulayım diye. Bu sırada bir kıskanç, bir eli sıkı olurki çekilmez artık.

— 255 —

Geri vermek. — Hesiodos bize yardım eden komşuya iyi ölçüyle, elden geldiğince bol, yada gücümüzün yettiğince geri vermeyi (ödemeyi) öğütlüyordu. Kıvanç duydu bunun üzerine komşu, bir de çıkar sağladı eski açık yürekliliği ona da ondan, buna karşılık ödeyen de kıvanç duydu, yardımlaşma gereği ile bu küçük açık

gönüllülüğü küçük bir baskın çıkışla geri aldı bağışlayan bir kimse olarak..

— 256 —

Gerekliden daha ince. — Bizim gözlem duygumuz başkaları güçsüzlüğümüzü algılasa bile, başkalarının güçsüzlüğü için olan gözlem duygumuzdan çok daha incedir, bu gerekenden daha ince oluşu yüzündendir onun..

— 257 —

Gölgelerden bir ışık. — Büsbütün gecemsi insanların yanında nedense bulunur bir aydınlık tin kurala uygun, onlara bağlı olduğu gibi. O da bu aydınlık tinin yaydığı ışıksız gölgeye benzer ,işte..

— 258 —

Öcalmasın mı? — Öylesine çok ince öcalma türleri vardır ki bunlardan bir teki bile getirir istediğini yerine, yada bırakabilir, dayandığı bir neden vardır öcalmanın: bütün evren bir süre sonra onun öcünü aldığı konusunda uzlaşmaya varacak.. Böyle bir insanın gönlünde yeri yok öcalmanın. O kimse öcalmayı **istemeyendir,** bir kez bile çıkmaz ağzından o söz, öcalmanın yerilmesi yüksek, çok duygulu bir öç olarak yorumlanır, **duyulur.** —Kişinin böyle **bıkkınlık** verici bulduğu eylemi yapması gerekli değildir..

— 259 —

Saygı gösterenin yanlışlığı. — Her kişi bir düşünüre kendiliğinden bu düşüncelere, bu anlatıma ne yolla ulaşmış olduğunu gösterirse az çok saygıya, beğenilmeye değer bir söz edeceğinden dolayı inanır, düşünürün böylesi bildirilerinde kıvanç duyar yalınız, oysa sık sık

onun düşüncelerine, anlatımına karşı bir kuşku uyanır: o ikisini de yeniden onarmayı göze aldı.. Bir kimse ululanmak istediğinde uzlaşmanın anlatımından sakınma gereğindedir. Uzlaşmayı bir eş eğitim aşaması üstüne oturtur. Pek çok durumlarda toplumsal uygunluk olayı bir kanıyı dinlemek içindir, bu kanı bizim olamaz, ancak eski olan, eski öğrenim görmüş bulunan kimse bilgisinin çığlığını basarsa bizim ufkumuzu aşar gider.

— 260 —

Beti. — Beti bildirilmemiş bir görmeye geliştir, postacı da birden ortaya çıkan, beklenmeyen durumların aracısıdır: insan sekiz gün boyunca bir saat beti almak, ondan sonra da yıkanmak gereğindedir.

— 261 —

Sanık. — Biri diyor ki: ben **sanık oluşuma** pek küçük yaştan bu yana karşıyım: bu yüzden ben her çıkışmada az çok bir gerçeklik bulurum, her övgüde de bir ussuzluk.. Övgü benim için güç alışılır, çıkışma ise yüksek değer kazanır.

— 262 —

Eşitlik yolu. — Dağa tırmanmanın bir kaç saatı biri aşağılık olandan, biri de kutludan olmak iki eş yaratık getirir ortaya. Bitkinlik **eşitliğin, kardeşliğin** en kısa yoludur, sonunda **özgürlük** uyku dolayısiyle bırakılır gider.

— 263 —

Suç yükleme. — Kuşku bir iz üzerine geldiğine göre onu kaynağını açık yürekli, sıradan yavılarında aramaz insan. O yavılar bizim için olaydı bir tek inancın

bile yavısı olmazlardı. Oysa uzun bir süre kendilerinden en çok yararlık gördüğümüz kimseler, herhangi bir nedenden dolayı bu konuda gizlilik içinde bulunanlar, bizden bir nesne edinemeyenler,— yüz kızartıcı bir olaya dökerler işi. Onlar bir kez bile benimsenmeyecek olan inançlar bulurlar, kendilerine yıkım getirebilecek inançlar, bizi çok yakından tanımış, anlamış olmalarından dolayı. Avunmak için öylesine kötü suç yüklemelere girişirler, bu suç yüklemeler senin gövdene bulaşan sayrılıklarıdır başkalarının, onlar toplumun aktöresel bir gövde olduğunu bilirler, başkalarının yararlandığı bir sağlık koruma yolundan sen de yararlanabilirsin..

— 264 —

Çocuk uçmağı. — Çocuk mutluluğu Greklerin öykülediği Hyperboreenlerin(1) mutluluğu gibi bir masaldır. Bunlar mutluluk gerçekten yeryüzünde ise bizden uzaktır, yeryüzünün öteki ucundadır diye düşünürlermiş. Eski insanlar şöyle düşünürdü: insan gerçekten mutlu olabilecekse elden geldiğince bizim çağımızdan uzak kalmalı, yaşamın uçlarında, başlangıçlarında olmalıdır. Bir takım insanlar için çocukların bu masal örtüsü arasından bakışı onların katılabileceği en büyük mutluluktur: «bırakın çocukcağız bana gelsin, onundur uçmak» derse masal uçmağın avlusuna değin gidilir kendiliğinden. - Çocuk uçmağı masalı çağdaş evrende bir duygululuk nesnesinin bulunduğu her yerde geçerlidir.

(1) **Hyperboreen: Eski Grek masallarında geçen uzak doğulu bir boy.** **Ç.**

— 265 —

Beklemezler (sabırsızlar). — İstemez oluşan bir nesneyi oluşan insan: bu yüzden beklemezdir o. Delikanlı uzun bir öğrenimden sonra acıları, yoksunlukları, onun insan ile nesneler tablosunu bütünlemesini beklemek istemez. Biteni, ona sunulanı bağlılıkla, inançla benimser, bunlar ona tablosunun çizgileri, boyaları olarak önceden verilmelidir, verir kendini bil bilgeye, bir ozana yürekten, uzun bir süre başkasının işini görür boşuna, kendi kendini yadsıma gereğini duyar, epey de öğrenir bu arada: oysa öğrenmeğe, bilmeğe en çok değeni unutur delikanlı - kendi başına yaşam boyunca bir partici olarak kalır. Çok can sıkıcıdır, ter döktürücüdür, boyaları, fırçayı, kanaviçayı buluncaya değin kendini tutmada! Artık uzun bir süre gerekmez kendi yaşam sanatının ustası olması için - oysa en azından kendi çalışma yerinde kendi başına buyruk olmalı..

— 266 —

Bir tek eğitmen bile yoktur. — Kendi kendine eğitmeden ancak düşünür olarak söz edilebilir. Başkasının eliyle gençlik eğitimi ne bir denemedir, ne de bilinmeyenlere, bilinmez olanlara götürülmüş olma, yada egemen olan yeni varlığa, geleneklere, törelere, uydurmak için köklü bir yarışmadır: iki durumda da düşünürün böyle bir tutumu gereksizdir, bu yürekli, doğru bir kişinin **biz doğanın özünden çıkmışız** dediği ana-babanın, öğretmenlerin bir yapıtıdır ancak. Evren anlayışına göre biraz uzun sürmekle gene de günü gelmiş, kendiliğinden **açılıp ortaya çıkmış**, artık düşünürün görevi başlamış demektir, şimdi eğiticiyi değil de bir kendi kendini yetiştireni denemeye, düşünürü yardıma çağır-

manın günüdür..

— 267 —

Esirgeyiş ile gençlik. — Üzülürüz bir delikanlının dişlerinin kırıldığına, bir başkasının gözlerinin görmez duruma getirildiğini duyunca. Onun varlığına sokulan her karşı koyulmazlığın, umudsuzluğun nedenli büyük bir üzüntü olacağını biliriz! Bunun içinmidir acındığımız bu konuda gerçekten? Gençliktir bizim üzerimize aldığımızı ilerletecek olan, onun gücündeki her azalış ·ık siliş yıkım getirir eline bırakılan yapıtımıza. Bir yakınmadır ölümsüzlüğümüzün kötü güveni üstüne,· yada biz kendimizi insanlık - görüşünün bir yerine getiricisi olarak duyuyorsak bu yakınma bir görüşün bizimkilerden daha güçsüz ellere bırakılması ile göçüp gideceğinden dolayıdır.

— 268 —

Yaşam çağları. — Saygı değer bir deliliktir dört yılevresinin (mevsimin) dört yaşla karşılaştırılması. Yaşamın ne ilk yirmi yılı, ne de son yirmi yılı bir yılevresine uyar: bundan anlaşlıyor saçların aklığı ile kar bir de benzeri boya oyunları arasında yapılan karşılaştırma ile yetinilmeldiği. Şu ilk yirmi yıl yaşam için, bütün yaşam çağı için gerçek bir önsepinime (önhazırlık) dir, uzun bir yılbaşı günü olarak, son yirmi yıl bütün çevreyi gören, içten olan bir çağdır, daha önceden bütün kişilerce yaşanmış olan toplu bir çınlayışa götürür insanı dosdoğru, hani her Sylvester günü küçük ölçüde akıp giden bütün yıllar yapıldığı gibi.. Gerçektir insanın içinde yıldönemleri (evreleri - mevsimler) ile karşılaştırmaya yatkın bir sürenin bulunduğu. Bu süredir yirminci yıldan ellinci yıla değin olanı.. (bir

kabartı, bir yay içinde onyıllık süre, her kişinin kendi denemesine göre bu kaba eklemeyi inceltmenin gerekliliğini kendiliğinden anladığının, onu düşünme gerekliliğinin bir belirtisi düpedüz.) Her otuz yıl yaza, ilkyaza (bahara), güze uyar, insan yaşamının kışı yoktur, ne yazık ki insan yaşamının kış çağları adı verilmek istenen katı, soğuk, tek başına, düğüm düğüm olmuş, umutsuz, verimsiz **sayrılık çağları** seyrek değildir. Yirmi yıl, sıcak, sıkıntılı, fırtınalı, verimli kılıcı, yorucu, yirmi yıl gün bitip akşama vardığında Tanrıya övgüler döker, siler alnının terini insan: yirmi yıl güç gelir çalışma, gerekli de görünür ya, - yaşamın **yazıdır** işte bu yirmi yıl. Onun **ilkyazıdır** otuzuncu yıl: bir sıcak, bir soğuk hava, boyuna tedirgin, boyuna dürtücü: fışkırıcı özsu, yapraklar dolmuş, çiçek kokusu dört bir yanda: pek çok büyüleyici günaçımları, geceler, kuş ötüşünün bizi uyandırıp çağırdığı iş, düpedüz bir gönül işi, özel bir dinçliğin tadı, güç verir daha önceden tadına varılmış mutluluklarla. Sonunda kırkıncı yıl: gizlilik dolu her nesnenin sessiz duruşu gibi, yüksek geniş bir dağ ovasınca serin yellerin estiği, üzerinde pırıl pırıl bir gök bulutsuz, güne gecelere yumuşak yumuşak bakan boyuna: ekin toplamının, yürek şenliğinin çağı - işte yaşamın **güzü**...

— 269 —

Şimdiki toplumda kadın anlayışı. — Kadınların şimdi erkeklerin anlayışı üstüne düşünmelerinden onların her nesneyi daha önceden süslenme sanatlarında göz önünde bulundurdukları sonucu çıkarılabilir. O zaman kadın anlayışının, pek kavrayışlı görünüş tekliğinin daha özel olarak altını çizmek gerekir: çokluk böy-

le gizlenir onlar, buna karşılık saçın düzensizlik yüzünden alına dökülüşü ile kendilerine canlı, tutkulu bir anlayışsızlık anlatımı vereceklerine inanırlar, bu nitelikleri gerçekten taşıyorlarsa.. Onların insanı inandırması, anlayışı erkekleri ürküteceğinden, öylesine genişlerki kendileri bile tinsel duygunun keskinliğini seve seve yalanlarlar, bile bile **kısa görüşlülükle** ün sağlarlar, bu yolla erkekleri daha güvenilir yapacaklarını sanırlar kendilerine: öyleki çevrelerine yumuşak bir günaçımı kızıllığı yaymışlar sanırsın.

— 270 —

Büyük ile geçici. — Sürüye vergi bir mutluluk - bakışıdır gözleyenlere gözyaşı döktüren, bununla bakar genç, güzel bir kadın kocasına. Duyulur bütün bu göz acılığı büyüklük üstüne iyiden iyiye, insan mutluluğunun geçiciliği yolundadır bu..

— 271 —

Adan anlamı. — Değme kadının **düşüncesinde yaşayan bir adağı** (kurbanı) vardır, kocası o adağı yerine getirmezse (o kurbanı kesmezse) mutlu geçmez kadının yaşamı: bilmez mi anlayışı ile nereye gittiğini artık? İşte böylece pek de sezilmeden çıkar kurban bayramından kurban papazı..

— 272 —

Kadınsı olmayan. — «Bir erkek gibi budala» diyor kadınlar: «Bir kadın gibi aşağılık» diyor erkekler. Budalalık kadında **kadınsı olmayandır**..

— 273 —

Erkeksi, kadınsı yaratılış ile ölümlülük. — Erkek soyunun daha kötü bir yaratılışı vardır kadınınkinden, bundan çıkan sonuca göre erkek çocuklar daha çok ya-

kalanıyor ölüme kızlardan, besbelli onların «daha düşüncesiz» olmalarından bu: onların yabanlığını, çekilmezliğini her kötülük (sayrılık) kolayca ölüme değin götürür.

— 274 —

Chyklop yapma çağı. — Avrupanın demokratlaşmasının önüne geçilmez artık. Buna karşı direnmek isteyen kimse demokratça düşüncenin her kişinin eline verdiği aracı özgürce kullanır, bu aracı bu konuda da kullanışlı, elverişli kılar, demokrasinin ana yavıları (benim düşünceme göre çöküntü anlayışlar) daha çok kendilerini kımıldatan korku dolayısiyle demokrasi yolu üzerinde boyuna daha hızlı bir ilerleyişle türlü türlü partileri devindirirler.. İmdi bilinçli, doğru olarak bu gelecek için çalışan kimselerden biri gerçekten çekingen olacaktır: onların görünüşlerinde az çok bir bomboşluk, bir tek düzenlilik vardır, boz bur toz onların içbaşına (beynine) değin girmiş acı vermiş görünüyor. Buna karşın gelecek kuşakların bizim bu çekingenliğimize gülmesi, kuşaklar dizisinin demokratça çalışmayı böyle düşünmesi bizim sığınıklar, kaleler yapımında çalışırken giysilerine, yüzlerine bulaşan boz tozların işçilere bir türlü budalalık vermesine karşılık, gene de bu işin yapılmasını istemeyen kimsenin bulunmayacağı gibidir doğrusu.. Öyle görünüyorki Avrupanın demokratlaşması şu korkunç koruyucu ölçü kuralları dizisinde bir boğumdur, hani kendileriyle Ortaçağa karşı direndiğimiz yeniçağ düşüncesinin ölü kuralları dizisinde. Şimdi Chlkloplar yapma çağıdır! Bütün geleceği korkusuzca üzerlerine kurabileceğimiz temellerin en son kesinliği! Ekin (kültür) verim alanlarının gecele-

yin yabansıl, anlamsız (yararsız - başıboş) dağ sularınca yıkılıp yok edilmesi olabilecek iş değil artık. Barbarlara, salgınlara gövdece, tince uşaklaştırıcılığa karşı taş sığınaklar, kaleler var! Bütün bunların sözde kalan, kaba yavaş yavaş boyuna yükselen tince olan diye anlaşılmıştır, burada yorumlanan bütün ölçü kuralları yüksek bahçe bakımı sanatçısının bir toplu tinsel bir önsepinmesi (önhazırlığı) olarak görünüyor, bu sanatçı iyice düzenlenmiş özel bir ödevi olursa ona dönebilir! - Burada araçla amaç arasında duran geniş zaman aralıklarında, büyüklerde, büyüküstü olanlarda, yüzyılların gücünü, anlayışını ancak bireysel araç için yaratmada, bulup ortaya çıkarınada bu derin sıkıntı verici yorgunluğa karşın çağımızın işçilerine düşüncelerini açıkça ortaya koymuşlarsa ağır etkide bulunulamaz, eskiden büyük duvarlar (surlar), kaleler erekti, son amaçtı, kimsenin bağcılık bahçecilik, yemiş ağaçları yetiştirme gibi işlere aldırdığı yoktur, ne olursa olsun illeri çeviren duvarlar yapılmalıydı..

— 275 —

Genel oy yetkisi. — Ulus verinedi genel oy verme yetkisini, bu yetkiyi geçerlik kazandığı her yerde benimsedi, geçici de olsa aldı. Her kez umudlarının boşa çıktığını görünce bu yetkisini geri verdi. Şimdi bu her yerde görülen bir durumdur. Herhangi bir yeteneğin kullanıldığı yerde yüzde altmış değil belkide bütün oykullanma yetkisinde çoğunluk bir kez bile oy sandığına gelmemiş, böylece bu oy gerçeğe bakılırsa bütün oy düzenine karşıdır.

Burada çok güç bir yargıda bulunma gerçeği vardır, çoğunluğu her kişinin mutluluğu için son yargı ola-

rak belirleyen yasa onu gene bu yargı ile önceden ortaya konan **bütün kişilerin oybirliği** adı altında belirlenen temeller üzerinde kurmadı. **Genel seçim yetkisi bir çoğunluk isteminin anlatımı olamaz, bütün yurdun onu istemesi gerekir** (1). Bu yüzden çok küçük bir azınlığın karşı koyuşu onu işe yaramaz duruma getirip bir yana atmaya yeter. Bir oylamaya **katılmış** bütün seçim düzenini yıkıma götüren işte böylesine bir karşı koyuştur. Bireyin «kesin olmaz deyişi», ya da azınlığa düşürmemek için bir kaç bin kişinin olmaz deyişi bu düzenin üzerinde doğruluğun sonucu olarak asılı durur: bireyin yaptığı her kullanımda oya katılmanın açık bir türü olmalıki **yetkiye dayandığını** göstersin..

— 276 —

Kötü yargılar. — Kişinin ev dışında bulunduğu yörelerde verdiği yargı nedenli kötü olursa bir bilim adamı olarak iyi yargı konusunda da öylesine alışkanlığı var demektir, çok mu çok. Utandırıcı bir iş. Politika olaylarında, büyük sürgünlüklerde, bütün birdenbire ortaya çıkan durumlarda, baskılarda aşağı yukarı her gün görüldüğü gibi, bu **kötü yargının** iş gördüğü apaçıktır. Kimse büsbütün evin içinde kalmış değildir, geceleyin yeni yetişen büyük devlet adamlarında bile bütün politika yapmalar iyi bir mutluluk için ivedici konuşmalardır..

— 277 —

Makine çağının öncülleri. — Basın, makine, demiryolu, telgraf öncülleridir, onların bin yıllık sonucunu (ürününü) çekmeyi göze alan yok şimdilik..

— 278 —

Bir ekin önleyicisi. — Bir yerde kişilerin üretici işlere ayıracak zamanı olmadığını, pusat (silâh) eğitimlerinin, yer değiştirmelerin onlara çalışacak gün bırakmadığını, geri kalan ulusun onları beslemesi, giydirmesi gerektiğini, bu yüzden kılıklarının şaşılacak durumda olduğunu, çok kez türlü türlü deliliklerin bulunduğunu duyarsak orada kesin yargı verecek pek az yetkililer bulunuyor demektir, orada bireyler başka yerdekinden daha çok birbirine benzerler, yada birbiri gibi davranırlar, orda anlayışsızca boyun eğme istenir, vardır da. Buyruk verilir, inandırmaktan sakınılır, orada cezalar azdır, ancak ağırdır, hızla uygulanır, pek korkunç durumlara değin götürülür, orda birbirini ele verme pek büyük suç demektir, kötü durumların eleştirisi pek yiğit kimselerce göze alınabilir.

Orada insan yaşamı pek ucuzdur, tutku bir biçim diye alınır, korkulur duruma sokar yaşamı, - bunları duyan «o, barbar, korkulu duruma düşen bir toplum örneğidir» der. Belki de biri buna «o Ispartanın bir anlatımdır» diye ekler, bir başkası düşünür taşınır derin derin, o **bizim yeni er varlığımızın** yazılıp anlatımıdır, bizim başka türden bir ekinimizin, toplumumuzun ortasında, canlı bir tarih yanlışlığı, bir görünüm olarak duruyor dersin, söylendiği gibi korkunç duruma düşmüş barbar bir toplum, geçmişin, çağımızın tekerlekleri için önleyici (fren) değerinde olabilen sonradan doğma bir yapıtıdır o. - Yavaş yavaş çektirir acısını bu ekin önleyicisi en yüksek aşamada: ya hızla yokuştan inerken, yada bu durumda görüldüğü gibi belkide **yukarı** çıkarken..

— 279 —

Bilenlere saygı. — İş ile satıcılar yarışmasında halk yapılan işin yargıcıdır. Oysa halkın ne gerekli işbilgisi, ne de nesnenin görünüşüne göre verdiği bir yargı vardır. Bundan ötürü işin değeri (belki de beğencin) yarışmanın egemenliği altında yükselecek, buna karşılık bütün ürünlerin niteliği bozulma gereğinde kalacak. Gene bundan dolayı, usun değerden düştüğü yerde, bu yarışma sona erdirilecek, yeni bir ilke ona üstün gelerek başarıya ulaşacak. Yalnız elişlerinin ustası elişi üstüne yargıda bulunur, böylece halk yargıda bulunan kişinin kanısına, doğruluğuna bağlı kalır. Bundan ötürü tekel altında bulunmayan bir iş yoktur! Enazında bir uzmanın bu türden işleri üstüne alınış bir kimse olması, o işi yapanın adı eksik yada bilinmiyorsa kendi adını güvenç olarak ortaya koyması gerekliydi. Bir yapıtın pek ucuz oluşu ondan anlamayanlar için başka türden bir olay, bir aldanış olduğundan dayanıklılık bir nesnenin neden dolayı pek ucuz olduğu yargısını verir, bu da çok güçtür, işten anlamayan bu konuda bir yargıda bulunamaz. Böylece: gözü etkileyen, değeri az olan üstün gelir, - bu da pek doğal olarak bir makine işi olur. Makine yeniden işe el koyar, işi düzenlemede en büyük hızlılığın, kolaylığın nedeni olur, satılık bir tür çıkarır ortaya: yoksa onunla bir tek başarı bile sağlanamaz, az çalışır çok durur. Oysa en satılır olan ne ise söylendiği gibi halk yargısını verir onun üstüne. Onun aldatıcı olması, başka deyimle ilkin iyi görünmesi, ucuz olması gerekir. İşte böyle çalışma çevresinde bizim belirleyici sözümüz «bilenlere çok saygı» olmalıdır..

— 280 —

Kıralların korkulurluğu. — Demokrasinin elindedir güçlülük aracı kullanmadan boyuna işlenmiş yasaya uygun bir baskı ile kıralı, imparatorluğu **içi boş** duruma getirmek, bir sıfır kalıncaya değin, bütün sıfırların anlamı ile kendiliğinden bir yokluk yapmak, başka deyimle bir sayı **etkisi** yapabilecek duruma getirip sağ da sıfır kılmak.. Kırallık, imparatorluk demokrasinin kötü, amaca uygun duvarında görkemli bir süs olarak kalsın, bu kendi kendinde bile gözü olmayan güzel bıkkınlık tarihe vergi saygı değer atalar dizisinin kalıntısı, bir bakıma tarihin yansıtıcısı - bu biriciklik içinde, az çok yüksek etkili, söylendiği gibi yalnız kendisi için değil, doğruluk üzre **kuruldu**.. Bu içi boşluk korkulurluğu önünde eğilmek için kırallar ünlerini **savaş ilhanları** (prensleri) olarak dişleriyle sımsıkı tutuyorlar: bu yüzden savaşları demokratça erklerin şu yavaş giden yasaya uygun baskısı altında duyduğu sıkı yönetimleri gereksiyorlar..

— 281 —

Gerekli bir kötülük öğretmeni. — Üretici anlayış güçleri ile acıkıcı, alıcı anlayış güçleri arasında oldukça az kimseler vardır! Aracılar aracılık ettikleri besinin ellerinde olmadan bir de uydurmasını yaparlar, kaynağa dayanan, üretici anlayış güçlerinin yanaşmadığı, bu nesnelere karşı beğenme, ilgi, zaman, para, daha başka nesneler gibi aracılıkları için yüksek değer isterler. - Böylece gerekli bir kötülüğün **öğreticisi** diye bakılır onlara boyuna, bir tecimci gibi oldukça **küçük** bir kötülük olarak alınmaları gereksenir. Belki de Almanların durumunda görülen sıkıntının ananedeni bu-

dur, pek çokları tecemli geçiniyor, iyi yaşamak istiyor, (üreticiye oldukça az, tüketiciye ise elden geldiğince yüksek ödeme yapmak istiyor, ikisinin de en büyük yıkımından kazanç sağlamak için): öğretmenlerin bolluğu içinde bu tinsel sıkıntı durumlarının ananedeni görülebilir: onların böyle az, böyle kötü yetiştirilmesinden dolayı..

— 282 —

Saygı vergisi. — Saygı duyduğumuz kimselere, tanınmışlara, bir otacıya (doktora), bir sanatçıya, elişçisine az çok bizim için çalışan, işgörür olana gücümüzü aşan bir ödemede bulunuruz, seve seve: buna karşılık tanınmayanlara pek az, ancak hakettiği verilmek istenir, burada her kişinin yurdun bir adım bile gerilememesi için kendi kendisiyle giriştiği bir savaş vardır, tanıdığın çalışmasında bizim için ödenemez olan, onun işine **bizim durumumuzdan** dolayı karışan bir duygu, bir buluş vardır. Biz burada bir özveriş içinde bulunduğumuz duygusundan başka bir nesnenin olmadığını anlatabileceğimizi sanıyoruz. - İşte en güçlü vergi bu saygı duyma vergisidir.. Yarışma nedenli büyük olursa, tanınmayan kimselerden satın alınır da tanınmayan için çalışılırsa, o ölçüde de düşük olur bu vergi, işte bu insanın yaptığı **tin-alışverişinin** yüksekliği için bir ölçüdür..

— 283 —

Gerçek barış yolu. — Ordunun üzerine aldığı görevde başka ülkeleri ele geçirme tutkusunu barışa çevirdiği bir yönetim durumu yoktur, onun tek yardımcısı savunmadır ancak. Gerekli korunmayı doğrulayan bir

töreyi isteyen onun iyilikseverıidir. Bundan çıkan anlam şudur: aktörelilikle komşudan gelen aktöre dışı tutumun göz önünde bulundurulması. Onun saldırı, ele geçirme tutkusu düşünülmelidir. Devletimiz savunma yolunu gereğince düşünürse geri kalanı kendiliğinden çıkar ışığa. Bir orduyu neden dolayı gereksediğimizi açıklamamızla düzensiz, beceriksiz bir kurbana seve seve **savaşsız saldırmak** isteyen yaltaklanıcı, ikiyüzlü bir kandökücü bizim devletimiz gibi saldırı tutkusunu yalanlar, kendi yönünden yapılanların birer korunma nedeni olduğunu öngörüyle üstüne alır. İşte bütün devletler birbirine karşı böyledir. Komşunun kötü düşüncesi, kendinin ise iyi düşüncesi olduğunu varsayar boyuna. Oysa bu varsayış bir **insandışı** oluştur, savaştan kötü mü kötüdür. İşin doğrusu bu savaşı istemedir, savaşa bir nedendir, söylendiği gibi bu neden komşuyu aktöre dışı kalmaya doğru iter, yavılık duygusunu, eylemini çağırır. Ordu öğretiminin gerekli bir savunma aracı, başka ülkeleri ele geçirme tutkularının köklü bir andı olarak anlaşılması gerekir. Öyle büyük bir gün gelirki ulus savaşla, er düzeninin en yüksek eğitimi ile yetiştirilir, çalıştırılır, bütün bu varlıkları ağır bir adak olarak sunduktan sonra vargücüyle bağırır: «**biz kılıcı kırıyoruz**» oysa onun bütün ordu varlığı son temeline değin yıkılıp gitmiştir. Gerçek barış yolu **elde savunma gücü varken** bir duyuş **yüceliğinden** kalkarak bunu **savunmasız** yapmak, bir düşüncenin doğurduğu barış içinde dinlek yaşamanın gereğine uymaktır. Şimdi bütün ülkelerde olduğu gibi eli bıçaklı barış dedikleri düşüncenin başarısızlığıdır, bu yüzden komşuya güven yok, yarı hınçtan, yarı korkudan pusatlar bırakılmı-

yor.. Hınç yüzünden seve seve yere seriliyorlar, iki kez seriliyorlar seve seve, korktuklarından, hınca kapıldıklarından, - bu her bireyci devlet toplumunun en yüksek aşaması olma gereğindedir de!.. - Bizim özgürlük isteyen ulus yöneticilerinde insan yapısı üstüne düşünme zamanı yoktur bilindiği gibi.. Yoksa onlar da «er yükünün yavaş yavaş azaltılması» için çalışsalardı bunun boşuna olduğunu bileceklerdi. Çok kez bu sıkıntı en yüksek aşamaya varırsa buna yalnız Tanrı yardımcı olabileceğinden en yakın bir zamanda bize elini uzatır, denecek. Savaşın ünlülük ağacı ancak bir kez yıldırımla yıkılabilir, oysa yıldırım geliyor, bunu bilin buluttan, yükseklerden..

— 284 —

Elde bulunduruculuk belki de doğrulukla karşılaştırılabilir. — Elde bulunduranın doğru olmayışlılığı ağır gelir kişiye - gene bu yerdedir büyük saatın göstergesi - böyle derler bu iki araçtan bir kez eşit bir üleştirmeyi, malın birikimini, elde bulundurmanın yeniden ele geçişini yardımlaşmak için, ortaklaştırmada. İlkçağ Yahudilerine bu yüzden dargın olan toplumcularımızın gönlüne göre son çıkar yol Yahudinin: çalmayacaksın, dediğidir. Onlara göre yedinci yasak çok daha tok seslidir: malın olmayacak. Birinci reçeteye göre ilkçağda çok denemeler yapıldı öyleki bizim için bile bir öğretici olabilecek pek küçük ölçüde başarısızlığı vardı. «Eşit tarla üleşimi» pek kolay söylenmiş, oysa bu gereklice oluşagelen ayrılına, bölünme yüzünden, eskiden kalma mal saygısının yitimi yüzünden nice acılar çıkmış ortaya, nice çocuk sevgisi yokolmuş, adanmış, boğazlanmış. Sınır taşları sökülünce aktöreliliğin

de kökü kazılır. Ayrıca, yeni elde bulundurucular arasında nedenli çok acılık, kıskanlık, çekememezlik vardır, bu gerçekten eşit tarla üleşiminin ötürü. Durum böyle olaydı onların eşit durumları içinde insanın komşuyu kıskanmasına da inanılmayacaktı. Bu ağulanmış, sağlıksız eşitlik uzun bir süredir kökte var! Bir kaç kuşak içinde kalıtım dolayısiyle bir bölüm burada beş başa, orada ise beş bölüm bir başa verildi: bu katı kalıtım yasası dolayısiyle böyle kötü durumların alındığı da oldu hani, gerçi öyle tarla üleştirimleri olmuşki burada elinde bir nesneciği olmayan yoksullar, doyurulmayanlar çıktı ortaya. Bütün nesnelerin altüst oluşundan sonra kıskançlığ'a kapılmaksızın yeniden isteğe göre yakınlaşmalara, komşuluklara doğru gidildi. - İkinci reçeteden sonra **toplum malının geri verilmesi, geçici** olarak bireylerin kiracı yapılması istendi, böylelikle tarıma elverişli topraklar yok edildi. İnsan geçici olarak elde bulundurulan bütün nesnelere karşıdır, öngörüşlülük, özverişlilik olmadan, bir ılgarcı olarak işler toprağı, yada esrimiş bir savurgan gibi yürütür işini. Plâto bencilliğin elde bulunduruculuğun kaldırılması ile yokedileceğini düşünüyorsa ona verilecek karşılık bencilliğin ortadan kaldırılmasından sonra dört temel erdemin de insan eliyle geride bırakılacağıdır, şöyleki: pek üzücü veba günün birinde pislik kalmayacaksa insanlığa yıkım veremeyecek. Pislik, bencillik olmadan insan erdemleri ne olur? Bu erdemlerin onlardan gelme adlar, yüzörtüleri (maskeler) olduğunu söylemek pek de yersiz değildir. Toplumcuların şimdi bile boyuna diline dolayıp durduğu Plâtonun boşlukta duran ezgileri insanın eksik bilgisine dayanmaktadır. Plâto ak-

töresel duyguların tarihinden, insan tininin iyi, yararlı niteliklerinin kaynağındaki bilgiden yoksundu. Plâto, bütün ilkçağ gibi, iyiyi, kötüyü akla kara gibi sanmış, iyi, kötü, insanın, iyi kötü niteliklerin köklü bir ayrılığına inanmış.

Bu yolla mal elde bulunduruculuğun bundan böyle çok güven toplasın, aktöresel olsun diye bütün çalışma yolları küçük olanaklara açık tutulur, emeksiz birdenbire varlıklı olma önlenir, büyük olanakların birikim bölmeleri olan alış-verişin, taşıtın elverişli bütün dalları, özel ellerden, özel kuruluşlardan alınır, böylelikle malı olmayanlar gibi pek çokları topluca korkulur bir varlık olarak gözaltında bulundurulur.

— 285 —

İşin değeri. — İşin değeri tüketilen zamanın çokluğuna, çalışmaya, iyi kötü isteme, baskıya, gereksemeye, üşengenliğe, doğruluğa, görünüşe göre belirlenmek istendi, böyle bir yöne dönüldüğünden değer bir kez bile **doğru** belirlenemedi, yoksa bütün kişi elden gelmeyen bir tartılığın (terazi) gözüne konmuş olacaktı. Bu ise «doğru olmayan» bir durum demektir! Oysa doğruluğun işe değer biçilme konusunda gönlünün istediği olmayanların dilinden duyduğumuz ünü de budur şimdi. Sürekli olarak iş düşünülünce her kişinin ürünü, için bir sorumsuzluk taşıdığı görülür. Bir kazanç bir kez bile bu adı geçenlerden ayrılmak demek değildir, her iş iyi kötü böyledir, işde gerekli güçler, güçsüzlükler, bilgiler, istekler gibi değişik niteliklerin bir araya gelmesinde görülen gereklilik gibidir. İşçi çalışıyorsa, nedenli çalışıyorsa, dileğinde durum böyle değildir. Daha geniş, daha dar anlamda ancak **yararlılık** düşünce-

leri işin değerini belirlemeyi sağlamıştır. Şimdi bizim doğruluk dediğimiz bu alanda pek yüksek ölçüde bir yararlılığa bağlı olduğundan çok mutlu durumdadır, bu yararlılık saygı duyulan bir neden yüzünden konuyu etkilemez, bütün durumların sürekliliği düşünülür, bu yüzden işçinin mutluluğu, gövde, tin kıvançlılığı göz önünde bulundurulur, - bununla o da, onun torunları da, bizim torunlarımız da daha uzun bir süre insan bireyleri olarak iyi çalışırlar, ayrıca güven altında yaşarlar. İşçinin **çalışması** şimdi anlaşıldığı gibi bir delilik, geleceğin çıkarı uğruna bir soygunculuk, bir toplum korkulurluğu idi. Şimdi ise savaş var, bütün giderler barışın korunması, anlaşma yapılması, güven sağlanması içindir, bugün bu durum büyük oluyor daha da, eskiden de sömürmenin böylesine büyük, böylesine sürekli bir çılgınlığı vardı düpedüz.

— 286 —

Toplum öğretisi üstüne. — Şimdi Avrupada, bir bakıma Almanyada üretim - tüketim ile politika öğrenimi görmek isteyen için en kötüsü gerçek durumların **kurallar, ayrıcalıklar,** yada **geçiş - batış dönemleri** yerine bir takım örnekler getirilerek olayların anlatılmasıdır. Bu yüzden gerçek varlık üstüne ilkin üsten bakışları öğrenme gerekliliği üzerinde duruluyor, sözgelimi bakış kuzey Amerikaya çevriliyor, - hani yeni başlamış ölçülü toplum kımıldanışlarının gözle **görülebileceği,** araştırılabileceği yere, istendiğinde, - oysa Almanyada, daha ağır tarih öğrenimleri yada söylendiğince, bir uzakgören (teleskop) gereklidir şimdi..

— 287 —

Makine değerden düşürüyor. — Makine kişiliği ol-

mayan bir nesnedir, kendisiyle görülmeyen her işe bağlı **iyiliği, eksikliği,** ayrı ayrı yapılan işten övünç duymayı, öndaki insan eli değmişliğini kaldırır ortadan. Daha önceleri işçilerden yapılan bütün satınalmalar, **kişilerin** bir **belirlenmişliği** idi, onların damgasını taşırdı. Ev gereçleri, giyim karşılıklı değer belirtiminin, kişisel toplum ortaklığının bir örneği olarak ortaya konmuştu, bu sıralarda biz tekelci, kişisel olmayan bir kulluk içinde yaşar görünüyorduk. Yüksek değer karşılığında nesne satın almamak için işin kolaylaştırılması gerekiyordu.

— 288 —

Yüzyıllık gözaltında bulundurma. — Demokratça yönetimler aşırı tiranca tutkunun gözaltında bulundurma kurumlarına karşıdır. Böyle çok yararlı, çok da can sıkıcı..

— 289 —

En korkulur yandaş. — En korkulur yandaş (tarafçı) çöküşü ile bütün partiyi yıkacak olandır. Ayrıca en iyi yandaş da odur..

— 290 —

Alınyazısı ile kursak. — Üzerine tereyağı sürülmüş bir dilim ekmekten çok yada daha azı at binicinin gövdesinde yarış ile yarış koşusunu üstüne uygun düşen yargıyı verir, bunun gibi binlercesinin mutluluğu, mutsuzluğu için de.. Böylece ulusların da uzun boylu alınyazısı diplomatlara bağlıdır, diplomatların kursakları boyuna yurtseverlik baskısının bir konusudur. - **nedenli sürüp gidecek daha..**

— 291 —

Demokrasinin başarısı. — Bütün politika güçleri,

toplumculuk korkusunu işlemek, kendilerini güçlendirmek için denemeler yaptılar. Bunlardan yalnız demokrasi süreklilik konusunda kazançlı çıktı. Bütün partiler kendilerini egemen kılan «ulusa» yaltaklanmak, ona her türlü kolaylıklar, özgürlükler vermek ikin baskıya alınmıştı. Halkı, özel kazancın değiştirilmesini içeren öğreti yüzünden toplumculuk alabildiğine dışa itilmiştir. Dümeni bir kez eline geçirmiş olsa da gene parlâmentonun büyük çoğunluğu yüzünden yürütücü dümenle kapitalci alış - verişçilerin, borsa ağalarının karnına gidecek, gerçekte yavaş yavaş bir orta durum yaratacak, bu orta durum toplumculuğu atlatılmış bir sayrılık gibi **unutabilecek.** Bu kendi kendini kuşatıcı demokratlaşmanın kullanışlı sonucu yanında Avrupanın bir uluslar birliği olacak, bu birlik içinde coğrafya ereklerine uygun olarak sınırlanan her ulus bir kendi başına buyruk bölge (kanton) durumu ile onun özel tüzesini elde tutacak. Bu şimdiye değin gelen ulusların tarih anıları ile az da olsa düşünülebiliyor. Sofuluk dolu bir anlamın demokrasi ilkesinin yenileşmeye istekli araştırma beğenci olan egemenliği altında adı geçen ulusların yavaş yavaş kökleri yerden sökülür. Bu konuda gerekli görünen sınır düzeltmeleri böyle yürütülür, bu düzeltmeler büyük kantonun, genel birliğin **yararına** yardımcı olurlar, kocalmış bir geçmişin anısına değil. Bu düzeltmelere görüş açıları bulmak gelecekteki **diplomatların,** ekin araştırıcılarının, tarımcıların, alış-verişçilerin ödevi olmalıdır, orduların değil, onların arkasında yararlılıkları, çıkarları olanların ödevidir. **Dış** politika ile **iç** politika ayrılmazcasına birbirine bağlıdır: gerçi sonuncusu kendini beğenmiş hanımının ar-

dından koşarak acınmalık sepetçiğine önden gidenlerin biçtiği ekinlerden artakalan sapları dolduruyor.

— 292 —

Demokrasinin ereği ile aracı. — Demokrasi elden geldiğince çok **bağımsızlıklar** yaratmak, düşünce, yaşam türü, kazanç bağımsızlıklarını üzerine almak ister. Demokrasinin elinde bir nesneciği bulunmayanlara gerçek varlıklılar gibi siyasal seçim yetkisi tanıdığını da buna eklemeli. Bu iki yetkisiz insan katını demokrasi ortadan kaldırma gereğindedir. Son olarak. ortaya konan ödevi budur onun. Demokrasi parti örgütlenmelerini ereklerinden ayırmak isteyen bütün davranışları önleme gereğini duyar. Bağımsızlığın üç ana yavısı yoksullar, varlıklılar, birde patilerdir. Ben demokrasiden az çok gelecek olan bir nesne diye söz ediyorum. Şimdi adına demokrasi denen eski yönetim biçimlerinden ancak yeni atlarla gittiğinden dolayı ayrıdır. Yollar şidilik eskidir, tekerlekler de eskidir ya.. Ulus mutluluğunun bu arabalarında korkulurluk gerçekten öylesine çetin mi dersiniz?

— 293 —

Ölçülülük ile sonuç. — Erdemler erdemi, büyük anası, kıraliçesi, olan ölçülülüğün büyük niteliği alışılagelen yaşamada kendi yönünden bir başarı sağlayamamıştır. Yoksa özgür kişi aldatılmış, sonucundan dolayı bu erdemi yalvara yakara kazanmış olacaktı. Ölçülülük **günlük işlerle uğraşan** kimseler arasında kuşku uğruna pusu kurma, yaltaklanıcı bir açıkgözlükle değiştirilir. Kime karşı açıkça ölçülü davranılırsa, - hızla kavrayan, bir bakıma yanına pek sokulmadan da kavrayan bir kimsenin doğru, güvenilir bir arkadaş olması

yolunda kendi kendince bir yargısı vardır. Günlük işlerde becerikli ölçülü olamak isteyen kimseler onların düşündüğü gibi kendileri için korkulur kimselerdir. Öte yandan ölçülü kolayca korkulan, tedirgin eden, kılıkırk yararcasına davranan bir kimse olarak alınır, elverişli durumda olmayan, günün tadını çıkarmakla yetinen kimseler çokluk ölçülü olanı tedirgin edici bulur... Onlar gibi kolay yaşayamaz, davranışsız, güvensiz düşünemez de ondan. Böyle kimseler arasında ölçülü olan kişi onların dipdiri içgözü (vicdanı) gibidir, pırıl pırıl gün onun gözünde soluktur. O, bir sonuçtan, bir sevilmeden yoksunsa kenidini avuturcasına şöyle der boyuna: «İnsanlar arasında değerli nesneyi elde edecek olan için ödemen gereken **vergiler** böyle yüksektir işte, - bu onun değeridir!»

— 294 —

Ben de Arkadyadayım. — Dağ-dalgaları üzerinden aşağı bakıyorum sütyeşili bir göle, çamlar, yaşlı ağırbaşlı sarıçamlar arasından. Türlü türlü taş yığınları çevremde, yer çiçeklerle, otlarla boyanı boyam.. Bir sürü kımıldıyor, yayılıyor, gidiyor karşımda, tek tek inekler, küçük sürüler uzakta, keskin günbatımı ışığında, koruluğun yanında; ötekiler daha yakın, karanlık daha, bir sessiz bir sessiz ortalık, günbatımı doymuşluğu içinde. Gitmiş akköpüklü ırmağa sürünün boğası, saat beş buçuğu gösteriyordu, yavaş yavaş devinerek gevşeyerek gidiyordu, bitmekte olan koşunun ardından, böylesine azgın bir kıvancı vardı. Bergama soyundan iki buğday yüzlü yaratık iki çoban: kız çocukça giyinmişti büsbütün. Solda geniş orman bölgesinde kayalı yamaçlar, karlı kırlar, sağda iki kocaman buzlu tepe üs-

tünde güneş kokulu örtünün içinde yüzen - ne varsa büyük, sessiz, pırıl pırıl. Toplu bir güzellik yaratılma gününün ürpertisi, dilsizce verilişi üstüne gösteriyor etkisini, yokmuş dersin doğal bir nesne, elinde olmadan bu salt kesin ışık evrenine (tutku duyan, bekleyen, ileri - geri bakmayan) oturtuyor Grek yiğitlerini Poussinle öğrencisi gibi duyması gerekiyor insanın: yiğitçe, kırlara yaraşırca. - Böyle **yaşadı** tek tek insanlar, böyle duydular evreni süreklice, böyle **duydu evreni içinde,** onların arasında büyük büyük insanlardan biri olan yiğitçe, kırlara yaraşırca felsefe yapan: Epikuros..

— 295 —

Ölçüp biçmek. — Bir çok nesneler görürüz birbiriyle düşüncelere dalan, birbirine karşı hesap yapan, bir hızlıca bir sonuç çıkaran, az çok güvenli bir **bütün** kuran, - bunu büyük politikacılar, toprak beylerine, alış-verişçilere karşı yapar: bir içe kapanış içinde bir hızlılık. Bir olay görürüz içinde biricik davranış oyası, bütün öteki davranışların yargıç kadını buluruz, yiğitlere, de, katı düşüncelilere de sağlamlık verir bir ölçekler ölçüş içinde..

— 296 —

Zamansız olanı görmemeli. — Böyle yaşanır uzun bir süredir, kapalı gözle bırakır kendini insan olaya, bir gözleyici kılmaz kendini bu olayın içinde. Başka deyimle bilgelik yerine bir sindirimsizliğe uğrayaydı yaşanan olayı büsbütün tedirgin olup gidecekti yaşanan olayın sindirimsizliği yüzünden..

— 297 —

Bilgin'in denemesinden doğan. — Bilgin olmak için kesin olayları yaşayıp öğrenmek onların ağızlarına de-

ğin girmek gerekir. Bir takım «bilgin'in» bu sırada yutulmuş olma korkusu da çoktur haa..

— 298 —

Tinin yorgunluktan tükenişi. — Bizim, bir katılık, nitelik eksikliği olarak gösterilen insanlara karşı alışılagelen ilgisizliğimiz, soğukluğumuz daha çok tinin yorgunluktan dolayı tükenişidir. Bu yorulup tükenmede bizim için başkaları, bizim kendi kendimiz için olduğu gibi, ilgiye değmezdir, sıkıntılıdır.

— 299 —

«Bir sıkıntıdır». — Kişi anlayışlı olursa yapacağı tek iş gönülde barışın bulunduğunu göstermektir. - Ah buna bir de uslu olunca bilge olmayı da katmalı biri en iyisi..

— 300 —

Bir sevgi Tanığı. — Biri diyorki: «İki kişi üstüne bir kez bile derin derin düşünmemişim. Bu onlara olan sevgimin tanığıdır işte.»

— 301 —

Kötü kanıt ne yolla düzeltilir. — Bir takım kimseler kötü kanıtlarını kişiliklerinin bir bölümü diye arkalarına atarlar, bunlarla doğru yolu bulacakmışlar dersin, bir de kalkar iyi kanıtlarla değiştirirler bunları, tıpka atıştan sonra düzenleyici aracın topu bir takım davranışlarla, o yana bu yana çevirmelere düzene koymaya çalışması gibi..

— 302 —

Doğruluk. — Malına, haklarına bakılarak örnek sayılan bir kimsenin çocukken yabancı bahçelerden yemiş çalmadığı, büyüyünce de biçilmemiş çayırlar üzerinde koşmadığı pek az görülmüştür, - bilindiği gibi

küçük nesnelere ad koymada örnekliliğin bu türü büyüklerinden daha iyi bir kanıttır. İnsanın boyuna bir «topluluk», bir insan - yumağı olmaya elverişli aktöre aşaması ile «doğru kişi» olduğu da pek seyrektir..

— 303 —

İnsan. — En kendini beğenmiş bir kimsenin kendini beğenmişliğe karşı alçakgönüllülük taşıyan bencilliği onun kendini doğada, evrende «insan» olarak duymasından ötürüdür.

— 304 —

Gerekli idman. — Eksiklik yüzünden küçük bir özegemenliğinde yeti büyümez ufalanır. Her gün kötü geçmiş, gelecek için bir korkulur durum ortaya çıkmış ortaya, oysa bu gelecek günde en azından bile Küçük te **yadsınmış** bir nesne yoktur. Bu eğitim (idman) onun gerçek beyi kıvanç olsun diye yapılıyor, onun korunması isteniyorsa aşırı değildir..

— 305 —

Kendiliğinden gitmek. — İnsan ilkin kendini bulursa zaman zaman yiteceğini, sonra gene bulacağını anlamalıdır, yeter ki bir düşünür. Bu düşünür için, başka deyimle, boyuna bir kişiye bağlı olma gerekli değildir.

— 306 —

Ayrılış ne zaman acıdır. — Tanımak, ölçüp biçmek istiyorsan en azından bir sürecik olsun ayrılmalısın. İlden ilk kez ayrılmışsan kulelerin evleri aştığını görürsün.

— 307 —

Öyle'de. — Çalışkan, fırtınalı bir yaşamın günaçımı kimin yüzüne gülmüşse onun yüreğine yaşamın öy-

lesinde aylar yıllar boyunca sürüp gidecek pek az bulunan bir dinlenme tutkusu dolar. Bir sessizlik çöker üstüne sesler çınlar uzak mı uzak, güneş görünür başının üstünde. Gizli bir orman çayırında görür büyük Pan'ı, uyurken, dalmışken onunla doğan bütün varlık uykuya, görür gibi olur yüzünden sonsuzluğun anlatımını, öyle gelir ona.. Ne bir istediği var, ne aldırdığı, durmuş yüreği yalnız gözüdür yaşayan, — bir ölüdür gözleri açık. Pek çok nesne görür insan orada bakmadığı, pek uzaklara bakar, bir ışık ağında gerilmiş ne varsa, gömülmüş de üstelik. Mutlu sayar kendini o ara, oysa güç mü güç bir mutluluk. — Esen yeller yükseliyor artık ağaçlardan, öğle gelmiş çeker kendine onu yeniden yaşam, görmeyen gözlerle yaşam onun arkasında onun arkasında onun yoldaşını çeker görür. İstek, aldanış, unutma, tadını çıkarma, yoketme, bir de göçüp gidicilik. Böyle yükselir günbatımı fırtınalı, eylem dolu, işte o zaman açmış demek gün. Gerçekten çalışan insanlarda görünür bilmenin uzun boylu sürüp giden durumları sağlıksız, onulmaz, gene de beğenilmez değil..

— 308 —

Kendi ressamından sakınmak. — Yaşadığı kısa sürenin örtüsünü kaldırarak bir portre içinde en olgun anlatımı ortaya koyan büyük bir ressam portresini çizdiği kişiyi sonradan gerçek yaşamı içinde görürse bir karikatür gördüğünü sanır.

— 309 —

Yeni yaşamın iki ana ilkesi. — Birinci ilke: yaşam güvenilir, kanıtlanabilir olana yöneltilmeli. Burada olduğu gibi en uzak, en belirsiz, ufku en çok bulutlu olana değil. **İkinci ilke:** insanın kendi yaşamı düzenlen-

meden, son biçimine vardırılmadan önce yakının, daha yakının, güvenilir olanın, az güvenilenin **birbiri ardından geleceği** belirtilmeli..

— 310 —

Korkulu çekicilik. — Yetenekli, yalnız uyuşuk insanlar arkadaşlarından daha beceriklice bir işe sepinmişse (hazırlanmışsa) az çok büyülenmiş (kıskanmış) görünürler. Onların kıskançlığı diridir, üşengenliklerinden utanırlar, yada çok az olur bunun karşıtı, çalışanın onları şimdiki durumları yüzünden yereceğinden korkarlar. Bu kanı ile eleştirirler yeni yapıtı, onların eleştirisi yapıtı ortaya koyana karşı duyulan yüksek beğenmeden dolayı bir öcalmadır..

— 311 —

Sanıların dağılması. — Sanılar gerçekten çok ödeme gerektiren eğlencelerdir: oysa onların dağılması bir takım kimseler için yalanlanamaz olan eğlenceden daha çok ödemeyi gerektirir görüldü.

— 312 —

Bilgin'in tek düzenliliği. — İneklerin yolda sorulmaya değer bir şaşkınlık anlatımı vardır gitgide. **Buna** karşılık daha yüksek bir anlayış gücünün gözü önünde **şaşkınlık duymama** bulutsuz bir gök dümdüzlüğü gibi yayıldı.

— 313 —

Uzunboylu sayrılanmamak için. — İnsan korumalı kendini uzunboylu sayrılanmamak için: gözleyiciler alışılagele bakım, kayırma dolayısiyle kendini göstermede katlanıcı değildir, bu durumu uzunboylu sürdürebilmek için çok sıkıntı çekerler - sonra doğrudan doğruya kendi niteliklerinden kuşkulanmaya koyulmazlar, so-

nuç olarak: «Onların sayrılanmasına yardım eder, biz de onları koruma gereksemesi ile uğraşıp durmayız.»

— 314 —

Coşkunlara öğüt. — Seve sürüklenmek isteyen, kolayca yükseğe taşınmasını dileyen kimsenin ağır olmaması gerekir, sözgelişi çok öğrenmemeli, bilimle doldurulmamalı. Bu ağırlık yapar! İyice göz kulak olun coşkunlar!.

— 315 —

Şaşkınlık edmeyi bilmek. — Ne olduğunu görmek isteyen kimsenin elindeki ışıldakla nesoy kendi kendine aşırı beğenç duyacağını anlaması gerekir. O gödesel olduğunca da tinseldir. Kendine gözgüde bakmaya alışan kimse unutur boyuna kendi çirkinliğini: ressam aracılığı ile bir eş anlatım kazanır yeniden. Oysa alışkındır resme bile, çirkinliğini ikinci kez unutur. - Bir genel yasaya uyuştur bu, insan katlanamaz değiştirilemeyen çirkinliğe. Bir gözaçımlık süredir bu, unutur, yalanlar çirkinliği bütün durumlarda. - Aktöreciler her «gözaçımlık sürede» gerçekliklerini ortaya koymayı düşünme gereğindedir.

— 316 —

Kanılarla balıklar. — İnsan balıkların olduğu gibi düşüncelerinin de ıssıdır (sahibidir), - başka deyimle bir balık gölünün ıssıdır. İnsan balık tutmayı, mutluluk kazanmayı gerekser, - sonra balıklarının, düşüncelerinin ıssı olur. Ben burada yaşayan kanılardan, yaşayan balıklardan söz ediyorum. Geri kalanlar bir kalıntılar odsanı elde bulunduruyorlarsa kıvançlıdır - onların başında «inandırıcılıklar» vardır..

— 317 —

Özgürlükle özgürlüğün belirtisi. — Onun gerekli bir takım gereçlerini yetkin olmasalar bile elden geldiğince gidermek **kişi ile tin özgürlüğünün** yönetimidir. Pek çok bıktırıcı gereksemeleri bile doyurmak, elden geldiğince yetkinlemek **özgür olmayışa** götürür.. Sophist Hippias içte dışta kazanıp katlandığı her nesneyi kendi eliyle yaptı, işte bu en yüksek tin ile kişi özgürlüğüyönetimine uygundur. Her nesnenin iyi, yetkin yapıldığı anlamına gelmez bu, kendini beğenmişlik en yararsız yerleri yamar..

— 318 —

Kendi kendine inanmak. — Çağımızda kendi kendine inancı olana güvenilmez, eskiden kendi kendine inanç sağlamak yeterliydi. **Şimdi** inanç bulma reçetesi şudur: «Esirgeme kendi kendini! Düşünceni inanılmaya değer bir ışığa koymak istersen yak çadırını ilkin!»

— 319 —

Daha varlıklı daha yoksul. — Bir kişi tanırım insanların anlayış gücü üstüne, gerçekten kendini verdiği tinsel olaylar, bilinene karşı özel bir çıkara dayanmayan yeğgürüş ile bir de bunlar gibi kendi başından doğanlar (yargı, anı, soğukkanlılık, düşkurma) üstüne alçakgönüllüce düşünmeye çocukluktan alışmıştı. Başkaları ile karşılaştırılınca kendince bir iş yapmadığı görülür. O kimse yılların akışı içinde bu konuda öğrenmeğe doğru itilmiştir. Onun büyük kıvancı, gönültatlılığı içinde düşünmek gerekir. Gerçekten onunla ilgili bir yön var bunda nedense, «önce de söylediğim gibi daha önemli bir yaşamda bilemediğin daha acı bir nesnenin

acılığı karışmış buna: ben insanları, kendimi daha doğru değerlendirdiğimden buyana tinim bana daha az yararlı geldi, bu yüzden iyi bir nesneyi doğrulayacağıma inanamıyorum, öteki insanların anlayış gücü onu benimsemeyi anlamıyor: ben şimdi iyilikseverle yardımı gerekseyen arasında korkunç bir çatlak görüyorum, önümde. Böyle acı veriyor bana eziyor içimi sıkıntı, kendim için elde etmeliyim, tadını yalnız başıma çıkarmalıyım diye, oysa öyle kolak tadı çıkarılacak soydan değil o. Vermek daha mutlucadır elde bulundurmaktan: bir çöl kıyıya çekilmişliği içinde daha varlıklı olmaktan.»

— 320 —

Nedenli saldırılır. — İnsanın az çok inandığı, yada inanmadığı nedenler pek seyrek kimselerde öylesine güçlüdürki **olabildiklerinden..** İnançları biraz sarsmak için süreksiz saldırışın ağır topunu önceden denemek gerekli değildir, saldırış gürültü patırtı ile yapılırsa bir çoklarında ereğe ulaşılır, öyleki buna fındık fişekleri yeter bile. Yararsız kimselere karşı en ağır saldırış **tutumu** yetiyor: öylesi kimseler kendilerini pek ağır başlı görür, seve seve gevşeyiverirler hani..

— 321 —

Ölüm. — Ölüm üstüne olan pek kesin görüş dolayısiyle her yaşama biraz daha tatlı, güzel kokulu hoppalık damlaları karıştırılmış olabilir - imdi siz şaşılacak ölçüde eczacı tinlerinizle ondan çok kötü tadı olan bir ağu damlası çıkardınız, bütün yaşam bu damla ile diretici olacak işte!

— 322 —

Pişmanlık. — Kimse pişmanlığa yer vermez de durmadan şöyle söylenir: bu ilk ussuzluğa bir ikincisinin eklenmesi demektir. - Yıkım ortaya kondu, daha iyiyi kurmak için, kondu sanılıyor. Davranışlarından dolayı kişi ceza gördümü iyi kurma duygusu ile bu cezaya katlanır. Bunu, onları da böyle bir deliliğe uğratmak için başkalarına da bulaştırır. Ceza gören her kötü eylem insanlığın iyilikseveri olarak duyar kendini..

— 323 —

Düşünür olmak. — Günün en azından üçüncü bölümü tutkusuz, insansız, betiksiz geçiren bir kimse düşünür olabilir mi?

— 324 —

En iyi iyileşme yolu. — Arada bir de olsa azıcık sağlık sayrıların en iyi iyileşme yoludur.

— 325 —

Kışkırtmamak. — Öyle kötü insanlar vardır ki bir sorunu çözümleme yerine kendilerinin uğraşmak istedikleri her nesneyi yumak yumak sarar daha güç çözülebilecek bir duruma sokarlar.. Bir konunun üzerine düşmeyi beceremeyen kimse bir işle de uğraşmak istemez, yakınır işten kurtulmak için..

— 326 —

Unutulmuş doğa. — Unuturuz kendimizi sözederken doğadan, kendimiz doğayız oysa, **tıpkısıyız,** - oysa büsbütün başkadır doğa adından anladığımızdan..

— 327 —

Derinlikle cansıkıcılık. — Derin insanlarda derin pınarlarda olduğu gibi bir nesne dibe ininceye değin dü-

şer, uzun uzadıya. Böyle beklemeğe alışık olmayan gözleyiciler böyle kimseleri durgun, katı, cansıkıcı sayarlar..

— 328 —

Bağlılığa adanmanın çağı. — Ağır ağır kurulur yeteneğimizin karşı koyduğu, bir tinsel doğrultuda, bir süre savaşılır dalgaya, esen yele karşı, gerçekte kendi kendine karşı.. Yorulur kişi, solur, işi başarınca gerçek bir gönüldeşlik yapmaz kimseye, bu sonuçları alınca ödediğini sanır borcunu çok mu çok. Verimliliğinden, geleceğinden kuşkuya kapılır belki de başarısının ortasında. Sonunda, evet sonunda **döner** - şimdi dolmuş esen yel yelkenimize işte, **götürüyor bizi** yolumuzda. Hangi mutluluk! Bir başarı kesinliğince sezdiğimiz! İşte şimdi anlıyoruz ne olduğumuzu, ne istediğimizi, şimdi bilen bir kimse olarak adayabiliriz kendimizi bağlılığa..

— 329 —

Havanın yalvaçları. — Bulutlar gösterir bize nereye koştuğunu üstümüzde esenyellerin, işte böyle önceden bildiricidir en uçarı, en özgür tinler doğrultular içinde, havanın geleceğini. Oylumda esen yel, bugünün pazarında düşünceler gelecek onun için anlam taşımıyor, eskiden olan için taşıyor ancak..

— 330 —

Durgun hızlandırma. — Yavaş yavaş başlayan, bir konu ile çok güç içli dışlı olan kimselerde durgun (statik) hızlandırma niteliği belirir ağır ağır, - öyleki akıntının onları nereye sürüklediğini kimse bilemez...

— 331 —

İyi üçler. — Büyüklük, durgunluk, bir de güneş ışığı - bu üçü bir düşünürün istediği, kendince dilediği ne varsa kuşatır onun umudlarını, görevlerini, anlayış gücünce, aktörece olanlar içinde yeralan savlarını, günlük yaşam biçiminde, bir bakıma yalnızlığın kırlarındakileri bile.. Onlara **yükselen** düşünceler, bir bakıma **yatıştırıcı,** üçüncüleyin **aydınlatıcı,** dördüncüleyin gene bu üç niteliğini bütününe katılan düşünceler, bu düşünceler içinde yeryüzüne özgü olan ne varsa çıkar aydınlığa: işte o büyük **barış üçülülüğünün** egemen olduğu yerdeki imparatorluktur..

— 332 —

«Gerçeklik» uğruna ölmek. — Atılmazlık inançlarımız uğrunda böyle yalımlara, yanmazdık: pek öyle bağlı değiliz onlara. Belki de inançlarımızı değiştirebiliriz diyedir bu..

— 333 —

Bir ödeme değeri taşımak. — Olduğundan daha çok **geçerlik** isterse insan az çok değeri olmalıdır. Ancak alışılmış olandadır onun değeri. Bu yüzden bu isteyiş ya bile bile olan bir alçak gönüllülüğün sonucudur - yada ussuzca alçakgönüllü olmayışız..

— 334 —

Ev yapıcılar için töre. — Ev bitince iskele kaldırılmalıdır.

— 335 —

Sophoklesçilik. — Greklerden sücüye (şaraba) en çok su katan biri var! Ayıklıkla incelik birbirine bağlı - bu Atina ayrıcalığının soyluluğudur Sophokles çağında, ona göre. Yapabilen yapsın! Yaşamda, yaratmada!

— 336 —

Yiğitlik. — Yiğitlik evrende başkaları ile yarışa tutuşmaksızın başkaları karşısında görülebilecek (yada büyük biçimde olmayan) büyük iş yapmaya dayanır. Yiğit yalnızlığı, aşılmaz olan kutlu sınır yöresini kendinde taşır, gittiği yere götürür..

— 337 —

Doğanın bir benzerinin oluşu. — Değme - doğa yörelerinde pek beğenilen bir ürperişle yeniden çıkıveririz ortaya, işte bu doğanın bir benzeridir. Bu sürekli, güneşli ekim havasında duygusu olan elden geldiğince mutlu olmanın yoluna bakmalı, günaçamından günbatımına değin bu mutlu sevivnçlendirici esenyellerin oynayışı içinde, bu pırıl pırıl aydınlıkta, bu pek ölçülü serinlikte, bu yaylaların derli toplu, bu tatlı ağırbaşlı dağlar, göller, - ormanlar niteliğinde, bu eksilmeyen karın korkunçluklarını sırtlarında biriktiren korkusuz yaylalarda, burada, İtalyanın, Finlandiyanın birleştiği doğanın bütün gümüş boyası türlerinin yurdu olan yerde: ne mutludur şunları söyleyebilen: «Pek çok daha büyük, daha güzel nesneler var doğada, benim için güvenlidir bu, candandır, benim soyumdandır, dahası var..»

— 338 —

Bilgenin inceliği. — Bilge elinde olmadan öteki insanlarla yeteneğin, bulunduğu toplumsal yerin, eğitimin bütün ayrılığına karşılık bir hakan gibi çevrilir, kolaylıkla eşit davranışta bulunanlar ona bilindiği, alışıldığı üzre..

— 339 —

Altın. — Her altın parlamaz. Salt parıltı en soylu madenlere vergidir.

— 340 —

Tekerlekle fren. — Tekerlekle frenin görevleri ayrıdır, birbirine aci çektirmeleri de öyle..

— 341 —

Düşünürün tedirginlikleri. — Düşünürü kendi düşünceleri içinde işinden alakoyan ne varsa (söylendiği gibi canını sıkan) onlara karşı barışçıdır, kendini sanatçıya sunmak için kapıdan giren yeni örneğe (modele) bakar gibi bakma gereğindedir. İşten alakoyucular kendi başına kalanlara yemek taşıyan kargalardır..

— 342 —

Çok tinli olma. — Çok tinlilik **genç** olanda vardır, gene de buna katlanmak gerek, bununla insan daha yaşlı sayılır olduğundan.. İnsanlar tinin yazı tutamlarını (demetlerini) bir **yaşam denemesinin** başka deyimle **çok - kötü yaşamış** olanın, acının yanılmanın, pişmanlığın izlemleri diye okurlar sanırım. Onlara göre daha yaşlılık bile olduğundan **daha kötü** sayılır, çok tinli olur gösterilirse..

— 343 —

Hangi yolla başarmak. — Yavının canına okunmak için görünüşle yetinmek üstün gelmeye yetmez, istenmez de hani. İyi bir üstünlük sağlamanın yenilenlere sevinç vermesi gerekir. Üstünlüğün az çok bir **utandırma** taşıması da gereklidir doğrusu..

— 344 —

Derin düşünen anlayış güçlerinin yanılması. — Derin düşünen anlayış güçleri bir yanılmadan kurtulmak

için çok sıkıntı çektiler, onlar ölçülü bir imrenme içinde kımıldanmak, ayrıcalı olarak duyulmak için yetişirler. Gerçekten onlar cansıkıcı diye duyulacak, bir yanılma varsa ondan da yoksun kalmamış olacaktı.

— 345 —

Duruluğu istemek. — İnsan kanılarını değiştirir, bu bir yaratık için giysilerinin değiştirilmesi gibi duruluğun istenmesidir. Öteki insanlar için yalnız kendini beğenmişliğin istenmesi vardır..

— 346 —

Bir yiğit bile gereklidir. — Burada yemişler olgunlaştığında ağacı sarsmakla bir iş yapmamış olan bir yiğit vardır - sanıyorsunuz az iş mi bu? Bir bakın onun sarstığı ağaca ilkin..

— 347 —

Neden bilgelik ölçülü olmalı. — Bilgelikte büyüme ödün azalmasına göre ölçtürülür..

— 348 —

Yanılmayı beğenilmez diye göstermek. — Gerçekliğin beğenilirce söylenmesi bir kimsenin beğencine göre değildir. Beğenilmez olarak gösterildiğinde yanılmanın gerçeklik olacağına kimse inanmak istemez..

— 349 —

Altın çözüm. — Pek çok bağlıklar vurulmuş insana, bununla bir hayvan gibi unutmuş: gerçekten daha yumuşak, daha anlayışlı, daha kıvançlı, daha ölçülü olmuş hayvanlar gibi.. İmdi uzun süre bağlıklarını taşıdığına, uzun süre duru havadan, özgür devinmeden yoksun olduğuna üzülüyor. Oysa bu bağlıklar, boyuna, durmadan söylediğim gibi aktöresel, dince, metafizikçe varsayımların şu ağır, şu anlam dolu yanılmalarıdır.

İlkin **bağlıklar - sayrılığı** üstün gelmişse, bu ilk büyük ereğe varmış olması insanın hayvandan ayrılışı demektir. İmdi biz işimizin ortasında duruyoruz, bağlıklar boştur. en yüksek öngörüşlülüğü elde etmişiz gereğince. Yalınız **soylulaştırılmış insana tin özgürlüğü verilebilir,** ona yalınız **yaşamın dirlenişi** yaraşır, yakı sürer yarasına, ilkin o barış içinde yaşamak istediğini, daha uzunboylu bir ereği olmadığını, **kendim için barış bütün öteki yakın varlıklar için mutluluğun** onun seçim savı olduğunu söyleyebilir, başka her ağızda onun seçim savı bir korkulur nesne diye alınırsa. Bu seçim savında birey için eski, büyük, kımıldatıcı, her kişi için geçerli bir söz düşünür, bu da bütün insanlık üzerinde durup kalmıştır, bir seçim savı, bir belirtim olarak kalemin ucundan göçüp gitmesi gerekir, kalem onun bir çağlar hıristiyanlığın üzerinde yıkılıp gittiği yolunu süsler.. Öyle görünüyorki **bütün** insanlara, başlarının üzerinde göğü pırıl pırıl gören, şu sözü dinleyen sığırtmaçlara yaraşır sözü söylemenin **zamanı değil:** «yeryüzünde insanlar arasında birbirlerine karşı bir mutluluk verecek barışı sağla. İşte o **bireylerin çağıdır** boyuna..

Gölge. — Senin öne sürdüklerin içinde bir teki bile şu söz verişin gibi sarmadı beni: isteyin yakın nesnelerin komşuları olacaksınız gene. Bu söz bir zavallı gölgeye de iyi gelecek. Bizi bugüne değin yerdiniz seve seve..

Gezgin. — Yermek mi? Neden kendinizi savunmadınız? Daha yakındınız kulaklarımıza..

Gölge. — Bize kendimiz konuşuyoruz gibi geldi size yakınlığımızdan dolayı..

Gezgin. — İncesin! Çok ta incesin! Anlıyorum siz gölgeler «bizden daha» insansınız..

Gölge. — Evet siz bize «tedirgin edici» dediniz - bize, en azından anlıyoruz bunu, susmayı, beklemeyi, bir tek İngiliz bile anlamaz daha iyi. Doğrudur, biz insanın çok, pek çok yoldaşı oluruz, yalnız daha uşağı olmadık onların, böylesine geniştir özgürlüğümüz, insan ışıktın korkarsa biz de insandan korkarız..

Gezgin. — Işık korkutur, pek korkutur insanı, sonra bırakıp gider bir de..

Gölge. — Şakacıktan bıraktım seni ben: ben boyuna onun yanında olamam, bende çok öğrenme tutkusu vardır, insanda ise pek çok karanlık.. Yetişkin insan bilgisinin değeri uğruna ben senin kulun olmayı bile isterim..

Gezgin. — Bilmez misin, bilmez miyim, bu yolla birdenbire kulluktan kurtulup bey olmayacak olduğunu? Yada gene kul olarak mı kalacaksın, ancak beyini yeren bir kise olarak yüzsuyu döküşün, iğrenmenin yaşamını sürdürmeyecekmiydin? Gel elele özgürlükle mutlu olalım ikimiz de, sen de olduğu gibi - senin için de, benim için de!.. Bağımsız olmayan bir kimsenin bakışı beni büyük kıvançlarımdan soğutacaktı nerdeyse. En iyisi bana karşıt olmuş olaydı, biri benimle birlik olma gerekliliğinde kalaydı - bir tek tutsağın bile ne olduğunu bilmek istemezdim kendimce. Bu yüzden köpek istemiyorum, üşengen, yaltaklanıcı bir maskara istemiyorum, o da insan için bir «köpekçe» uşak olmuş demektir, bir insana bağlılık, beyin ardından gitmek gibi bir durumla ün sağlamak onun işidir boyuna.

Gölge. — Evet senin gölgen gibi, böyle diyorlar.

Belki ben de öyle geliyorum senin ardından bugün de, uzun bir süreden buyana da öyle mi? Uzun bir gündü, biz onun bitimindeydik, kısa bir süre daha duracaktım. Çimen ıslak, titriyordum soğuktan..

Gezgin. — Gelmiş mi ayrılık zamanı? Üzeceğim seni ne yazık, gördüm, sen kararıp kalmıştın.

Gölge. — Ben istediğim boyanın içinde bir köpek gibi sana ayaktaş olmaktan dolayı utancımdan kıpkızıl kesilmişim, yok olup gitmişim, sonra sende -

Gezgin. — Sana beğeneceğin bir eylemde bulunabilirmiydim, son hızla? Bir isteğin yok mu?

Gölge. — Yoktur, Büyük İskenderin önünde giden filosofça «köpek» gibi olmaktan başka bir isteğim yoktur: git bana biraz güneş getir, üşüyorum, deyenden başka..

Gezgin. — Ne gelir elimden?

Gölge. — Gir bu çamların arasına, güneş batıyor, bakıver tepelere..

Gezgin. — Nerdesin? Nerdesin?

Kapak Düzeni : SAİD MADEN

FİATI 10.- TL.